

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Кафедра міжнародних відносин

**Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»**

Освітня програма 291.00.02 «Регіональні студії»

Дипломна робота

на тему:

**НАТО В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ РФ В УКРАЇНІ:
ВИКЛИКИ-ВІДПОВІДІ**

Студента 4 курсу

денної форми навчання

Ананьєва Дмитра Андрійовича

Науковий керівник:

доктор іст. наук, професор

Жалоба І. В.

Київ 2025

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження.....	8
1.2. Понятійно-категоріальний апарат та методи дослідження.....	11
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ НАТО ПІСЛЯ 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ.....	15
2.1. Військові виклики	15
2.2. Економічні виклики	19
2.3. Політичні виклики.....	26
2.4. Геополітичні виклики	35
РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ СТРАТЕГІЇ НАТО У ВІДПОВІДЬ НА НОВІ ВИКЛИКИ (2022–2025)	46
3.1. Трансформація стратегічного підходу НАТО після 2022 року.....	46
3.2. Нові члени альянсу: стратегічна роль Швеції та Фінляндії.....	50
3.3. Партнерства НАТО з ключовими союзниками поза межами альянсу	53
3.4. Якісні зміни в оборонній та ядерній політиці НАТО	59
РОЗДІЛ 4. РЕАКЦІЯ ОКРЕМИХ КРАЇН НАТО НА ВІЙНУ В УКРАЇНІ....	68
4.1. Американська перспектива	68
4.2. Європейська перспектива	71
5. МАЙБУТНІ ВИКЛИКИ ТА СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ НАТО ПІСЛЯ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	103
5.1. Можливі сценарії розвитку війни та їх вплив на НАТО	103
5.2. Довгострокові виклики для НАТО	108
5.3. Перспективи подальшої трансформації НАТО як глобального безпекового актора.....	113
ВИСНОВКИ	116
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	120

ВСТУП

Організація північноатлантичного альянсу, або НАТО це міжнародна міжурядова організація та військовий союз 32 країн Європи та Північної Америки. Організація була створена за часів Холодної війни для протистояння у двополярному світі та захисті європейських країн від загрози збільшення впливу Радянського Союзу (далі СРСР) та поширення комунізму на її теренах.

На момент створення організації, її мета була в цілому чіткою та зрозумілою – протистояння західного демократичного світу комуністичному та тоталітарному порядку східного суперника – СРСР. У цьому протистоянні організація вийшла з Холодної війни переможцем. Проте з розвалом СРСР Європу сколихнула нова хвиля нестабільності та невизначеності. На території Європи почали відбуватися нові конфлікти: Чеченські війни, Придністровська криза, війна в Абхазії та Південній Осетії, окупація Криму та сепаратистські «повстання» за активної підтримки Росії на сході України.

Відповіддю на Чеченські війни від НАТО стало висловлення стурбованості «подіями в Чечні, які спричиняють стільки страждань і стільки жертв серед цивільного населення» та підтримка створення «групи допомоги ОБСЄ для Чечні, яка надає допомогу цивільному населенню та підтримує політичне врегулювання конфлікту під егідою ОБСЄ»¹. Ба більше в 1995 році Росія все ще розглядалась як партнер НАТО.

На події в Абхазії та Південній Осетії НАТО також відреагувало стурбованістю, закликавши сторони до мирного врегулювання конфлікту, припинення вогню та прямих переговорів між сторонами.^{2 3}

¹ Final Communiqué. *NATO*.

URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24753.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 10.12.2024)

² Statement issued at the Meeting of the North Atlantic Cooperation Council. *NATO*.

URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23973.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 10.12.2024)

³ Statement by the NATO Secretary General on events in South Ossetia. *NATO*.

URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_37136.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 10.12.2024)

Усі ці конфлікти були далекі та незрозумілі для країн НАТО – у їх уявленні весь пострадянський простір – сфера безпосереднього впливу Росії, як прямої спадкоємиці СРСР, а «постраждали» занадто слабкі та незначні актори міжнародних відносин, щоб країнам НАТО варто було реагувати на «не свою війну».

У глобальному вимірі ситуація змінилась у 2014 році з окупацією Росією українського півострова Крим та збройних повстань на сході України. Вперше з часів Другої світової війни під загрозою опинилися принципи недоторканності кордонів і суверенітету в Європі, а разом з ними – стабільність усього євроатлантичного простору. Це поставило перед НАТО низку нагальних питань щодо його здатності швидко реагувати на кризу та гарантувати безпеку своїх членів в умовах відкритої війни, яку веде ядерна держава.

Знову ж таки НАТО засудила незаконну окупацію півострова, не визнавала жодних виборів на території Криму та закликала Росію поважати міжнародні статuti та правила.⁴ Саме з цього моменту починається економічний тиск Заходу на Росію: за окупацію Криму та агресію на Донбасі країни ЄС ввели 3 пакети санкцій, потім було введено пакет санкцій за постачання турбін німецької компанії Siemens до Криму, далі за будівництво Керченського мосту. Загалом станом на серпень 2024 року проти Росії було запроваджено 19,535 санкцій.⁵

Проте важливо зазначити, що переважно це санкції на рівні ЄС, або окремих країн типу Канади, Швейцарії чи Японії. Політична реакція НАТО в цілому обмежилась висловленням «глибокого занепокоєння», «рішучого засудження» та закликами до «мирного врегулювання конфлікту».

Повномасштабна війна Росії проти України актуалізувала ключову місію НАТО – колективну оборону – та вимагала від Альянсу перегляду своїх

⁴ Secretary General statement on the so-called referendum in Ukraine's Autonomous Republic of Crimea. *NATO* URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_108021.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 10.12.2024).

⁵ Russia Sanctions Dashboard. *Castellum.AI*. URL: <https://www.castellum.ai/russia-sanctions-dashboard> (дата звернення: 10.12.2024)

пріоритетів і стратегій. З одного боку, союзники були змушені негайно посилити власну оборону й стримування на східному фланзі, усвідомивши реальність прямої воєнної загрози з боку Росії. З іншого боку, НАТО постало перед дилемою: як ефективно підтримати Україну у її боротьбі, не ставши стороною конфлікту. Одночасно війна продемонструвала і зміцнила єдність союзників – попри різні позиції окремих членів, Альянс загалом виступив консолідовано на підтримку України та засудження агресора.

На Мадридському саміті 2022 року НАТО затвердило нову Стратегічну концепцію, де Росію прямо названо «найзначнішою і прямою загрозою» безпеці союзників⁶, а основоположне завдання колективної оборони було підтверджено з новою силою. Таким чином, війна в Україні стала каталізатором трансформації НАТО: від коригування військової присутності до прискореного розширення складу Альянсу та поглиблення співпраці з партнерами.

Актуальність дослідження. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну стало викликом, що не має прецедентів у новітній історії Європи, і перевіркою стійкості НАТО та міжнародної системи безпеки. Аналіз викликів, з якими зіткнувся Альянс, є важливим для розуміння його подальшої ролі та ефективності в стримуванні агресії. Дослідження цієї теми дозволить окреслити, як НАТО адаптується до нової стратегічної реальності, підтримує партнера-не-члена (Україну) у великій війні та які уроки з цього впливають для майбутньої безпеки Європи і світу.

Мета і завдання роботи. Метою роботи є комплексний аналіз основних викликів для НАТО у зв'язку з війною в Україні та оцінка реакції Альянсу на них.

Для досягнення мети будуть вирішені такі завдання: визначити ключові виклики, що постали перед НАТО після 24 лютого 2022 року; проаналізувати внутрішні розбіжності серед членів Альянсу щодо реагування на кризу; з'ясувати стратегію НАТО стосовно підтримки України (військової, фінансової,

⁶ NATO leaders approve new Strategic Concept. *NATO*.

URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_197281.htm (дата звернення: 15.03.2025)

політичної) та її реалізацію; оцінити вплив останнього розширення НАТО (вступ Швеції та Фінляндії) на безпекову ситуацію в Європі; дослідити, як змінилися стратегічні пріоритети НАТО внаслідок війни; а також окреслити можливі сценарії розвитку ситуації і майбутні виклики для Альянсу. Відповідно, у дослідженні будуть розглянуті такі ключові питання:

1. Основні виклики для НАТО після 24 лютого 2022 року: які нові загрози та проблеми виникли перед Альянсом у результаті повномасштабної агресії Росії проти України?
2. Внутрішні розбіжності серед членів Альянсу: як різнилися позиції держав НАТО щодо реакції на війну, та яким чином ці розбіжності вплинули на цілісність політики Альянсу?
3. Стратегія НАТО щодо України та підтримка: яку стратегію обрав Альянс стосовно російсько-української війни, як і в яких формах НАТО та його члени надають Україні військову, фінансову й політичну підтримку?
4. Вплив розширення НАТО на безпекову ситуацію в Європі: як вступ Швеції та Фінляндії до НАТО позначився на стратегічному балансі сил і безпеці європейського регіону?
5. Зміна стратегічних пріоритетів НАТО після початку війни: які корективи були внесені в довгострокову стратегію та плани НАТО у відповідь на нову безпекову реальність і чи змінилася роль Альянсу у світі?
6. Можливі сценарії розвитку ситуації та майбутні виклики для Альянсу: які сценарії подальшого перебігу війни можна окреслити і до яких викликів мусить готуватися НАТО в середньо- та довгостроковій перспективі?

Практичне та наукове значення роботи полягає у можливості поглибити наукове розуміння процесів адаптації НАТО до глобальної безпекової кризи у сучасному світі. Робота може бути використана фахівцями з міжнародної безпеки та оборонної політики при виробленні рішень, спрямованих на зміцнення обороноздатності та єдності НАТО перед сучасними загрозами. Дослідження є

важливим внеском у академічну дискусію щодо еволюції Альянсу в новітніх умовах.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження

Початок повномасштабної війни в Україні став безпрецедентним за своїм масштабом та складністю викликом для НАТО. Події, що розгорталися під час війни привертали та привертають увагу наукового середовища як в Україні так і за кордоном. Проте, враховуючи відносно нещодавній початок цих подій та масштабність процесу, тема досліджена науковцями ще не повною мірою, особливо в українському академічному просторі. Перші спроби наукового осмислення здебільшого представлені аналітичними матеріалами експертів та дослідників галузі міжнародної безпеки. Зокрема, в Україні проблематика НАТО у контексті війни висвітлюється у вигляді експертних статей і доповідей: наприклад, фахівці Центру Разумкова та Національного інституту стратегічних досліджень аналізували рішення Альянсу і наслідки війни для регіональної безпеки.⁷

Натомість у західному академічному та експертному співтоваристві вже з'явився масив аналітики щодо викликів для НАТО, породжених війною в Україні. Першочергову роль тут відіграють дослідження провідних аналітичних центрів та експертні публікації. Зокрема, RAND Corporation, Atlantic Council, Center for European Policy Analysis (CEPA), Carnegie Europe (а також інші підрозділи Carnegie Endowment for International Peace) – опублікували низку звітів і статей, присвячених адаптації НАТО до нової безпекової ситуації. Для прикладу, аналітики RAND Europe у спеціальному огляді відкритих джерел відзначили кілька ключових уроків війни для НАТО, серед яких необхідність підтримувати здатність до тривалого протиборства, важливість промислової та суспільної стійкості, а також проблему нестачі ресурсів – боєприпасів, особового складу, техніки – для реалізації доктринальних принципів НАТО у затяжній війні.

⁷ Оновлене НАТО та військова підтримка України. Центр Разумкова.
URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/videokomentari/onovlene-nato-ta-viiskova-pidtrymka-ukrainy> (дата звернення: 17.05.2025)

Зроблено висновок, що Альянсу потрібні термінові заходи для нарощування оборонного потенціалу, усунення нестачі запасів і підвищення рівня підготовки та мобілізації оборонної промисловості. Це вказує на те, що одним із головних викликів стала перевірка спроможності НАТО та його членів забезпечити ресурсну і військово-промислову базу для підтримання України та власної оборони у тривалій війні.⁸

Інший аспект, що активно досліджується західними експертами, – ризики ескалації та роль НАТО у війні. Так, дослідниця Сара Б'єрг Моллер застерігає від надмірної “натоїзації” конфлікту, підкреслюючи необхідність збалансованого підходу: НАТО повинно підтримувати Україну, але водночас уникати кроків, які можуть призвести до прямого зіткнення з Росією. На її думку, залученість Альянсу має обмежуватися рамками, які не погіршують ситуацію в уже й так нестабільному регіоні. Це відображає ширшу дискусію серед експертів щодо меж підтримки України: НАТО надає безпрецедентну військову допомогу, але утримується від прямої участі у бойових діях, аби не спровокувати війну з Росією.⁹

В аналітичних матеріалах провідних західних центрів наголошується, що війна стала переломною подією для НАТО і глобальної безпеки загалом. Звіт СЕРА підкреслює, що російське вторгнення спричинило найсерйознішу кризу в Європі з часів Другої світової війни та зруйнувало основу післявоєнного міжнародного порядку. На думку експертів, конфлікт фактично “реанімував” Альянс, змусивши його швидко наростити оборонну готовність і перейти до політики стримування шляхом заперечення, тобто унеможливлення успіху агресії з самого початку.¹⁰

⁸ Russia's War in Ukraine Emerging Insights for UK and NATO Joint Doctrine / J. Black та ін. *RAND*. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3400-1.html (дата звернення: 17.05.2025)

⁹ Moller S. B. Why NATOizing Military Assistance To Ukraine Won't Solve The Alliance's Ukraine Dilemma – Analysis. *Eurasia Review*. URL: <https://www.eurasiareview.com/03072024-why-natoizing-military-assistance-to-ukraine-wont-solve-the-alliances-ukraine-dilemma-analysis/> (дата звернення: 17.05.2025)

¹⁰ A New Vision for the Transatlantic Alliance: The Future of European Security, the United States, and the World Order after Russia's War in Ukraine / A. Polyakova та ін. *CEPA*.

Поряд із аналітичними матеріалами, важливим джерелом для висвітлення теми виступають офіційні документи НАТО та заяви керівництва Альянсу. Зокрема, Стратегічна концепція НАТО 2022 р., ухвалена на Мадридському саміті, містить пряме формулювання, що Росія є “найбільш значною і прямою загрозою” безпеці союзників, тоді як у попередній концепції 2010 р. вона згадувалася як партнер. Уперше в історії до стратегічних пріоритетів НАТО включено виклики з боку Китаю, що відображає глобалізацію сфери відповідальності Альянсу. Підсумкові комюніке самітів 2022–2023 років та інші офіційні рішення НАТО також формують джерельну базу дослідження, демонструючи практичну реакцію союзників на війну. Приміром, на саміті в Мадриді було погоджено збільшення сил швидкого реагування до 300 тисяч військових (раніше 40 тисяч) і розгортання додаткових багатонаціональних бойових груп на східному фланзі Альянсу.¹¹

Отже, огляд літератури і джерел засвідчує, що тема викликів для НАТО у зв'язку з війною в Україні вже стала предметом аналізу в колі експертів і політиків, хоча фундаментальних академічних досліджень ще небагато. Інформаційну базу дослідження складає комплекс джерел різних типів, зокрема:

- Наукова література – праці дослідників з питань міжнародної безпеки, колективні монографії та статті у фахових виданнях, що висвітлюють політику НАТО та євроатлантичну безпеку (прикладом є аналітика Carnegie Endowment, Council on Foreign Relations тощо, де війна розглядається як безпрецедентний виклик для післявоєнного світового порядку).
- Аналітичні матеріали – доповіді, звіти та статті провідних експертно-аналітичних центрів (RAND, Atlantic Council, CEPA, Carnegie Europe, Atlantic Council's UkraineAlert, Foreign Policy Research Institute тощо).

URL: <https://cepa.org/comprehensive-reports/a-new-vision-for-the-transatlantic-alliance-the-future-of-european-security-the-united-states-and-the-world-order-after-russias-war-in-ukraine/> (дата звернення: 17.05.2025)

¹¹ Baltic Sea as a "NATO lake": NATO's Madrid Summit delivers blows to Russia. *Euromaidan Press*. URL: <https://euromaidanpress.com/2022/07/01/baltic-sea-as-a-nato-lake-and-limits-to-erdogan-romance-nato-summit-delivers-blows-to-russia/> (дата звернення: 17.05.2025)

- Офіційні документи НАТО – стратегічні концепції, декларації та комюніке самітів, рішення Північноатлантичної ради, щорічні звіти Генсека НАТО, стенограми його виступів. Ці джерела відображають офіційну позицію та плани Альянсу. Зокрема, Стратегічна концепція–2022, підсумкові заяви самітів у Мадриді (2022) та Вільнюсі (2023) тощо.
- Заяви політичних лідерів – висловлювання керівників держав-членів НАТО і партнерів щодо війни та ролі Альянсу. Сюди відносяться промови і прес-конференції глав держав (президента США, лідерів європейських країн), коментарі військово-політичного керівництва України про співпрацю з НАТО, заяви Генсека НАТО.
- Публіцистика та ЗМІ – аналітичні статті у провідних світових медіа (The Economist, Foreign Affairs, BBC, The Guardian тощо), інтерв'ю експертів, а також матеріали українських ЗМІ та інформагентств.

Таким чином, джерельна база роботи є різноплановою і збалансованою, поєднуючи наукові та аналітичні напрацювання з офіційними документами і висловлюваннями практиків. Це дозволяє всебічно висвітлити як теоретичні підходи, так і практичні аспекти викликів для НАТО в умовах війни в Україні.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат та методи дослідження

Вихідною передумовою аналізу є чітке окреслення ключових понять, що вживаються в роботі. Центральним є поняття “виклик” у сфері безпеки. У науковій літературі термін “виклик” (англ. challenge) зазвичай позначає потенційну проблему або ризик, що може поставити під сумнів наявний стан безпеки, але ще не переріс у пряму загрозу. Зазвичай “виклик” відрізняється від “загрози” ступенем актуальності та конкретності: виклик має гіпотетичний або умовний характер, тоді як загроза є вже цілком реальною та спрямованою небезпекою.¹²

¹² Kalashnikova L. V. Співвідношення понять «невизначеність», «ризик», «виклик», «загроза», «небезпека» у контексті соціології безпеки життєдіяльності. *Науково-теоретичний альманах "Грані"*. 2017. Т. 20, № 5(145). С. 16. URL: <https://doi.org/10.15421/171769> (дата звернення: 17.05.2025).

Тісно пов'язане з цим поняттям “безпека”, яке в сучасних дослідженнях трактується багатовимірною. Традиційно безпека означає стан захищеності від загроз, відсутність небезпеки для існування суб'єкта (держави, суспільства). Проте в рамках колективної безпеки та оборони безпека набуває колективного виміру – як спільна справа союзників. Для НАТО базовим принципом виступає “колективна оборона”. Це поняття закріплене в ст.5 Північноатлантичного договору, де визначено, що напад на одну або кількох союзників розглядатиметься як напад на всіх, і всі інші члени вживуть необхідних заходів для допомоги тому, хто зазнав атаки.

У дослідженні часто вживається термін “стримування” (англ. deterrence). У широкому розумінні стримування – це стратегія запобігання небажаним діям противника шляхом демонстрації неминучості серйозних негативних наслідків у разі здійснення таких дій. Для НАТО концепція стримування є наріжною: ще з часів Холодної війни Альянс прагне стримати потенційну агресію (передусім з боку СРСР/Росії) завдяки своїй військовій моці та єдності союзників. У сучасному контексті мова йде про посилене стримування на сході Європи – розгортання додаткових сил, зміцнення оборонних спроможностей, демонстрацію рішучості захистити кожну країну-члена. Вже згадана нова Стратегічна концепція 2022 проголосила курс на “стримування шляхом заборони” (deterrence by denial), тобто такий рівень оборонної готовності, за якого у противника не залишається шансів досягти своїх цілей військовим шляхом.

Важливим концептом, дотичним до теми, є “стратегічна автономія”. Цей термін частіше вживається в європейському політичному дискурсі, передусім щодо здатності Європейського Союзу самостійно забезпечувати свою безпеку. Під стратегічною автономією розуміють рівень військово-політичної самодостатності, коли союзники (зокрема європейські країни) можуть діяти незалежно, якщо того вимагають їхні інтереси, і не цілком покладаються на допомогу з-за меж (насамперед США). В контексті НАТО поняття стратегічної

автономії постало у зв'язку з прагненнями європейських членів Альянсу взяти більшу відповідальність за оборону Європи. Після початку війни ці дискусії посилилися: наприклад, французький президент Е. Макрон раніше просував ідею “європейської стратегічної автономії”, але російська агресія продемонструвала критичну залежність Європи від США у питаннях стримування Росії.

Методологічну основу дипломної роботи становить комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, які забезпечують всебічне й об'єктивне вивчення теми. У процесі дослідження були використані такі основні підходи:

- Історико-порівняльний метод. З його допомогою проаналізовано еволюцію політики НАТО в різні періоди та проведено паралелі між сучасною ситуацією і минулими історичними випадками. Застосування цього методу дозволило порівняти нинішню реакцію Альянсу на агресію Росії з діями НАТО під час попередніх криз (наприклад, під час холодної війни, конфліктів на Балканах, локальних війн останніх десятиліть). Це дало змогу виявити, у чому нинішній виклик є унікальним, а які риси реагування мають спадкоємність з минулим.
- Структурно-функціональний метод. Він застосований для дослідження внутрішньої організації НАТО та механізмів його функціонування в умовах кризи. Зокрема, проаналізовано основні органи Альянсу (Північноатлантична рада, Військовий комітет, структура командування тощо) та їхню роль у формуванні колективної відповіді на виклики. Структурно-функціональний підхід дозволив розглянути НАТО як систему, елементи якої (країни-члени, командні структури, оперативні сили, інститути партнерства) виконують певні функції задля досягнення спільної мети – зміцнення безпеки.
- Системно-аналізний метод. Цей метод дав можливість розглянути війну в Україні та виклики для НАТО не ізольовано, а в широкому контексті міжнародної системи безпеки. НАТО у нашому дослідженні постає як

підсистема більшої системи – світового порядку, і події аналізуються з врахуванням взаємозв'язків між різними акторами та чинниками.

- Метод контент-аналізу. В ході дослідження здійснено контент-аналіз ключових документів та публікацій, пов'язаних з темою. Застосування цього методу дало змогу виявити частоту і контекст вживання певних понять та ідей у дискурсі НАТО. Аналізувалися тексти стратегічних концепцій, комюніке самітів, промови Генсека НАТО, а також статті експертів і повідомлення медіа.
- Сценарний аналіз. Враховуючи динамічність і невизначеність розвитку ситуації, в роботі використано сценарний підхід для оцінки можливих траєкторій розвитку війни та їх впливу на НАТО. Було змодельовано кілька умовних сценаріїв – як оптимістичних, так і песимістичних.
- Метод геополітичного прогнозування. Тісно пов'язаний зі сценарним, цей метод дозволив оцінити довгострокові наслідки війни з точки зору змін геополітичного балансу та ролі НАТО у світі. Застосовуючи елементи геополітичного прогнозування, робота розглядає, як може виглядати європейська безпекова архітектура у перспективі декількох років/десятиліть залежно від результату війни.

Кожен з перелічених методів був задіяний на відповідних етапах дослідження та для вирішення конкретних дослідницьких завдань.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ НАТО ПІСЛЯ 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ

2.1. Військові виклики

Повномасштабна війна в Україні виявила кризові явища оборонно-промислового комплексу НАТО. Протягом періоду 2014-2020 років стратегічні прорахунки, зроблені після холодної війни, і понад два десятиліття недостатнього фінансування призвели до того, що запаси боєприпасів просто не існували в той час, як вони були відчайдушно потрібні. Наприклад розслідування Reuters встановило, що виробництво 155-мм артилерійських снарядів у Сполучених Штатах скоротилося настільки різко між 2014 і 2015 роками, що в цей період не було створено жодного снаряда. Тому кілька ліній виробництва боєприпасів як в Америці, так і в Європі або уповільнилися, або закрилися через брак коштів та уваги до цієї поради. У результаті на початку російського вторгнення Україна зіштовхнулася з дефіцитом базової зброї, особливо снарядів для своєї артилерії, що поставило під сумнів, чи вони дійсно мали перевагу у вогневій потужності порівняно з Росією в такому обміні. Це працювало під потреби моменту.¹³

У 2022-2023 роках була погоджена антикризова програма для розширення виробництва зброї та боєприпасів. Тепер видно результати — виробництво 155-мм снарядів у Європі перевершило виробництво в Сполучених Штатах; НАТО планує виробляти до 2 мільйонів таких снарядів на рік. Для виготовлення боєприпасів старі заводи у США перетворюються на нові високошвидкісні виробничі лінії з використанням новітніх технологій автоматизації.¹⁴

Незважаючи на весь прогрес, західні посадовці визнають, що пройде час, перш ніж виробництво досягне необхідного рівня, бажаного всіма. Урок, який

¹³ GREY S., SHIFFMAN J., MARTELL A. Years of miscalculations by U.S., NATO led to dire shell shortage in Ukraine. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/investigates/special-report/ukraine-crisis-artillery/> (дата звернення: 15.03.2025)

¹⁴ Dolan C. NATO, the Russian Invasion of Ukraine, and the 2022 Strategic Concept. *Georgetown Journal of International Affairs*. URL: <https://gjia.georgetown.edu/2022/11/09/nato-the-russian-invasion-of-ukraine-and-the-2022-strategic-concept/> (дата звернення: 15.03.2025)

НАТО може винести, полягає в тому, що для всіх видів можливих ситуацій потрібна гнучка і надійна оборонна промисловість, яка одного дня може перейти від ролі виробника споживчих товарів до виробника озброєнь. Відтепер країни альянсу більше уваги приділяють спільним оборонним закупівлям та інвестують більше у розробку зброї; також координуються запаси.

Зміни у військових доктринах та оборонних стратегіях НАТО. Агресія Росії змусила НАТО переглянути свою військову доктрину і стратегію оборони. На Мадридському саміті в червні 2022 року було ухвалено нову Стратегічну концепцію для НАТО. Вона чітко визначає Російську Федерацію як "найбільш значну та безпосередню загрозу" для безпеки її членів. Це суттєво відрізняється від концепції, ухваленої в 2010 році, і відображає повернення Альянсу до його початкової відповідальності: колективної самооборони. По суті, НАТО перейшло від військової стратегії, заснованої на позиції мінімальної відповіді ("стримування покаранням"), до такої, що втілює концепцію "перший постріл є останнім", або "стримування шляхом заперечення". Це означає здатність зупинити атаку з самого початку, не втрачаючи території. В межах цих нових рамок НАТО встановлює регіональні плани оборони та нову модель сили. Це включає значно більші сили швидкого реагування і попереднє розміщення сил на сході Альянсу.¹⁵

Нова ідея отримала практичне втілення. Протягом першого року війни НАТО збільшило кількість військ у Східній Європі з 4000 до 40000, підкріплення зросло в десять разів. Зокрема, сили в Польщі — ключовій країні для забудови розширеного флангу альянсу — зросли з близько 1000 до 10500 військових. Окрім існуючих бойових груп у Балтійських країнах та Польщі, нові багатонаціональні батальйонні бойові групи були створені в Румунії, Угорщині, Болгарії та Словаччині.

¹⁵ Wieslander A., Adamson E., Lehto J. How allied Sweden and Finland can secure Northern Europe. *Atlantic Council*. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/how-allied-sweden-finland-can-secure-northern-europe/> (дата звернення: 15.03.2025)

У Вільнюсі Альянс погодив план на саміті 2023 року: сили високої готовності тепер складаються з 300000 осіб, здатних підкріпити оборону союзників з вражаючою швидкістю в надзвичайних ситуаціях. Це найбільше зосередження НАТО на своїй базовій роботі — колективній обороні з часів закінчення холодної війни.

Вперше стратегічна концепція 2022 року також звернула увагу на Китай. Було зазначено, що амбіції та політики КНР є системною загрозою для інтересів та безпеки союзників НАТО.

Таким чином, доктрина НАТО стала більш жорсткою. Альянс тепер прагне стримати реваншистську Росію і стежити за зростаючою силою Китаю, не ігноруючи інші загрози (тероризм, кібератаки тощо). На ділі, це означає постійне оновлення військових стратегій та інвестування у нові технології (протиповітряна оборона, кіберзахист, штучний інтелект тощо), щоб залишатися попереду.

Розширення військової присутності у Східній Європі. Для реагування на конфлікти в регіоні НАТО необхідно посилити свою військову присутність на східному фланзі. Проте, це створює деякі виклики. По-перше, це питання логістики та інфраструктури: Сполучені Штати повинні були розширити можливості прийому підтримки, а також розширити склади і порти навколо кордонів союзників з Україною, Білоруссю і в напрямку Канади.

По-друге, постійна присутність військових баз в Європі відображає рішучість Вашингтона. Держави Балтії та Польща наполягають на постійному базуванні значних підрозділів союзників на своїй території, що фактично відходить від установчих домовленостей НАТО-Росія 1997 року (які обмежували таку присутність). Проте після вторгнення Росії ці обмеження стали пустими формальностями, і Альянс заявив, що змінює фокус з принципу «передового стримування» на «передову оборону» — розгортання більш значних сил на сході, готових боротися з першої хвилини агресії. Однак, для того щоб ця зміна стала

можливою, має відбутися згода та вклад з боку усіх союзників, деякі з яких традиційно насторожені щодо великої військової присутності біля кордонів Росії.

Проте, по-третє, існує небезпека як ескалації, та непередбачуваності конфлікту. Вважаючи, що політика розширення НАТО на схід загрожує її існуванню, Москва звинувачує західний військовий альянс, серед іншого, у «ремілітаризації Європи», навіть погрожуючи розміщенням ядерної зброї в Білорусі чи посиленням своєї військової доктрини. Як наслідок, врешті решт це призвело до розміщення тактичної ядерної зброї на території Білорусі.^{16 17}

Росіяни часто оголошували «червоні лінії» і можливі реакції, намагаючись відлякати країни НАТО від активної участі у війні. Це породжувало серед деяких західних союзників страх ескалації, що на початку війни гальмувало певні рішення – наприклад, щодо надання Україні сучасних озброєнь або перекидання великих контингентів (щоб не «спровокувати» Москву). Однак країни східного флангу (Польща, країни Балтії, Румунія) навпаки наполягали на максимально рішучому зміцненні оборони, пам'ятаючи власний історичний досвід і не поділяючи надмірних побоювань інших. Цю різницю потрібно було вирішити в рамках самого Альянсу. У результаті всі члени НАТО об'єдналися навколо спільної політики захисту кожного квадратного дюйма, хоча їм доводилося працювати над поєднанням стримування Росії та уникнення відкритої конфронтації з нею — політика, яка часом викликала певний скептицизм та навіть неприязнь.

Чи можлива ця політика в довгостроковій перспективі? Постійне утримання тисяч військових за кордоном потребує значних ресурсів і політичної підтримки населення країн-донорів військ. Російська загроза вже очевидна, і тому люди в більшості своїй підтримують таку політику. Німеччина, Сполучене

¹⁶ Midttun H. P. The dark truth behind NATO's "fear of Russian escalation". *Euromaidan Press*. URL: <https://euromaidanpress.com/2024/09/10/the-dark-truth-behind-natos-fear-of-russian-escalation/> (дата звернення: 15.03.2025)

¹⁷ Karach O. Nuclear weapons in Belarus: What we Know. *The International Campaign to Abolish Nuclear Weapons*. URL: https://www.icanw.org/nuclear_weapons_in_belarus_what_we_know (дата звернення: 15.03.2025)

Королівство, США та інші заявили, що підтримуватимуть свою військову присутність у довгостроковій перспективі.

У липні 2022 року США, приміром, оголосили про відкриття постійного штабу 5-го армійського корпусу в Польщі і додаткові сили в Румунії та країнах Балтії. Це створює значний ефект стримування, але також означає, що Східна Європа нестиме більшу відповідальність у рамках НАТО. «Центр ваги» НАТО змістився на північ і схід, до кордону Росії, і це вимагає, щоб Альянс враховував стратегічні особливості регіону - від Балтії до Чорного моря.¹⁸

2.2. Економічні виклики

Протягом багатьох років Росія використовувала постачання природного газу до Європи як засіб політичного впливу. На початку 2022 року ЄС значно залежав від російських енергоресурсів (близько 40% імпортованого газу поступало з Росії).¹⁹ Ця ситуація різко змінилася через повномасштабне вторгнення. Кремль вдався до енергетичного шантажу — скоротив поставки газу, спричинивши різке зростання цін у 2022 році, щоб послабити підтримку України. У відповідь Європейський Союз вжив надзвичайних заходів: запровадив програму REPowerEU, для зменшення залежності від російського палива, поспішно звернувся до інших джерел імпорту і збільшив закупівлі зрідженого природного газу (СПГ).

Протягом рекордно короткого часу Європа знайшла альтернативи — збільшено імпорт газу з Норвегії, Нідерландів, Алжиру і СПГ зі США та Катару. Протягом двох років частка російського газу в імпорті ЄС зменшилася з понад 40% у 2021 році до близько 8% у 2023 році (включно зі СПГ — менше 15%). Це історичне досягнення у сфері енергетичної безпеки. Росія фактично втратила

¹⁸ Accession to NATO, war in Ukraine: what are the new security challenges for Sweden and Finland?. *Ifri*. URL: <https://www.ifri.org/en/accession-nato-war-ukraine-what-are-new-security-challenges-sweden-and-finland> (дата звернення: 15.03.2025).

¹⁹ Query A. Hungary Has Alternatives to Russian Energy, Yet It Clings to the Kremlin. *UNITED24 Media*. URL: <https://united24media.com/world/hungary-has-alternatives-to-russian-energy-yet-it-clings-to-the-kremlin-6038> (дата звернення: 15.03.2025)

своє пріоритетне становище як найбільший постачальник газу до Європи, підперше Норвегією та Америкою.

Проте європейські економіки мали заплатити велику ціну за такі радикальні перетворення. У 2022 році Європа зіткнулася з енергетичною кризою. Ціни на газ та електроенергію досягли рекордних рівнів, створюючи дискомфорт споживачам і промисловості у вигляді вищих рахунків. Уряди були змушені надати десятки мільярдів євро як населенню, так і бізнесу; до того ж, їм довелося шукати нові джерела енергії. Деякі енергоємні галузі в ЄС зменшили виробництво або тимчасово припинили його через високу вартість.²⁰

Однак завдяки спільній роботі всіх, диверсифікації та м'якій погоді у 2022/23 роках, Європа уникла масових перебоїв у постачанні або рецесії, якими погрожував Путін. Те, що Росія зазнала, це те, що великий шматок її експортного доходу до ЄС зник: обсяг нафти і газу, двох основних джерел її бюджету, впав як під санкціями, так і через падіння цін. ЄС поставив собі за мету до 2027 року відмовитись від імпорту російського викопного пального.²¹ На заміну паливу будуть нові угоди: зокрема Меморандум з Азербайджаном про подвоєння постачання азербайджанського газу до 2027 року,²² домовленості про довгострокові поставки СПГ із Катару (Німеччина підписала 15-річний контракт) і з Сполученими Штатами, які у 2022-23 роках стали найбільшим постачальником природного газу в Європу. "Тепер ЄС відкриває нову еру енергетичної співпраці з нашими партнерами, які допоможуть замінити російські енергетичні поставки" - сказала Президент Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн.

²⁰ Hansen H. German lawmakers approve 100 billion euro military revamp. *Reuters*.

URL: <https://www.reuters.com/world/europe/german-lawmakers-approve-100-bln-euro-military-revamp-2022-06-03> (дата звернення: 15.03.2025)

²¹ Russia's high-flying gas exporter crippled as Europe stays away. *Reuters*.

URL: <https://www.reuters.com/business/energy/gazproms-grandeur-fades-europe-abandons-russian-gas-2025-03-13> (date of access: 15.03.2025)

²² Straus M., Strupczewski J. EU signs deal with Azerbaijan to double gas imports by 2027. *Reuters*.

URL: <https://www.reuters.com/business/energy/eu-signs-deal-with-azerbaijan-double-gas-imports-by-2027-2022-07-18/> (дата звернення: 15.03.2025)

Таким чином, енергетичне протистояння з Росією стало випробуванням на стійкість для союзників. НАТО як організація наразі не займається безпосередньо енергетичною політикою, але енергетична безпека є невід'ємною частиною загальної безпеки. Союзники в рамках Альянсу обмінюються інформацією про загрози енергомережам, трубопроводам (після диверсій на «Північних потоках» у 2022 р. це набуло актуальності) та координують дії із забезпечення стабільності поставок. Відмова Європи від російських енергоносіїв послаблює здатність Кремля фінансувати військову машину і використовувати «газовий шантаж» як зброю. Водночас це робить Захід більш незалежним, хоча й змушує шукати нові довгострокові рішення – від прискорення зеленої енергетики (щоб зменшити потребу в газі та нафті) до розбудови інфраструктури для імпорту енергоносіїв з надійних джерел. Енергетична перебудова вимагала і вимагатиме значних інвестицій, але стратегічно зміцнює позиції НАТО та ЄС у протистоянні з агресором.

Збільшення витрат на оборону та економічна стійкість союзників. Після російського вторгнення в Європі значно зросли оборонні бюджети. У минулому багато членів НАТО вагалися щодо збільшення своїх військових бюджетів; але після 24 лютого 2022 року їхні пріоритети різко змінилися. У 2022 році загальні витрати на військо країнами Європейського НАТО зросли на 13–16% у порівнянні з 2021 роком, що є найширшим річним стрибком з часів холодної війни. У 2023 році ця тенденція продовжилася, оскільки витрати на оборону в Європі та Канаді зросли на 18% порівняно з рівнем 2022 року.^{23 24 25}

²³ Trends in World Military Expenditure, 2022. SIPRI. URL: <https://www.sipri.org/publications/2023/sipri-fact-sheets/trends-world-military-expenditure-2022> (дата звернення: 15.03.2025)

²⁴ Psaropoulos J. T. War, fear of war spur global military spending to new record: SIPRI report. *Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2024/4/22/war-fear-of-war-spur-global-military-spending-to-new-record-sipri-report> (дата звернення: 15.03.2025)

²⁵ Falkenck C. Who's at 2 percent? Look how NATO allies have increased their defense spending since Russia's invasion of Ukraine. *Atlantic Council*. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/econographics/whos-at-2-percent-look-how-nato-allies-have-increased-their-defense-spending-since-russias-invasion-of-ukraine> (дата звернення: 15.03.2025)

Ще в 2021 році лише шість країн-членів задовольняли критерій виділення 2% ВВП на оборону; до 2024 року ця кількість зросла до 23 із 32 союзників. Такий масивний стрибок означає інвестиції на сотні мільярдів євро: наприклад, Німеччина створила спеціальний фонд у розмірі €100 мільярдів для оснащення Бундесверу, а Польща підвищила свій оборонний бюджет до рекордних ~4% від ВВП (найвищий серед членів НАТО, що відповідає їхнім економікам). Це також на користь скандинавським і балтійським країнам. Але сьогодні НАТО витрачає близько 2,71% від сукупного ВВП своїх членів на витрати на оборону: це демонструє відновлений інтерес до безпеки.²⁶

Водночас постає питання економічної стійкості такого навантаження. Різне збільшення військових видатків співпало в часі з післяпандемічною інфляцією та енергетичною кризою, що створило додатковий тиск на бюджети. Це змусило деякі країни глибше зануритися в борги або обкласти іншими податками. Наприклад, Німеччина внесла зміни в свою конституцію, щоб дозволити фонд у розмірі €100 мільярдів, що дозволило уникнути правила про збалансований бюджет.

По всьому ЄС у 2022–23 роках уряди надавали субсидії для покриття вартості енергетичних ресурсів, одночасно збільшуючи витрати на оборону й допомогу Україні. Це призвело до зростання дефіцитів: бюджетний дефіцит Німеччини у 2022 році був другим за величиною рівня після об'єднання. Для деяких країн зі слабшою економікою (наприклад, з Південної Європи) додаткові військові витрати стали додатковим тягарем, адже вони все ще боролися з наслідками рецесії та боргових криз.

Проте загалом союзники усвідомлюють, що безпека має свою ціну, і готові її платити. Значні витрати на оборону розглядаються як інвестиція у стримування агресора і запобігання ще більшим руйнуванням економіки у разі розширення війни. Оборонні проекти також дають високотехнологічному сектору поштовх,

²⁶ Berzina K. NATO: Strength in Unity. *GMFUS*. URL: <https://www.gmfus.org/news/nato-strength-unity> (дата звернення: 15.03.2025)

створюють нові робочі місця та надають ринок для промислових товарів. Наприклад, шляхом розгортання виробництва озброєнь США та їхні союзники повертають частину коштів назад в економіку, купуючи обладнання та послуги у своїх оборонних підрядників. Збільшення європейського імпорту озброєнь з США зміцнює і трансатлантичний промисловий зв'язок: у 2023 р. союзники закупили у США зброї на \$24 млрд, що стало частиною загального 55,9% зростання експорту американського озброєння за рік.

Хоча в короткостроковій перспективі війна змусила переорієнтувати ресурси на оборону, у довгостроковій перспективі це може допомогти підвищити обороноздатність НАТО та технологічну базу у разі ефективного використання коштів. Головний виклик полягає в балансуванні потреб оборони з економічною стабільністю: продовжувати підтримувати Україну та зміцнювати свою власну силу, водночас не покидаючи економічного розвитку та соціальної згуртованості в межах країн Союзу.

Нові стратегічні реалії вимагали від НАТО запуску низки ініціатив, які в свою чергу потребують фінансування. Перш за все, це довгострокова підтримка України. Альянс погодився на багаторічні програми допомоги для українського сектору безпеки та військової підготовки, відновлення оборонних можливостей України.²⁷ На саміті у Вільнюсі 2023 р. було створено Раду Україна–НАТО і узгоджено пакет довгострокової підтримки, що фактично зобов'язує членів альянсу виділяти гроші на технічну допомогу та навчання в майбутньому.²⁸ Такі зобов'язання – це навантаження на бюджети, адже допомога Україні (військова, фінансова, гуманітарна) вже обчислюється десятками мільярдів доларів.

Наприклад, США лише з 2022 року надали Україні понад 66 мільярдів доларів у вигляді безпекової допомоги до початку 2025 року; ЄС – понад 50

²⁷ NATO-Ukraine Council. *NATO*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_217652.htm (дата звернення: 15.03.2025)

²⁸ NATO's response to Russia's invasion of Ukraine. *NATO*. URL: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_192648.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 15.03.2025)

мільярдів євро разом (включаючи Європейський фонд миру, який відшкодовує витрати країн на зброю для України). Щоб продовжувати цю допомогу, уряди повинні або збільшити доходи (податки, запозичення), або скоротити інші сфери витрат, що іноді викликає гарячі політичні дебати. Однак НАТО погоджується, що інвестиції в українську оборону зараз – це внесок у їхню безпеку, щоб запобігти поширенню війни на територію союзників.^{29 30}

Також НАТО започаткувало нові програми зміцнення колективної оборони. Серед них – створення фонду інновацій NATO DIANA для фінансування стартапів та розробок у сфері оборонних технологій, співпраця у створенні ракетних і повітряних оборонних систем на території союзників та зміцнення морської присутності в Балтійському та Чорному морях, серед іншого. Наприклад: у 2023 році низка європейських країн (Німеччина, Польща, країни Балтії) розпочали проєкт European Sky Shield – спільний проєкт повітряної оборони, який включає закупівлю сучасних систем повітряної/ракетної оборони (Patriot, IRIS-T, Arrow тощо). Це мільярдні витрати, але вони розподіляються між учасниками консорціуму, що зменшує навантаження на всіх. Інший приклад – подальше посилення захисту критичної інфраструктури (підводних кабелів, трубопроводів) від саботажу: після вибухів на «Північних потоках» НАТО створило окрему координаційну групу та розширило навчання з протидії саботажу. Хоча ці заходи відносно дешеві, вони все одно вимагають робочої сили, обладнання для спостереження (дрони, підводні роботи) тощо.

Якщо Альянс має розширитися (з приєднанням Фінляндії та Швеції), то це також матиме бюджетні наслідки. З одного боку, нові члени приносять свої ресурси та військові можливості. З іншого боку, нового члена треба інтегрувати в командну структуру, проводити додаткові навчання що теж потребує коштів.

²⁹ U.S. Security Cooperation with Ukraine. *U.S. State Department*. URL: <https://www.state.gov/bureau-of-political-military-affairs/releases/2025/01/u-s-security-cooperation-with-ukraine>. (дата звернення: 15.03.2025)

³⁰ The China-Russia relationship and threats to vital US interests / P. M. Kim та ін. *Brookings*. URL: <https://www.brookings.edu/articles/the-china-russia-relationship-and-threats-to-vital-us-interests/> (дата звернення: 15.03.2025)

Для прикладу, для захисту північних кордонів НАТО (з приєднанням Фінляндії кордон з РФ збільшився на 1300 км) потрібно буде інвестувати в інфраструктуру на крайній півночі, системи раннього попередження, бази для розміщення сил швидкого реагування у випадку конфлікту в Балтійсько-Арктичному регіоні. На тлі посиленої диверсійної активності Росії та Китаю в регіоні в 2024 році Балтійські країни домовилися про захист вод Балтійського моря та контролю за повітрям у Скандинавії від можливої російської диверсійно-підривної діяльності.³¹ Такі операції мають проводитись регулярно, що фінансується спільно за рахунок внесків союзників у бюджети НАТО (Програму безпеки інвестицій та інші фонди).

Незважаючи на фінансові навантаження, варто зазначити, що економіки країн НАТО загалом залишаються достатньо міцними для витримування зростаючих оборонних витрат. Сукупний ВВП Альянсу перевищує \$40 трлн, і витрати на оборону навіть на рівні 2–2,5% ВВП є прийнятними для більшості членів заради гарантій безпеки. Крім того, інвестиції в оборону розглядаються як страховка: оскільки вартість стримування агресії значно нижча за потенційну вартість війни, яку можна запобігти. Нині економічні труднощі – інфляція, уповільнення зростання, боргове навантаження – безумовно створюють перешкоди, але союзники намагаються координувати макроекономічну політику, яка підтримає як їхній власний економічний зріст, так і захист інших. Наприклад, на саміті ЄС у березні 2025 року європейські лідери шукали спільні шляхи підвищення оборонних витрат без загрози фінансової стабільності і навіть обговорюють більш поблажливі фіскальні правила ЄС, які дозволять збільшити інвестиції в оборону, ніж це є традиційним у вузьких дефіцитних межах.³²

³¹ Портников В. «Патруль Балтійського моря». Гібридна війна Росії вже розпочалася. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/baltiyskyy-dozor-hibrydna-viyna-rosiyi/33280342.html> (дата звернення: 15.02.2025)

³² Fornusek M. Hungary, Slovakia threaten EU unity on Russia, Ukraine ahead of key summit. *The Kyiv Independent*. URL: <https://kyivindependent.com/hungary-slovakia-threaten-eu-unity-on-russia-ukraine-ahead-of-key-summit> (дата звернення: 15.03.2025)

2.3. Політичні виклики

Єдність НАТО великою мірою залежить від консенсусу між урядами країн-членів. Але політичні процеси всередині цих країн не завжди сприяють згуртованості – особливо коли до влади приходять сили, скептичні щодо підтримки України або співпраці в рамках Альянсу. Після початку війни найбільше проблем в цьому плані створили Угорщина та Словаччина. В Угорщині уряд Віктора Орбана зайняв відверто проросійську позицію: Будапешт відмовляється допомагати Україні військово, зупиняє чи затримує проекти санкцій ЄС проти Росії та утримує багато ініціатив по лінії НАТО та ЄС вимагаючи для себе виключень або поступок. Орбан публічно закликає до негайного перемир'я і переговорів з Путіним навіть ціною українських територіальних втрат. Він та його уряд використовують право вето Угорщини в ЄС і НАТО, для уповільнення всіх колективних рішень або шантажувати своїх партнерів – наприклад, погрожуючи блокувати вступ Швеції до НАТО та чергові санкційні пакети, поки не отримають фінансові виплати ЄС чи поступки щодо російських енергоносіїв. Така позиція Будапешта суттєво підриває єдність Західного блоку: як зазначив прем'єр Португалії, «Угорщина ізольована» в своїй проросійській політиці, але через принцип однастайності може затримувати ключові рішення.^{33 34}

Схожа ситуація склалася у Словаччині після парламентських виборів 2023 року, де переміг популіст Роберт Фіцо. Новий уряд Словаччини оголосив, що він припинить військову та фінансову допомогу Україні, в той час як Фіцо поставив під сумнів здатність України виграти війну і закликав до швидкого мирного договору на основі перемир'я. Це викликало занепокоєння в Брюсселі та столицях союзників: робити спільні заяви та давати зобов'язання щодо

³³ Liboreiro J., Dom E. A.-M. 'Hungary is isolated,' António Costa says after Orbán blocks joint EU text on Ukraine. *Euronews*. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2025/03/07/hungary-is-isolated-antonio-costa-says-after-orban-blocks-joint-eu-text-on-ukraine> (дата звернення: 15.03.2025)

³⁴ Rankin J. Orbán problem pushes EU towards 'coalitions of the willing' on Ukraine. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/mar/02/orban-problem-pushes-eu-towards-coalitions-of-the-willing-on-ukraine-russia> (дата звернення: 15.03.2025)

підтримки України стає дедалі важче, якщо один із членів відкрито виступає проти.

У березні 2025 року, Угорщина та Словаччина разом пригрозили заблокувати підсумковий комюніке саміту ЄС, якщо в ньому не буде обговорюватися перемир'я з Росією. Попри те, що це стосується Європейського Союзу, позиції цих двох країн відображають можливі проблеми і для НАТО: в майбутньому досягнення консенсусу стає важчим.³⁵

Не минули політичні тертя й інші країни регіону. У Польщі попередній уряд перед виборами 2023 року вступив у запальну суперечку з Києвом щодо експорту українського зерна, та навіть заявив про тимчасове припинення передачі Україні озброєнь восени 2023.³⁶ Це було зумовлено внутрішньополітичною боротьбою за голоси фермерів і одразу вплинуло на відносини з сусідом і союзником. Хоча стратегічний курс Польщі залишався проукраїнським і проНАТОВським, цей епізод показав, що внутрішні політичні інтереси (наприклад, захист внутрішнього ринку) можуть на певний час підривати солідарність союзу та породити розколи у єдиній здавалося б позиції. Зміна влади у Варшаві наприкінці 2023 року швидко зняла напругу – новий проєвропейський уряд відновив тісну взаємодію з Україною. Але цей випадок був показовим: навіть найкращі союзники не можуть уникнути зіткнень через свої внутрішні політичні особливості.³⁷

Румунія і деякі інші країни регіону також стикалися з впливом внутрішніх факторів – від мовного питання (як у випадку угорської меншини в Україні)³⁸ до корупційних скандалів чи протестних рухів, які відволікали увагу урядів. Проте

³⁵ Fornusek M. Hungary, Slovakia threaten EU unity on Russia...

³⁶ McCluskey M., Knight M., Yeung J. Poland will stop providing weapons to Ukraine as dispute over grain imports deepens | CNN. URL: <https://edition.cnn.com/2023/09/20/europe/poland-ukraine-weapons-grain-intl-hnk/> (дата звернення: 15.03.2025)

³⁷ Gera V. Poland to end arms support for Ukraine as trade dispute escalates. *PBS News*. URL: <https://www.pbs.org/newshour/world/poland-to-end-arms-support-for-ukraine-as-trade-dispute-escalates> (дата звернення: 15.03.2025)

³⁸ Denisova K. Orban: Russia couldn't 'swallow' NATO as it struggles to defeat Ukraine. *The Kyiv Independent*. URL: <https://kyivindependent.com/orban-hungary-nato/> (дата звернення: 15.03.2025)

загалом Бухарест, Прага, країни Балтії залишаються стабільно налаштованими на підтримку союзників. Головна політична загроза походить від національно-популістичних та проросійських сил у певних країнах, які грають на емоціях від втому від війни, економічних негараздах чи складному історичному минулому. У випадку посилення таких сил, може ускладнитися процес створення спільної позиції НАТО щодо підтримки України чи посилення санкційного тиску на РФ. Уже тепер Орбан демонстративно відкидає риторику НАТО: поки союзники підтверджували «непохитну підтримку України стільки скільки потрібно» у Вільнюсі в 2023 році, офіційний Будапешт натомість говорить про недоцільність санкцій і необхідність домовлятися з Кремлем.³⁹ Це створює внутрішній розкол в альянсі, що грає на руку Москві, і Кремль активно намагається підтримувати такі розколи через пропаганду і контакти з дружніми партіями в Європі.⁴⁰

Для НАТО подібні внутрішньополітичні розбіжності означають необхідність збереження єдності при дотриманні демократичних цінностей. Механізми консультацій та колективного ухвалення рішень стають критично важливими. Генеральний секретар НАТО і всі провідні країни, навіть для «проблемних» членів, використовують дипломатичні засоби, щоб спробувати досягти консенсусу. Наприклад, у випадку блокування Угорщиною та Туреччиною вступу Швеції було досягнуто угод: з Анкарою – щодо екстрадиції терористів і розмороження експорту зброї, з Будапештом – шляхом двосторонніх контактів Стокгольма з угорськими парламентарями. Це ілюструє нам, що навіть якщо окремі уряди діють всупереч офіційній позиції решти, НАТО намагається знайти рішення, зберігаючи принцип однастайності, але й не поступаючись базовими цінностями західного світу. У довгостроковій перспективі, стійкість Альянсу залежатиме від того, чи зможуть проатлантичні сили в державах-членах утримувати перевагу над ізоляціоністськими та проросійськими тенденціями.

³⁹ France 24. Emboldened by Trump, Hungary ups anti-Kyiv disinfo: researcher. *France 24*. URL: <https://www.france24.com/en/live-news/20250307-emboldened-by-trump-hungary-ups-anti-kyiv-disinfo-researcher> (дата звернення: 15.03.2025)

⁴⁰ Fornusek M. Hungary, Slovakia threaten EU unity on Russia...

Іншою проблемою, можна виділити процес прийняття рішень. НАТО діє за принципом консенсусу – всі рішення ухвалюються одностайно. Це є силою (адже по суті є гарантією врахування інтересів кожного члена) і водночас слабкістю, бо процес так само може блокуватися будь-ким. Після 2022 року, коли перед Альянсом перед НАТО постали термінові питання: війна, підтримка України і те, якою мірою альянсу потрібно посилити свою присутність на сході. Хоча офіційно всі 31 (а з 2024 року – 32) країна декларує підтримку України, на практиці різноманітність позицій доволі широка. Частина держав (Польща, Литва, Велика Британія, США, країни Скандинавії) займають жорстку лінію і виступають за максимальну військову допомогу Києву «до перемоги останнього». Інші (Німеччина, Франція, південні країни ЄС) схильні рухатися досить повільно, поступово збільшуючи допомогу, зважаючи на ризики конфронтації з Росією, що могла б ще більше ускладнити конфлікт. Наприклад, дискусії про надання Україні сучасних танків, далекобійних ракет чи винищувачів тривали місяцями: окремі члени НАТО боялися, що передача такого озброєння може спровокувати пряме зіткнення НАТО з Росією або навіть використання РФ ядерної зброї.⁴¹

Подібні розбіжності виникали й щодо ступеня військової присутності НАТО поблизу України. Країни східного флангу наполягали на максимальній присутності сил Альянсу у себе, тоді як деякі західні країни на початку війни пропонували більш символічне посилення, щоб це не розцінювалося Москвою як пряма загроза.⁴² В решті-решт країни дійшли до компромісу: війська НАТО буде збільшено на східному фланзі (як вже згадувалось до 40 тис. осіб та нові бойові групи), але при цьому НАТО утримуватиметься від будь-якої прямої участі у бойових діях в Україні, щоби не приймати безпосередньої участі у конфлікті.

Підтримка можливого членства України в НАТО стала ще однією темою, навколо якої виникли розбіжності.

⁴¹ Midttun H. P. The dark truth behind NATO's...

⁴² Ibid.

На саміті 2023 року у Вільнюсі східноєвропейські країни та представники самої України закликали до чіткого запрошення України після завершення війни або до принаймні розробки дорожньої карти, що веде до такого запрошення. З іншого боку, США, Німеччина, Угорщина та ряд інших країн були проти висловлення надто чітких зобов'язань, вважаючи це передчасним. У підсумковому рішенні саміту було погоджено компромісну формулу, яка не давала чіткого запрошення, але зазначала, що *"Україна стане членом НАТО, коли союзники погодяться, і умови будуть виконані"*.

Процес ухвалення рішень під тиском війни продемонстрував як ефективність так і труднощі. З одного боку, незважаючи на затримки, Альянс зрештою досяг консенсусної згоди з усіх важливих питань – чи то стосувалося розгортання сил, допомоги Україні, чи прийняття нових членів. Кожна країна мала можливість висловити заперечення і, як правило, їй надавалися певні запевнення або поступки. Наприклад, Туреччина досягла згоди щодо формулювання, що стосується боротьби з тероризмом і питання з F-16 в обмін на дозвіл Швеції вступити в НАТО. Угорщина, незважаючи на затримки деяких рішень, врешті-решт також проголосувала з усіма іншими, не бажаючи залишатися повністю ізольованою, та отримавши мінімальні поступки. З іншого боку є проблема втрати часу і демонстрації зовнішнім противникам про розбіжності. Коли відбуваються довгі дебати (у НАТО щодо надання танків або ракет, наприклад), Москва розглядає це як слабкість і може спробувати використовувати це далі за допомогою пропаганди або сили.

Все ж, незважаючи на численні труднощі, станом на 2024 році НАТО залишалося політично єдиним у ключовому – у намірі протистояти агресії. Різні позиції щодо тактики (швидкість постачання зброї, ступінь, до якого санкції повинні підтримуватися, в принципі, формулювання переговорів) не призвели до стратегічного розколу.

Більше того, війна змусила навіть традиційно нейтральних або скептично налаштованих акторів стосовно сили НАТО (як от Німеччина чи Франція)

визнати важливість колективної оборони. Президент Франції Еммануель Макрон, який у 2019 році заявляв, що НАТО є "мертвим мозком" організацією, на саміті в Мадриді 2022 року повністю підтримав нову жорстку стратегію альянсу.⁴³ Це означає прогрес в узгодженні минулих проблем (наприклад, діалог з Росією або стратегічна автономія ЄС). Але без сумніву для подальшого розвитку доведеться докласти чимало зусиль.

НАТО доведеться і надалі маневрувати серед різноманітних інтересів своїх членів, особливо враховуючи, що війна затягується і в деяких країнах відчувається соціальна втома та змінюються уряди. Гнучкість у процесах прийняття рішень та мистецтво компромісу в дипломатії дозволили альянсу пережити багато криз за 75 років існування, і зараз, більше ніж будь-коли, ці традиції потрібно підтримувати.⁴⁴

Одним із найважливіших викликів також є інтеграція нових членів до Альянсу та наслідки цього рішення. Вступ до НАТО Фінляндії (квітень 2023) та Швеції (березень 2024) став історичним розширенням, прямо спровокованим агресією Росії.

Це був тривалий процес – нові члени мали чекати, поки Туреччина та Угорщина знімуть вето на їх вступ. Анкара висунула вимоги щодо курдських організацій та експорту озброєнь, вимагаючи поступок від Гельсінкі та Стокгольма. Зрештою дипломатія спрацювала: залучені країни заявили, що вони поважатимуть турецькі інтереси безпеки. На цьому етапі стала очевидною проблема досягнення внутрішнього консенсусу. Навіть коли стратегічно розширення вигідне всім, окремі члени можуть використати момент для власних цілей, затримуючи спільне рішення. НАТО довелося балансувати між терпінням і рішучістю, аби зберегти довіру до політики «відкритих дверей». Це дало зрозуміти, що Альянсу потрібні механізми для швидкої інтеграції партнерів,

⁴³ Berzina K. NATO: Strength in Unity...

⁴⁴ Hunnicutt T., Brunnstrom D. Trump: If NATO members don't pay, US won't defend them. *REUTERS*. URL: <https://www.reuters.com/world/trump-if-nato-members-dont-pay-us-wont-defend-them-2025-03-07/> (дата звернення: 15.03.2025)

можливо, перегляд правила одностайності в питаннях розширення або, принаймні, неформальні домовленості для запобігання аналогічним затримкам

Після того, як політичні бар'єри на шляху до об'єднання були подолані, питання практичного характеру вийшли на перший план. Фінляндія та Швеція досить швидко приєдналися до військових структур НАТО, адже вже багато років співпрацювали з Альянсом (обидві брали участь у програмі «Партнерство заради миру» з 1994 року та в навчаннях). Однак це змінює стратегічну картину. Перш за все, НАТО значно розширило свої кордони з Росією, додавши понад 1300 кілометрів фінсько-російського кордону. З одного боку, це добре для оборони Альянсу (Росія тепер не може концентруватися виключно на Балтійському чи Чорноморському регіонах, але повинна також розосереджувати свої сили на Півночі); але це також створює виклики, змушуючи НАТО до планування оборони величезної території від Арктики до Балтійського моря. Альянс переміщує свій стратегічний центр на північ, що створює нові проблеми: як захищати малонаселені райони Арктики, як реагувати на потенційну активність навколо Мурманська або увійде в Балтійське море. Аналітики зазначають, що інтеграція Фінляндії та Швеції «зміщує центр тяжіння Альянсу на північ і подовжує спільний кордон НАТО-Росія», тоді як дві столиці — відповідно Гельсінкі і Стокгольм — приносять відмінну стратегічну культуру, зосереджену на північних викликах безпеки.⁴⁵ НАТО доведеться враховувати цю специфіку, наприклад, це означає більшу увагу до безпеки Балтійського моря, тому що російська розвідка та диверсійна діяльність там зросли за останні кілька років. У січні 2025 року вісім північних союзників (включно з Фінляндією та Швецією) досягли угоди про спільні «патрулі Балтійського моря» з метою запобігання диверсіям та моніторингу змін у судноплавних маршрутах.

Також варто зазначити про внесок нових членів у оборонні спроможності. На відміну від попередніх хвиль розширення, коли до НАТО вступали країни з обмеженими військовими силами, Швеція та Фінляндія – потужні гравці. Обидві

⁴⁵ Accession to NATO, war in Ukraine: what are the new security...

країни мають сучасні, добре обладнані армії, розвинену оборонну промисловість і високотехнологічні галузі. Протягом багатьох років Фінляндія утримує один з найвищих рівнів обороноздатності в Європі зі своїм оборонним бюджетом у 2% ВВП, комплексною резервною військовою підготовкою, великою флотилією артилерії та новими винищувачами F-35 на підході. Водночас Швеція відома як експортна фабрика оборонної промисловості — компанія Saab виробляє винищувачі Gripen, підводні човни, системи берегової ППО і активно інвестує в нові технології. Швеція анонсувала дорожню карту, що включає плани збільшити свій оборонний бюджет на 40% до 2025 року, обіцяючи, що він досягне рівня 2% ВВП. Ці ресурси однозначно підсилять НАТО: за оцінкою експертів, Фінляндія та Швеція принесуть «відчутні ресурси і спроможності» в Альянс. Від морської сили та військової авіації над Балтійським морем у випадку Швеції до значних фінських сухопутних військ, які можуть суттєво ускладнити будь-який потенційний наступ на північ. Для НАТО це явна перевага – нові члени не зайвий баласт, а інвестори в обороноздатність Європи.⁴⁶

Водночас інтеграція вимагатиме не лише гармонізації та узгоджених зусиль. Швеція та Фінляндія мають власні військові доктрини, довгі традиції нейтралітету та регіональні пріоритети. Тепер їм доведеться брати участь у колективному плануванні. Їхні пріоритетні загрози дещо відрізняються: для них першочергові ризики з боку Росії знаходяться в Балтійському/Арктичному регіоні, і лише потім проблеми Південного флангу чи Середземномор'я. Альянсу доведеться знову досягати компромісу, щоб нові союзники відчували себе під захистом, але й самі приймали участь у вирішенні задач на інших напрямках. Поки що фіни та шведи демонструють готовність бути відповідальними членами: країни брали участь у місіях в Афганістані та Балканах навіть до вступу. Отже, можна припустити, що адаптація пройде, ймовірно, гладко. Проте, існують все ще деякі структурні питання, наприклад: хто має взяти на себе відповідальність за області, які раніше були компетенцією різних регіональних команд

⁴⁶ Dolan C. NATO, the Russian Invasion of Ukraine, and the 2022 Strategic Concept...

НАТО. Раніше оборону Півночі координувала переважно Норвегія у взаємодії зі Швецією/Фінляндією як партнерами. Тепер, коли всі три скандинавські держави – члени, можливо, постане потреба створити окреме Північне командування або посилити штаб об'єднаних сил НАТО в Брунsumі (Нідерланди), щоб він охоплював і балтійсько-скандинавський регіон.⁴⁷ У будь-якому разі, центр уваги НАТО розширюється: до традиційних напрямків (Східна Європа, Чорне море) додається Північна Європа.⁴⁸

Результат цього розширення для Альянсу здається здебільшого позитивним. НАТО показало наступне: а) що двері залишаються відкритими навіть під час війни – це сигнал для інших потенційних членів (України, Грузії, Боснії і Герцеговини), б) що геополітичний шантаж Росії не може стати на заваді розширення демократії. Альянс отримав посилення у мобілізаційному ресурсі, техніці та географії. Стратегічно Балтійське море тепер майже повністю оточене країнами НАТО, що суттєво полегшує логістику і оборону (наприклад, можна безперешкодно перекидати підкріплення через Швецію до Естонії, блокувати російський флот у випадку конфлікту). Політично вступ двох стабільних демократій лише підсилив ціннісну єдність НАТО, адже це країни зі стійкими інституціями, які поділяють принципи верховенства права і готові брати участь у колективних рішеннях. Що є особливо важливо на тлі згаданих проблем з деякими іншими членами: розширення компенсує можливі «слабкі ланки» за рахунок нових надійних союзників.

Не слід забувати і про економічний аспект: інтеграція Швеції та Фінляндії відкриває додаткові можливості для кооперації в оборонній промисловості. Скандинавський регіон багатий на рідкісні земні мінерали, такі як літій, нікель і кобальт, які необхідні для виробництва високотехнологічної зброї чи електроніки. Спільний доступ до ресурсів і технологій у рамках НАТО здатен

⁴⁷ Baer D., Besch S. The Logistical Challenge of Integrating Sweden and Finland Into NATO. *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/emissary/2024/05/jfc-nato-sweden-finland-norfolk-brunsum?lang=en> (дата звернення: 15.03.2025)

⁴⁸ Accession to NATO, war in Ukraine: what are the new security...

зміцнити автономність Заходу як від постачань з Китаю так і Росії. Нові члени можуть долучитися до спільних проектів зі створення озброєнь, отримувати фінансування на розвиток інфраструктури за програмами НАТО, що також стане свіжим подихом для економіки (створення робочих місць, інвестицій).

Звісно, все це не відбувається за одну ніч — потрібен час, щоб інтеграція повністю запрацювала на повну силу. Експерти зазначають, що процес інтеграції нових членів у оборонне планування, організацію та структури НАТО може зайняти кілька років. Але вже перші місяці членства Фінляндії показали, що країна може швидко адаптуватися до нових умов і навіть генерувати важливі ініціативи.⁴⁹

Отже, основними викликами інтеграції стали організаційна і стратегічна адаптація Альянсу до розширення на Північ. Необхідність врахувати нові напрямки безпеки, включити нових членів у процеси ухвалення рішень НАТО.⁵⁰ Росія, не зважаючи на грізну риторику, не вдалась до жодних прямих дій проти їхнього вступу – визнаючи, що не має важелів, окрім військового залякування, яке Швеція та Фінляндія не сприйняли всерйоз.⁵¹ Китай теж сприйняв це нейтрально, зосередившись на своїх інтересах.

2.4. Геополітичні виклики

Одним із найважливіших геополітичних викликів є позиція США стосовно політики НАТО. Трансатлантичне лідерство США традиційно було наріжним каменем НАТО. Проте повернення до влади у Вашингтоні адміністрації на чолі з Дональдом Трампом поставило перед Альянсом нові виклики. Протягом президентства Трампа (2017-2021) його позиція щодо НАТО була найбільш суперечливою: він публічно ставив під сумнів гарантії безпеки (Стаття 5), називав Альянс "застарілим" і вимагав від європейців "платити більше, інакше

⁴⁹ Khorrami N. Sweden's Strategic Shift: Navigating NATO Membership and the Path Forward. *The Arctic Institute - Center for Circumpolar Security Studies*. URL: <https://www.thearcticinstitute.org/swedens-strategic-shift-navigating-nato-membership-path-forward/> (дата звернення: 15.03.2025)

⁵⁰ Falkenек C. Who's at 2 percent? Look how NATO allies...

⁵¹ Accession to NATO, war in Ukraine: what are the new security...

США не захищатимуть їх від вторгнення". Попри це, після його перемоги на виборах ці погляди знову стали нормою в офіційній політиці США. Уже в березні 2025 року президент Трамп заявив прямо: "Якщо вони не платять, я не захищатиму їх. Ні, я не захищатиму їх". Ці слова викликали занепокоєння в європейських столицях, адже вони загрожують принципу колективної оборони між країнами, заради якого існує НАТО. Лідери Альянсу хвилюються, що нова адміністрація може скоротити присутність американських військ у Європі, зменшити фінансування програм і навіть спробувати торгуватися з Путіним коштом інтересів держав-членів.⁵²

Вплив цього на єдність альянсу може бути надзвичайним. Протягом останніх двох років європейці згуртувалися під проводом США у протидії агресії РФ, і президент Джо Байден відігравав ключову роль у підтримці України та зміцненні східного крила НАТО. Але якщо Вашингтон стане більш ізоляціоністським або проросійським (а Трамп неодноразово засипав Путіна компліментами в минулому і висловлював сумнів у доцільності допомоги Україні), це ризикує створити розкол між країнами східної Європи, які бачать в США головну опору безпеки, і західноєвропейськими союзниками, які можуть схилитися до "компромісу" з Москвою під тиском США. Наприклад, є припущення, що Трамп може спробувати «швидко завершити війну в Україні» протягом перших 100 днів каденції, навіть ціною примусу Києва до не вигідних умов миру.⁵³ Для Польщі чи країн Балтії це абсолютно неприйнятний сценарій, і вони намагатимуться знайти способи підтримувати Україну, навіть, можливо, у форматі «коаліції бажаючих», якщо НАТО як організація відійде від своїх зобов'язань. З іншого боку, частина західних союзників (наприклад, Угорщина чи Словаччина) можуть підтримати лінію Трампа на зближення з Кремлем, бо самі просували її довгий час. Це створює неабиякі ризики формування всередині НАТО протилежних таборів і втрати єдності.

⁵² Hunnicutt T., Brunnstrom D. Trump: If NATO members don't pay...

⁵³ Berzina K. NATO: Strength in Unity...

Крім того, зменшення підтримки США Європи може виразитися у вимогах, щоб європейці повністю взяли на себе витрати на оборону. Президент Трамп навіть сказав на початку свого другого терміну, що "Європа має витратити більше, інакше угода з Америкою може більше не діяти".⁵⁴ Не зважаючи на парадоксальність ультиматуму, він свого часу підштовхнув союзників наростити бюджети (як він сам цим хвалився), хоча його жорстка форма підірвала довіру всередині організації. Примітно, що ще 2018 року Трамп погрожував вивести США з НАТО, якщо союзники не виконуватимуть вимоги 2% ВВП на оборону.⁵⁵ Нині ж, коли більшість уже підпадає під цей критерій, адміністрація в Білому Домі може вимагати, щоб європейці більше платили за присутність американських баз або купували тільки американське озброєння. Як зазначають експерти, Трамп і його оточення можуть застосувати підхід "угода або вихід": тобто використовувати навіть саму можливість "покинути Європу" як розмінну монету для торговельних чи політичних поступок навіть попри те, що це в першу чергу нашкодить Сполученим Штатам.⁵⁶ Така форма «дипломатії» вже спостерігалася у політиці Трампа з Південною Кореєю, Японією та НАТО у перший термін.

До певної міри стратегічна незалежність Європи стала важливим питанням. Європейському Союзу тепер необхідно мати здатність захищати себе незалежно. Щоб зберегти свою авторитетність, Європа повинна буде значно збільшити свої власні сили — в порядку сотень мільярдів євро щорічно на оборону та додатково створити армії чисельністю у сотні тисяч солдатів (можливість чого викликає неабиякі сумніви).⁵⁷ Цього дуже важко досягти в короткостроковій перспективі. Однак вже впроваджено деякі ініціативи —

⁵⁴ Hunnicutt T., Brunnstrom D. Trump: If NATO members don't pay...

⁵⁵ Berzina K. NATO: Strength in Unity...

⁵⁶ Spatafora G. The Trump card: What could US abandonment of Europe look like?. *European Union Institute for Security Studies*. URL: <https://www.iss.europa.eu/publications/briefs/trump-card-what-could-us-abandonment-europe-look> (дата звернення: 30.03.2025)

⁵⁷ Burilkov A., Wolff G. B. Defending Europe without the US: first estimates of what is needed. *Bruegel*. URL: <https://www.bruegel.org/analysis/defending-europe-without-us-first-estimates-what-needed> (дата звернення: 15.03.2025)

наприклад, програма PESCO в ЄС та фонд EDF для спільних оборонних розробок, координація зусиль Британії, Польщі, Франції в рамках Європейського військового союзу поза ЄС. У рамках НАТО європейці прагнуть показати США, що вони візьмуть на себе більше відповідальності. До березня 2025 року лідери ЄС зобов'язалися продовжувати підтримувати Україну, якщо Вашингтон змінить курс, і прискорили плани збільшення витрат на оборону.⁵⁸ Важливо зазначити, що на даний момент 23 з 32 союзників досягли або перевищили ціль у 2% від ВВП, що дозволяє вести розмову з новою адміністрацією. Це означає, що Європа виконала свою частину зобов'язань, тепер настав час Америці виконати свої.⁵⁹ У самій Америці є розуміння важливості НАТО — Конгрес, Пентагон і аналітичні центри здебільшого підтримують Альянс. Таким чином, навіть Трамп буде обмежений у своїй здатності різко відійти від зобов'язань.

Однак перемога Трампа вже сприяла зниженню іміджу, що також можна розцінювати як психологічну перемогу ворогів Америки. Росія і Китай радіють перспективі більш розколотої Заходу. Орбан в Угорщині відкрито назвав результати виборів США “перемогою миру”, натякаючи, що розраховує на тиск Вашингтона для припинення підтримки України.⁶⁰ У Москві пропаганда тиражує заяви Трампа як доказ, що “Америка залишає Україну” і що НАТО розвалюється. Всі ці фактори поступово ослаблюють рішучість західних суспільств підтримувати нинішній міжнародний порядок. Таким чином, найважливішою проблемою залишається підтримка довіри та єдності серед партнерів, коли лідер найпотужнішої країни Альянсу ставить під сумнів його саме існування.

У теорії це стимулює ще сильнішу консолідацію Європи — європейці мусять довести, що НАТО важливе для США не тільки з політичних мотивів, а й з точки зору економічних вигод (стабільність, ринки зброї, стримування спільних противників). Аналітики німецького фонду Marshall Fund зауважують, що Трамп зіткнувся з НАТО, яке набагато сильніше і більш згуртоване, ніж було

⁵⁸ Furnusek M. Hungary, Slovakia threaten EU unity on Russia...

⁵⁹ Berzina K. NATO: Strength in Unity...

⁶⁰ Furnusek M. Hungary, Slovakia threaten EU unity on Russia...

за попередньої його каденції, тож йому буде складніше його “зламати”.⁶¹ Проте є побоювання, що риторика умовності підтримки (залежно від “оплати рахунків”) підриває саму суть Альянсу. Колективна оборона не повинна перетворюватись на транзакцію.⁶² Якщо ж Трамп все-таки спробує втілити крайній сценарій – наприклад, зблизитися з Путіним і віддалитися від Києва – перед європейцями постане безпрецедентне за складністю питання: як забезпечити безпеку без активного лідерства США, хто стане регіональним лідером, чи потрібні взагалі лідери в регіоні тощо. Це стало б першим справді серйозним випробуванням на міцність євроатлантичного союзу в двадцять першому столітті, яке визначатиме майбутню архітектуру безпеки Європи у майбутньому.

Іншим викликом можна виділити зміни у балансі сил між НАТО, Китаєм та Росією. Не лише європейська безпека, але і глобальний баланс сил також, з моменту вторгнення Росії в Україну у 2014 році, зазнав впливу російської агресії та західної відповіді на неї. НАТО, яке в першу чергу занепокоєне загрозою з боку Росії, водночас бачить, що все частіше стикається з викликами з боку Китаю. У 2022 році вперше стратегічні документи Альянсу особливо проголосили, що «амбіції та політика КНР кидають виклик інтересам, безпеці та цінностям» НАТО і що разом із Росією він створює «авторитарний виклик міжнародному порядку». Це демонструє суттєвий зсув у світогляді. Після десятиліть фокусу в основному на Росії або боротьбі з тероризмом (чи то внутрішньому, чи зовнішньому), Організація Північноатлантичного договору визнала необхідність реагування на виклики від другої світової наддержави - Китаю.

Баланс сил між НАТО, Китаєм та Росією можна розглядати як трикутник, де кожна сторона коригує свою стратегію у відповідь на дії інших двох. Після початку повномасштабної війни, Росія значно ослабла як у військовому так і економічному плані (санкції, втрати техніки і людей). Але водночас з цим, її

⁶¹ Berzina K. NATO: Strength in Unity...

⁶² Ibid.

політика стала більш непередбачуваною і залежною від Китаю. Багато аналітиків зазначають, що внаслідок війни Москва перетворюється на сателіта Пекіна – її міжнародна ізоляція та втрата традиційних ринків змусила покладатися на торгівлю з КНР у всьому: закуповувати в Китаю технології і навіть деякі військові товари (мікроелектроніку, дрони тощо). Китай в свою чергу вміло використовує ситуацію: дешево скуповує російські енергоносії, просуває свій юань у взаєморозрахунках, зміцнює стратегічний союз із РФ проти США. У лютому 2022 вони задекларували партнерство «без меж», і хоч Пекін офіційно не надає летальної зброї Москві, він допомагає їй економічно та дипломатично (заявляючи про вину НАТО у війні та блокуючи антиросійські резолюції).⁶³ Це партнерство зміщує баланс сил у світі та створює виклик для НАТО: вперше з часів Холодної війни два великих стратегічних противники фактично діють узгоджено. Як зазначив генсек НАТО Єнс Столтенберг, «відновлене партнерство Росії і Китаю» становить серйозну загрозу для Європи, оскільки Пекін *«підживлює російську воєнну машину»* замість реальних зусиль для досягнення миру.⁶⁴

Для США цей розклад означає конфлікт пріоритетів: американська стратегія націлена на стримування Китаю в Індо-Тихоокеанському регіоні як головного конкурента, але війна в Європі змусила перекидати ресурси і увагу на стримування Росії. Адміністрація Байдена прагнула підтримати Україну, водночас зберігаючи увагу на Азії. НАТО зі свого боку реагує: воно ще більше зміцнює партнерські стосунки з країнами Індо-Тихоокеанського регіону НАТО також створило спеціалізовані групи по Китаю, обмінюючись розвідданими про китайську діяльність. Вперше на саміті 2022 союзники погодились, що «виклики з боку стратегічного зростання Китаю» треба вирішувати спільно. Втім, серед членів Альянсу думки щодо того, як далеко НАТО має заходити в протидії Китаю

⁶³ P. M. Kim та ін., The China-Russia relationship and threats...

⁶⁴ Borsani D. Why the Sino-Russian Partnership is a Nightmare for NATO. *The Diplomat – Asia-Pacific Current Affairs Magazine*. URL: <https://thediplomat.com/2024/07/why-the-sino-russian-partnership-is-a-nightmare-for-nato> (дата звернення: 15.03.2025)

знову розійшлися. Наприклад, США, Британія, країни Балтії схильні до жорсткішої лінії (називаючи Китай прямою загрозою та розширюючи присутність у Азії), а Франція, Німеччина, Угорщина обережніші – вони вважають, що НАТО було б доречно зосередитися на євроатлантичному районі та комунікувати з Китаю насамперед через дипломатичні канали. Це відображено в формулюваннях: Китай поки названо «системним викликом», а не противником, тому НАТО уникає будь-яких кроків, які виглядали б як збільшення військової присутності в Індो-Тихоокеанському регіоні. Проте тенденція прослідковується: якщо Москва і Пекін тісно координуються, то і союзники будуть все більше розглядати виклики від них як єдине ціле.⁶⁵

Баланс сил також змінюється. Росія слабшає, а НАТО стає дедалі сильнішим. За підсумками 2023 року, НАТО розширилося, зміцнило оборонні позиції, отримало підтвердження життєздатності через ефективну підтримку України. Росія ж витратила значну частину свого наступального потенціалу на полі бою і продемонструвала неефективність проти згуртованого Заходу. З одного боку, це підвищує авторитет НАТО як оборонного союзу, з іншого боку, ризик прямого конфлікту з РФ підвищився – хоча НАТО прямо не залучено до конфлікту, однак надає Україні зброю, навчання, розвіддані, фактично ведучи опосередковану війну з Росією. Кремль у медіа вже зображає цю війну як боротьбу з “усім НАТО”, хоча прямих зіткнень не було. Баланс страху (ядерного стримування) поки утримує ситуацію від виходу з-під контролю. Проте Росія може вдатися до асиметричних дій нового століття проти НАТО: кібератаки, диверсії, втручання у політику. Це теж нові загрози, з якими НАТО доведеться активно працювати – оборонятися у кібер- та інформаційному просторі, підвищувати стійкість своїх суспільств до пропаганди. Тут Китай і Росія часто діють спільно, обмінюючись інструментами дезінформації та економічного

⁶⁵ Simón L. NATO's China and Indo-Pacific conundrum. *NATO*.

URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2023/11/22/natos-china-and-indo-pacific-conundrum/> (дата звернення: 15.03.2025)

тиску. НАТО в свою чергу визначило протидію гібридним загрозам і нарощування стійкості як один з ключових напрямів на майбутнє.⁶⁶

На геополітичному рівні постає нова біполярна система: одна сторона — це коаліція західних демократій (НАТО, країни-партнери, союзники в Азії та по всьому світу тощо), а друга сторона — альянс авторитарних країн очолюваний Китаєм і Росією, який кидає виклик претензіям Америки на домінування в тому, що ми називаємо сучасним однополярним світом.⁶⁷ Але цей новий «біполярний» світ не такий самий, як епоха Холодної війни. Тоді існував розкол між Китаєм та Радянським Союзом; зараз вони об'єднані. Тодішнє протистояння було характерне тим, що воно було більш військовим та ідеологічним, але в наш час економіка, а також технології стали все більш значними факторами в конфліктах. НАТО усвідомлює, що виклики з боку Китаю є специфічними: Китай не настільки є військовою загрозою (принаймні поки що не в Європі), як економічним і технологічним розширенням для створення залежностей (Китай купує європейські порти, інвестує у мережу 5G тощо). Таким чином, Альянс розширює значення безпеки: це включає контроль критичних ланок постачання, технологічних стандартів та інвестицій.

У Лондонській декларації 2019 року було сказано: «Зростаючий вплив Китаю пропонує нові можливості і приносить виклики».⁶⁸ У 2021 році НАТО назвало Китай «системним викликом, який загрожує правилам та порядку». До 2022 року стало ясно, що Китай хоче «створити стратегічні залежності», і всі союзники повинні зайняти консолідовану позицію проти цього.⁶⁹ Таким чином, баланс сил зміщується на трикутник НАТО–Росія–Китай, де Китай поступово виходить на роль головного геополітичного конкурента Заходу, а Росія його сателіта.

⁶⁶ Dolan C. NATO, the Russian Invasion of Ukraine, and the 2022 Strategic Concept...

⁶⁷ P. M. Kim та ін., The China-Russia relationship and threats...

⁶⁸ Simón L. NATO's China and Indo-Pacific conundrum...

⁶⁹ Wieslander A., Adamson E., Lehto J. How allied Sweden and Finland can secure Northern Europe...

Для НАТО це означає необхідність діяти на два фронти: по-перше, збереження стратегічної військової переваги в Європі перед загрозою з боку Росії; по-друге, НАТО повинна звернутися до глобальної геополітики, де все більше спостерігається взаємопроникнення суперництва між США та Китаєм і співпраці між Китаєм і Росією.

Згідно з вимогами трансатлантичного альянсу, США наполягають, щоб європейці також несли більший тягар у випадку протистояння Китаю⁷⁰. Деякі кроки вже є: країни НАТО стали більш критично ставитися до китайських інвестицій, проводять спільні військово-морські навчання з союзниками в Тихому океані, обмінюються досвідом щодо відстеження китайської активності. В перспективі, якщо протистояння США–Китай загостриться (наприклад, навколо Тайваню), перед НАТО постане питання про його роль. Деякі східноєвропейські члени побоюються переміщення американської уваги на Китай – бо це може послабити східний фланг НАТО. Отже, як не парадоксально, але перемога України у війні проти РФ стає ключовою умовою для США, щоб вони могли зосередитися на Китаї, не побоюючись за тил у Європі.⁷¹

Тоді є вимір Глобального Півдня: ряд країн в Азії, Африці та Латинській Америці повинні балансувати свою позицію між Заходом і Китаєм чи Росією; війна в Україні в певній мірі скоригувала це. НАТО та ЄС намагаються переконати нейтральні держави (Індію, Бразилію, ПАР тощо) засудити агресію, але ті займають обережну та деякою мірою вичікувальну позицію. Тим часом Росія і Китай просувають наратив про “занепад Заходу” і формують коаліції як BRICS, ШОС тощо, щоб протистояти “гегемонії США”.⁷² Це представляє довгостроковий виклик: західна система цінностей змагається з авторитарними моделями за лояльність решти світу. НАТО, послідовно, повинно зібрати єдиний фронт, якому довіряє глобальна спільнота — показуючи, що воно стоїть не лише за власні національні інтереси, а й за те, що є важливим для всього людства

⁷⁰ Simón L. NATO's China and Indo-Pacific conundrum...

⁷¹ P. M. Kim та ін., The China-Russia relationship and threats...

⁷² Berzina K. NATO: Strength in Unity...

(національний суверенітет, дотримання міжнародного права). У такому контексті підтримка України є випробуванням авторитету НАТО: якщо агресія не припиниться, це створить нові прецеденти, які можуть взяти за основу країни, такі як Китай, для врегулювання ситуацій у Тайвані (острів, визнаний деякими як окрема держава) та інших державах при виникненні проблем.⁷³ Тому можна сказати, що в нинішньому балансі сил НАТО фактично опинилося на передовій не тільки європейської, а й глобальної боротьби демократичного світу проти ревізіоністських держав.

На завершення, з 24 лютого 2022 року новий глобальний баланс виглядає так: НАТО зібралося разом і розширилося; Росія ослабла і дистанціювалася від Заходу, наближаючись до Китаю; а Китай стає ще сильнішим, відкрито викликаючи західний вплив більше, ніж будь-коли раніше. Альянс визнав цю нову реальність і коригує свою стратегію, щоб не тільки стримувати Росію, але й підготуватися до довгострокового суперництва з Китаєм (у співпраці з партнерами в Азії).⁷⁴ Баланс сил ще продовжує формуватися – багато буде залежати від результату війни в Україні, від політичних змін у США та Європі, від економічної динаміки в Китаї. Проте вже відчутно, що НАТО вступає в нову еру стратегічного суперництва, відмінну від минулих десятиліть, і не лише з військовою потугою, а й економічною силою, а також єдністю цінностей проти багатогранних викликів. Альянс, який колись був створений для протистояння СРСР, зараз адаптується, щоб успішно протистояти як реваншизму Москви, так і глобальним амбіціям Пекіна, водночас підтримуючи безпечне, мирне середовище для всіх своїх членів і партнерів.⁷⁵

Таким чином, після 24 лютого 2022 року НАТО переживає наймасштабніше переформатування своєї політики та пріоритетів за останні десятиліття. Військова сфера зазнала докорінних змін – відновлено увагу до

⁷³ P. M. Kim та ін., The China-Russia relationship and threats...

⁷⁴ Wieslander A., Adamson E., Lehto J. How allied Sweden and Finland can secure Northern Europe...

⁷⁵ Dolan C. NATO, the Russian Invasion of Ukraine, and the 2022 Strategic Concept... Так само; P. M. Kim та ін., The China-Russia relationship and threats...

колективної оборони, збільшено фінансування переозброєння після виявлених недоліків оборонної промисловості. Економічно союзники зуміли зменшити залежність від Росії, і хоч високою ціною, та взяли на себе тягар значно більших оборонних витрат. У політичному плані Альянс вистояв перед внутрішніми розбіжностями, інтегрував нових членів і залишився відносно єдиним у підтримці України, хоча не без труднощів і компромісів. Геополітично НАТО зміцнило свою роль у світі, але водночас має протистояти новому системному виклику – стратегічній зв'язці Росії та Китаю, що прагне підірвати заснований на усталених правилах порядок. Успішна адаптація до цих викликів визначить, чи збереже НАТО свою ефективність як гарант євроатлантичної безпеки у настільки хаотичному середовищі. Перші два роки великої війни показали, що попри всі проблеми, Альянс здатний до трансформації і мобілізації зусиль перед обличчям загрози – від нарощування виробництва озброєння до об'єднання демократичних держав проти експансіонізму. Попереду ще багато випробувань – від того, як завершиться війна в Україні, до того, як розгортатиметься суперництво США і Китаю, – але НАТО вже продемонструвало, що лишається життєздатним і готовим відповісти на головні виклики сучасності на основі принципу «20th century NATO for 21st century threats», зберігаючи свої фундаментальні цінності колективної оборони і солідарності.

РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ СТРАТЕГІЇ НАТО У ВІДПОВІДЬ НА НОВІ ВИКЛИКИ (2022–2025)

Починаючи з 2022 року, Північноатлантичний альянс зіткнувся з безпрецедентними викликами безпеці, які вимагали переосмислення його стратегії та пріоритетів. Повноцінний напад Росії на Україну послужив «коригуванням курсу», яке відновило увагу НАТО на колективну оборону та стримування й спонукало до креативного мислення щодо військового планування і переформатування глобального партнерства. Під час саміту в Мадриді у 2022 році союзники затвердили нову Стратегічну концепцію НАТО, першу за понад десять років, яка відображає нову реальність у сфері безпеки.⁷⁶ Цей розділ розглядає, як Альянс відкоригував свій курс між 2022 і 2025 роками в умовах нових викликів у сфері безпеки: від коригування стратегічних документів та зміцнення оборонних сил до розширення НАТО і розширення партнерств за межами Альянсу, а також переосмислення підходів до оборони та ядерної політики. Розділ завершується коротким аналізом ключових якісних змін у стратегії НАТО, викликаних новими сучасними викликами.

3.1. Трансформація стратегічного підходу НАТО після 2022 року

2022 рік став роком стратегічного розвороту для НАТО. Під час саміту в Мадриді в червні 2022 року глави держав і урядів Альянсу погодили нову Стратегічну концепцію НАТО, яка визначає пріоритети та завдання НАТО на наступне десятиліття. Цей основний документ чітко зазначає, що Росія стала «найнебезпечнішою та найсерйознішою» загрозою безпеці партнерів, відкинувши термінологію з попередньої концепції 2010 року, в якій вона розглядалася як партнер. Уперше нова концепція зазначає Китай як виклик для інтересів і цінностей Альянсу, що відображає зростаюче геополітичне змагання у світі. Крім того, зміни клімату були включені до спектра загроз і проблем як

⁷⁶ Лідери НАТО затвердили нову Стратегічну концепцію. *NATO*.

URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_197281.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 21.04.2025)

«визначальний виклик нашого часу», визнаючи, що кліматичні порушення можуть підривати безпеку і вимагають відповіді від НАТО. Називаючи три основні обов'язки – стримування і захист, запобігання кризам і управління кризами, а також безпека через співробітництво – Альянс чітко визначив повернення до колективної оборони, стабільності та партнерства.⁷⁷ Отже, Стратегічна концепція 2022 року стала продуктом «епохи конфронтації» в євроатлантичній безпеці – ери, в якій стратегічна культура була несумісною між НАТО та Росією, а не просто відмінною, – завершуючи поствоєнний період, коли Росія могла розглядатися як потенційний партнер НАТО.

Це переорієнтування акценту Альянсу відображається в розширеному комплекті військового планування та сил реагування НАТО, безпрецедентних за своїми масштабами, особливо після 2022 року. Під час саміту в Мадриді було оголошено про «найбільше зміцнення колективного стримування та оборони з часу закінчення холодної війни», що, серед іншого, збільшить чисельність сил підвищеної готовності до понад 300 000 військовослужбовців і Сил реагування НАТО до семикратного розміру в порівнянні з попереднім. Згідно з новими силами, стара об'єднана задача сил НАТО високої готовності буде замінена набагато більшим резервом військ у всіх областях — на суші, у повітрі, на морі, а також у кіберпросторі — які будуть попередньо призначені для планів оборони окремих союзників. Як сказав Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг, російська агресія змусила альянс перейти від «партнерства» до «позиції конфронтації з Росією і до нової реальності рішучого стримування на Сході». Уже на початку 2023 р. було завершено перехід до цієї нової моделі сил, розгорнуто додаткові війська на східному фланзі та істотно посилено передову присутність у країнах Балтії і Польщі – багатонаціональні батальйонні групи, створені після 2014 р., збільшено до бригадного рівня чисельності.⁷⁸ Зрештою,

⁷⁷ Лідери НАТО затвердили нову Стратегічну концепцію...

⁷⁸ NATO to boost troops on high alert to over 300,000 -Stoltenberg. *REUTERS*.

URL: <https://www.reuters.com/world/europe/nato-massively-increase-high-readiness-forces-300000-stoltenberg-2022-06-27/> (дата звернення: 21.04.2025)

кількість таких «бойових груп» зросла до восьми (вони були створені також у Словаччині, Угорщині, Румунії та Болгарії), майже вдсятеро збільшуючи кількість військ НАТО на східному кордоні порівняно з довоєнним періодом. США також оголосили про постійне збільшення своїх військових можливостей у Європі в довгостроковій перспективі (включно з постійним штабом Армії США в Польщі) на додаток до сил Альянсу. Разом ці заходи являють собою нову доктрину НАТО «стримування шляхом заперечення», розгортання таких потужних оборонних сил на передовій, що противник не має шансів на успішну агресію.⁷⁹

Планування оборони було відновлено, що мало особливе значення для реформи. На Вільнюському саміті (липень 2023 року) союзники схвалили нові регіональні оборонні плани, які, за словами Столтенберга, є "найбільш всеосяжними оборонними планами з часів закінчення холодної війни". Вперше за багато десятиліть такі плани включають сценарії колективної оборони від двох основних загроз для НАТО — російської агресії та тероризму — для різних регіонів і театрів дій. Для їх здійснення альянс розгортає нову модель сил, що нараховує до 300 000 сил підвищеної бойової готовності, підтриманих значними повітряними та морськими силами. У Вільнюсі також був схвалений План дій з виробництва в галузі оборони, щоб прискорити спільні закупівлі озброєнь, ширше розвивати виробничі потужності та зміцнювати технічну взаємодію з союзниками. Для групи середніх держав це новий рівень амбіцій НАТО: тепер 2% ВВП на оборону стали мінімальним "базовим" рівнем витрат, а не амбіційною "стелею". До 2023 року європейські члени НАТО та Канада вже збільшили оборонні бюджети в середньому на 8,3% (найбільше реальне зростання за десятиліття). Таким чином, війна в Україні змусила союзників перейти від знецінення вартості до інвестицій у колективну оборону: від заповнення складів з боєприпасами та розміщення військ на сході до політичних зобов'язань, які

⁷⁹ Wieslander A., Adamson E., Lehto J. How allied Sweden and Finland can secure Northern Europe...

гарантують, що інвестиції в оборону у довгостроковій перспективі не впадуть нижче мінімуму.⁸⁰

Щоб впоратися з новими викликами, НАТО змінило як географію, так і стиль своєї військової присутності та місій. Якщо після Афганістану (2021) Альянс переглянув свої великі експедиційні операції, він, проте, не винайшов себе наново цього разу, віддаючи перевагу меншим, спеціалізованим операціям і підготовці, а також більш "надійному" патрулюванню "слабких ланок" у безпеці. У 2022–2023 роках сили НАТО значно посилили свою присутність у Східній Європі — окрім вищезгаданого посилення додатковими бойовими групами бригад на східному фланзі, союзники збільшили кількість винищувачів, які чергували під парасолькою місій повітряної поліції (найбільш помітно в Балтійському регіоні та над Чорним морем). Після підриву газопроводів "Північного потоку" у вересні 2022 року питання захисту критичної інфраструктури привернуло увагу в Альянсі: До початку 2023 року НАТО заснувало Центр координації захисту підводної інфраструктури, який об'єднує зусилля військових, цивільних агентств та промисловості для захисту підводних трубопроводів і кабелів. Союзники збільшили патрулювання вразливих об'єктів на морі – в Балтійському та Північному морях почали чергувати додаткові військово-морські сили і морська авіація для стримування подальших актів диверсії. Союзники збільшили патрулювання вразливих об'єктів на морі — військово-морські сили США та морська авіація почали ротацію в Балтійському та Північному морях з метою стримування будь-яких подальших актів саботажу.⁸¹ Поза територією союзників НАТО також очолює навчальні місії: Невелика навчальна місія НАТО в Іраку зберігається, готуючи іракські сили та відбудовуючи їхні оборонні інституції (розширена в 2022 році з рішенням союзників розгорнути кілька сотень військових радників). Крім того, НАТО

⁸⁰ NATO agrees strong package for Ukraine, boosts deterrence and defence. *NATO*.

URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_217059.htm (дата звернення: 21.04.2025)

⁸¹ NATO stands up undersea infrastructure coordination cell. *NATO*.

URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_211919.htm (дата звернення: 21.04.2025)

продовжує керувати миротворчими силами KFOR у Косово, що налічують понад 4,5 тисячі військовослужбовців, як внесок у стабільність на Західних Балканах. У 2023 році, коли деякі бойові дії знову спалахнули в північній частині, НАТО довелося підкріпити KFOR силами з Великобританії, Румунії та Туреччини, щоб не допустити подальшої ескалації.⁸² Внаслідок цього стратегічне розташування сил Альянсу стало "360-градусним", оскільки від Балтії до Чорного моря та від Балкан до Близького Сходу НАТО має присутність і місії, спрямовані на стримування агресії, підготовку партнерів і запобігання конфліктам. Це частина нового масштабного плану, що поєднує надійне стримування на своїй території зі стабілізацією суміжних територій.

3.2. Нові члени альянсу: стратегічна роль Швеції та Фінляндії

Найважливішими змінами в архітектурі НАТО в період 2022–2025 років став прорив Альянсу на півночі. Фінляндія та Швеція, які багато десятиліть залишалися нейтральними, подали заявки на вступ до НАТО у 2022 році на тлі російської загрози. У квітні 2023 року Фінляндія стала 31-м членом НАТО, а у березні 2024 року Швеція стала 32-м членом НАТО.⁸³ Це розширення є одним із найзначніших з часів завершення Холодної війни, і Росія досягла прямо протилежного до свого прагнення, розпочавши війну — альянс розширився та ще більше наблизився до її кордонів ще більше.⁸⁴ Членство Фінляндії та Швеції змінило стратегічну карту Європи: усі скандинавські країни тепер пов'язані взаємними оборонними зобов'язаннями НАТО, завдяки чому Балтійське море практично став внутрішнім морем НАТО. Враховуючи великий кордон Фінляндії та Росії завдовжки близько 1300 км, НАТО суттєво розширило зону відповідальності Альянсу на північному сході Європи. Швеція, зі свого боку,

⁸² NATO reinforces KFOR in Kosovo | NATO Watch. *NATO Watch*.

URL: <https://natowatch.org/newsbriefs/2023/nato-reinforces-kfor-kosovo> (дата звернення: 21.04.2025)

⁸³ Brooke-Holland L. NATO enlargement: Sweden and Finland. *House of Commons Library*.

URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9574/> (дата звернення: 21.04.2025)

⁸⁴ Than K., Pollard N. Sweden clears final hurdle to join NATO as Hungary approves accession. *Reuters*.

URL: <https://www.reuters.com/world/europe/hungary-set-ratify-swedens-nato-accession-clearing-last-hurdle-2024-02-26/> (дата звернення: 21.04.2025)

контролює стратегічно важливий для Балтійського регіону острів Готланд – ключовий форпост розміщений у центрі Балтійського моря, від панування над яким залежить безпека морських шляхів до країн Балтії та в цілому морської та повітряної логістики у Балтійському морі. Додавання двох скандинавських держав до альянсу майже завершило "оточення" Балтійського моря анти-російським блоком і забезпечило оборону регіону. Російське військове розгортання в Балтійському регіоні (тобто в Калінінградському регіоні та Ленінградському військовому окрузі) в більш несприятливому становищі — російський потенціал для агресії по морю та повітря обмежений тим, що НАТО оточила його в повітрі, але Росія все ще може загрожувати сусідам у цьому регіоні ракетними ударами та провокаціями.⁸⁵ Водночас, приєднання Фінляндії та Швеції дозволило НАТО розглядати оборону Північної Європи в рамках єдиної стратегічної концепції; планування та навчання тепер охоплюють Північноатлантичний регіон і Норвегію, до Балтійського району й Арктики, з урахуванням усієї євроатлантичної безпеки. Як зазначають аналітики, "з додаванням Гельсінкі та Стокгольма, Північна Європа стане "потужним і узгодженим регіоном від Балтійського до Арктичного моря", що робить зв'язок між Балтійським регіоном та Крайнім Північчю більш тісним."⁸⁶

Окрім геополітичних змін, додавання Швеції і Фінляндії рішуче підвищує військову ефективність Альянсу. Обидві країни мають сучасні, добре навчені сили та оборонні структури, які сумісні з НАТО. Фінляндія володіє значними сухопутними силами (одна із найсильніших армій регіону): система всеохоплюючої оборони і резерву дозволяє розгорнути сотні тисяч навчених резервістів, фінська армія має один з найпотужніших артилерійських парків у Європі та добре оснащена для боїв у лісисто-болотистій місцевості та арктичних

⁸⁵ Pawlak J. Charting the Challenges in the Baltic Sea. *WAR ON THE ROCKS*.

URL: <https://warontherocks.com/2024/05/charting-the-challenges-in-the-baltic-sea/> (дата звернення: 21.04.2025)

⁸⁶ Kuusela J. No. 25 | As a New Arctic Ally, Finland Contributes to Arctic Security and Defence. *Wilson Center*. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/no-25-new-arctic-ally-finland-contributes-arctic-security-and-defence> (дата звернення: 24.04.2025)

умовах. Швеція відома своїми високотехнологічними ВПС і ВМС: шведські ВПС літають на власнорозроблених багатоцільових винищувачах JAS-39 Gripen (близько 90 одиниць), а ВМС мають сучасні підводні човни, адаптовані до неглибоких умов Балтійського моря. Ці спроможності значно посилюють союзницький потенціал на північному фланзі. Експерти відзначають, що Швеція стає для НАТО «серйозним і спроможним» союзником, усуваючи фактор невизначеності в Північній Європі, а сама отримує гарантії колективної оборони, включно з «американською ядерною парасолькою». Північні країни матимуть більш ніж 200 сучасних бойових літаків (Швеція, Фінляндія, Норвегія, Данія) після вступу обох країн, що фактично створює потужні об'єднані «повітряні сили Арктики» під егідою НАТО.⁸⁷ Інтеграція нових союзників відбувається доволі легко, оскільки Швеція і Фінляндія тісно співпрацювали з НАТО як партнери протягом багатьох років (обслуговування у миротворчих операціях в Афганістані та Балканах, участь у навчаннях НАТО та обмін розвідданими, наприклад). Тепер, як повноправні члени, вони мають доступ до колективного оборонного планування НАТО, що сприяє координації оборони північного флангу і в той же час підвищує спроможність Альянсу швидко реагувати в Балтійсько-Скандинавському просторі. У результаті оборонне планування НАТО тепер вперше охоплює всю територію північних країн: з їх вступом стало можливо передбачити сценарії підкріплення Фінляндії та Прибалтики через Балтійське море, координувати та підтримувати взаємодію скандинавських ВПС у разі конфлікту чи надзвичайних ситуацій, налагодити та забезпечити оборону арктичних комунікацій. Тим часом Швеція та Фінляндія вже беруть участь у спільній безпеці: Швеція, наприклад, повідомила, що досягне рівня витрат на оборону у 2% ВВП до 2024 року, збільшуватиме власний оборонний бюджет та активно модернізуватиме техніку.⁸⁸ Участь їхніх збройних сил у спільних навчаннях НАТО у 2023 р. (навіть ще до формального вступу Швеції) засвідчила

⁸⁷ Kuusela J. No. 25 | As a New Arctic Ally, Finland Contributes to Arctic Security and Defence...

⁸⁸ Than K., Pollard N. Sweden clears final hurdle to join NATO...

високий потенціал до кооперації – наприклад, восени 2022 р. шведські ВПС вперше повноцінно долучилися до щорічних навчань альянсу з ядерного стримування «Steadfast Noon» як гості, а у 2023 р. шведські та фінські військові діяли пліч-о-пліч із союзниками на навчаннях Aurora 23 та Air Defender 23.

Вступ Швеції та Фінляндії схилив чашу терезів на користь НАТО в Балтійському морі, але водночас приніс Альянсу нові виклики. З військової точки зору Балтійське море стає внутрішнім морем НАТО, проте загроза від російського флоту, авіації та ракет на території Калінінградської та Ленінградської областей все ще присутня. Експерти застерігають від надмірної самовпевненості — хоча НАТО має перевагу в Балтійському морі після розширення, питання про найефективніший шлях захисту цього регіону від російських «асиметричних» тактик залишається невирішеним. Зокрема, в разі цілком ймовірного конфлікту Балтійське море не буде «тиловим районом» для союзників – Росія може спробувати застосувати стратегію блокування доступу А2/AD, використовуючи протикорабельні та зенітні ракетні системи. Тому вже зараз НАТО розробляє та відпрацьовує нові морські стратегії в Балтиці, акцентуючи увагу на протикорабельній обороні мілководних районів, захисті вразливих вузьких проток і забезпеченні морських шляхів постачання до балтійських держав.⁸⁹ Усе це стало можливим лише після вступу Фінляндії та Швеції, який відкрив шлях до повної військової інтеграції Півночі Європи. Таким чином, нові члени вже відіграють суттєву роль у оновленій стратегії НАТО, посилюючи оборону Альянсу кількісно і якісно та зменшуючи простір для потенційних військових авантур Росії на півночі.

3.3. Партнерства НАТО з ключовими союзниками поза межами альянсу

Стикнувшись з існуючими глобальними викликами, Альянс намагається налагоджувати розширені відносини з ключовими країнами-партнерами, навіть якщо останні не є членами НАТО, але поділяють спільні цінності та інтереси

⁸⁹ Pawlak J. Charting the Challenges in the Baltic Sea...

безпеки з Альянсом. Зростаюча геополітична напруга показала, що в сучасному світі, безпека більше не є суто регіональною проблемою, а набуває глобального характеру, тож Альянс потребує союзників за межами традиційної зони відповідальності. Лідерів азійсько-тихоокеанських країн — Японії, Південної Кореї, Австралії та Нової Зеландії — вперше запросили на саміти НАТО в 2022–2023 роках. Ці держави набули статусу близьких партнерів НАТО (так звані «партнери по всьому світу»), а їхня участь у зустрічах на найвищому рівні символізує нові формати співпраці між НАТО і країнами Індо-Тихоокеанського регіону.⁹⁰ Зокрема, Японія та Південна Корея відкрили у 2022–2023 рр. постійні представництва при штаб-квартирі НАТО в Брюсселі, що відкриває можливості для регулярних консультацій та узгодження позицій.

Японія є одним з найважливіших партнерів Альянсу в Азії. Прем'єр-міністр Японії Фуміо Кішіда вперше взяв участь у саміті НАТО в червні 2022 року, а Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг відвідав Токіо для зміцнення відносин у січні 2023 року. Після цих контактів вони оприлюднили спільну заяву, в якій обидві сторони підкреслили «історичний поворотний момент» в системі безпеки та взаємозв'язок між євроатлантичною та індо-тихоокеанською безпекою. НАТО і Японія вирішили поглибити діалог та координацію дій в умовах суперництва і змінюваного балансу сил у світі, що підриває «вільну і відкриту міжнародну систему». На практиці партнерство охоплює різноманітні сфери: кібербезпека та космос, дезінформація та стратегічні комунікації, гібридні загрози та стійкість, передові технології та інновації.⁹¹ Тому Токіо та Брюссель працюють над посиленням своїх можливостей для реагування на виклики в нових сферах — від кіберпростору до космічного простору. Японія високо

⁹⁰ Stoltenberg seeks more NATO 'friends' - Taipei Times. *Taipei Times*.

URL: <https://www.taipeitimes.com/News/front/archives/2023/02/02/2003793550> (дата звернення: 21.04.2025)

⁹¹ Joint Statement Issued on the occasion of the meeting between H.E. Mr Jens Stoltenberg, NATO Secretary General and H.E. Mr Kishida Fumio, Prime Minister of Japan. *NATO*.

URL: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/opinions_211294.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 21.04.2025)

оцінює рішення НАТО продовжити свою співпрацю з партнерами в Індотихоокеанському регіоні: вона навіть вирішила відкрити місію при НАТО.⁹² можна говорити навіть про неформальний альянс демократій: як центральний союзник США в Азії, Японія тепер фактично ще більше інтегрується з європейськими союзниками через НАТО. Узгоджена присутність демократичних країн на світовій арені виступає стримуючим фактором проти можливих агресій з боку Китаю та Північної Кореї, але водночас може слугувати провокуючим чинником для них до диверсій та підривної діяльності в регіоні та світі.

Республіка Корея (Південна Корея) також розвиває зв'язки з НАТО як «ключовий партнер» в Азії. Президент Юн Сук-йоль взяв участь у саміті НАТО 2022 року, а рік потому Сеул відкрив місію при НАТО, підкреслюючи своє прагнення бути гравцем у глобальній архітектурі безпеки. НАТО, у свою чергу, поглиблює співпрацю з Кореєю в таких сферах, як кіберзахист, морська безпека та інші.⁹³ Південна Корея, маючи найсучасніші технологічні можливості (зокрема у сфері кібербезпеки) та одну з провідних військових сил регіону, вважається привабливим партнером для НАТО у стримуванні режиму Північної Кореї та в спостереженні за рівнем військової співпраці між Пхеньямом, Москвою та Пекіном. Країни НАТО та Республіка Корея також почали ділитися інформацією стосовно ракетних та ядерних загроз з боку КНДР на регулярній основі. Корейські підрозділи інколи беруть участь у спільних навчаннях із союзниками (наприклад, морські навчання у Східно-Китайському морі з силами зі США, Японії та європейських країн). Хоча Південна Корея традиційно зосереджувалася на загрозі з Північної Кореї, війна в Україні змусила Сеул надавати суттєву політичну та логістичну підтримку українським військовим, зближаючи її з НАТО. Лідери Австралії, Японії, Кореї та Нової Зеландії зустрілися з лідерами НАТО на саміті у Вільнюсі у 2023 році, щоб обговорити спільні відповіді на виклики з боку Китаю та як захистити міжнародний порядок,

⁹² Stoltenberg seeks more NATO 'friends'...

⁹³ Ibid.

заснований на правилах.⁹⁴ Це чітко вказує на те, що НАТО має намір враховувати азійських партнерів у своїх стратегічних розрахунках.

Ще одним міцним союзником за межами НАТО є Австралія, співпраця з якою набула зовсім іншого виміру. Австралійські війська воювали пліч-о-пліч із союзниками в Афганістані та Іраку, а нині Канберра прагне допомогти стримати підйом авторитарних сил в Індо-Тихоокеанському регіоні. Австралія регулярно бере участь у навчаннях з країнами НАТО (у 2022 році австралійські підрозділи взяли участь у навчаннях *Dynamic Front* в Європі, а пізніше у 2023 році — у навчаннях *Talisman Sabre* разом із персоналом зі Сполучених Штатів, Японії та кількох європейських країн). В рамках партнерства з НАТО Австралія наголошує на спільній співпраці, що стосується кібербезпеки, обміну розвідданими у боротьбі з тероризмом та створення нових оборонних технологій. Лідери НАТО привітали нещодавню заяву Австралії про те, що вона приєднається до Центру кіберзахисту НАТО в Таллінні як асоційований член, об'єднуючи зусилля країн у боротьбі проти кібератак. Як і Японія та Корея, Австралія посилює своє дипломатичне співробітництво з НАТО – наприклад, її Прем'єр-міністр приїхав до Брюсселя для консультацій, а її міністри оборони та закордонних справ тепер регулярно приїжджають на відповідні зустрічі Альянсу.

На особливу увагу слід звернути на відносини НАТО з його близькосхідним партнером — Ізраїлем. Ізраїль не є повноправним союзником США поза НАТО, але він був фактичним союзником НАТО у Середземноморському діалозі з 1990-х років. Ізраїль є фактичним партнером НАТО протягом понад 20 років, і в 2017 році він відкрив постійну місію в штаб-квартирі НАТО для полегшення прямої комунікації з союзниками. Після 2022 року співробітництво з Тель-Авівом вступило в абсолютно нову фазу – цього разу під диктатом спільних викликів: іранського фактора та конфлікту в Україні. НАТО дедалі більше занепокоєне зростаючими військовими зв'язками Росії з Іраном (іранські дрони передані для участі у війні проти України, можливий

⁹⁴ NATO agrees strong package for Ukraine, boosts deterrence and defence...

обмін ракетними технологіями тощо). У відповідь європейські члени НАТО відкрили канал для обміну розвідкою з Ізраїлем щодо загроз, пов'язаних з новою віссю "Росія-Іран", перевертаючи всі попередні політики. У 2022 році НАТО вперше запросив Ізраїль надати комплексну оцінку іранської загрози для Європи – ізраїльські аналітики обмінялися із союзникам даними про іранську ядерну програму та прогрес у створенні балістичних ракет (у тому числі з урахуванням допомоги Північної Кореї).⁹⁵ Такий обмін розвідданими різко контрастує з попередніми роками, коли НАТО намагалося уникати залучання Ізраїлю до європейських питань безпеки. Станом на зараз, на тлі війни в Україні та загрози іранських ракет, НАТО і Ізраїль фактично об'єдналися для стримування Ірану (хоча Ізраїль все-ще намагається уникати протистояння з Москвою, намагаючись підтримувати з ними хороші дипломатичні стосунки): ізраїльські системи ППО та досвід боротьби з дронами стали дуже важливими інструментами для союзників. Крім того, НАТО переймає ізраїльський досвід у сфері військових технологій та новаторства: у травні 2023 р. на засіданні Військового комітету НАТО ізраїльські представники презентували стратегію оборонних інновацій Ізраїлю – зокрема, обговорювалося питання інтеграції штучного інтелекту і робототехніки на полі бою. Голова Військового комітету адмірал Роб Бауер подякував ізраїльтянам, зазначивши, що союзники цінують можливості вчитися у партнерів і запозичувати успішні підходи для власної оборони.⁹⁶ Таким чином, Ізраїль став для НАТО джерелом передових знань (наприклад, щодо багатодіагональних операцій, використання дронів і ПРО), а водночас отримав від НАТО ширшу підтримку у протистоянні спільним регіональним загрозам (у тому числі політичну підтримку проти іранської агресії). Попри складні відносини окремих членів НАТО з Ізраїлем, на рівні Альянсу переважає прагматизм: співпраця

⁹⁵ Egozi A. NATO and Israel strengthen intelligence cooperation. *Defence Industry Europe*. URL: <https://defence-industry.eu/nato-and-israel-strengthen-intelligence-cooperation/> (дата звернення: 21.04.2025)

⁹⁶ NATO Military Committee receives brief on Israeli approach to military innovation. *NATO*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_214458.htm (дата звернення: 21.04.2025)

концентрується на спільних інтересах – обміні технологіями, протистоянні загрозам з боку терористів, цивільному захисті, кібербезпеці, уникаючи при цьому політичних розбіжностей.

Окремо слід згадати про позицію НАТО щодо Тайваню, який хоча і не є партнером НАТО, але є важливим у стратегічному контексті. Зростаюча воєнна активність Китаю навколо Тайваню викликає глибоке занепокоєння Альянсу. Де-юре, НАТО дотримується політики «Єдиного Китаю» і не має прямих дипломатичних зносин з Тайванем, проте альянс рішуче виступає проти спроб Пекіна змінити статус-кво силою. Генеральний секретар Столтенберг неодноразово застерігав, що Китай не повинен використовувати силу проти Тайваню, і наголошував, що будь-які розбіжності мають вирішуватися дипломатичними методами.⁹⁷ У 2023 р. у відповідь на ескалацію китайських військових навчань довкола острова лідери НАТО в комюніке заявили, що дії КНР, зокрема демонстрація сили проти Тайваню, розглядаються, як чинники, що впливають на євроатлантичну безпеку. Альянс визнає, що безпека Європи та Азії взаємопов'язані: війна в Україні показала, що події в Європі мають наслідки у Східній Азії, і навпаки – конфлікт навколо Тайваню матиме глобальні наслідки для Європи та світу. Тож НАТО через партнерів (США, Японію, Австралію та ін.) намагається сприяти збереженню стабільності в Тайванській протоці. Наприклад, з 2022 р. союзники почали посилено обмінюватися розвідданими щодо військових маневрів Китаю, а ВМС союзників збільшили присутність у Південно-Китайському морі у складі міжнародних ескадр. Ці кроки демонструють підтримку принципу свободи судноплавства і неприйняття блокад чи інших силових дій проти Тайваню. Хоч НАТО і не бере на себе прямих зобов'язань щодо оборони Тайваню, альянс готується до можливої кризи: у внутрішніх оцінках моделюються сценарії одночасних викликів у Європі та Азії, щоб забезпечити наявність ресурсів і для стримування Росії, і для підтримки

⁹⁷ Remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the 2023 NATO Youth Summit. *NATO*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_215363.htm (дата звернення: 21.04.2025)

стабільності на Далекому Сході (через партнерів). В підсумку, взаємодія НАТО з ключовими союзниками поза Альянсом набула нового значення: у 2022–2025 рр. формується глобальна архітектура безпеки, в якій країни Європи, Північної Америки та Азійсько-Тихоокеанського регіону обмінюються розвідданими, проводять спільні навчання та координують дії перед обличчям спільних загроз. Це не означає перетворення НАТО на світовий військовий блок, але свідчить про розуміння, що для збереження міжнародного порядку, заснованого на правилах, трансатлантична спільнота має співпрацювати з демократіями по всьому світу.⁹⁸

99

3.4. Якісні зміни в оборонній та ядерній політиці НАТО

Нові загрози, особливо війна Росії проти України, зумовили кардинальні зміни у підходах НАТО до оборонної та ядерної політики. Альянс здійснив якісну перебудову свого оборонного потенціалу, суттєво зміцнивши як звичайні збройні сили, так і засоби ядерного стримування.

Перш за все, НАТО повернулося до основоположної ролі ядерного стримування у своїй стратегії. Ще у 2021–2022 рр., серйозно обговорювалася можливість зменшення залежності від ядерної зброї у європейській безпеці. Однак агресивна риторика Москви, в тому числі погрози застосування ядерної зброї в Україні, демонстративне приведення російських сил стримування в підвищену готовність, фактично закреслила усі дискусії з цього питання. У новій Стратегічній концепції 2022 р. НАТО однозначно підтвердило: «доки у світі існує ядерна зброя, НАТО залишатиметься ядерним альянсом». Основоположною метою ядерних сил НАТО визначається збереження миру, спроби запобігти залякуванню союзників та відвернути агресію. З цією метою, Альянс наголосив на необхідності виконання всіх кроків для забезпечення надійності та ефективності ядерного стримування, які вважатимуться за доцільні – зокрема, більшої інтеграції ядерних компонентів у загальну структуру сил, вдосконалення

⁹⁸ Stoltenberg seeks more NATO 'friends'...

⁹⁹ Egozi A. NATO and Israel strengthen intelligence cooperation...

теоретичної бази та стратегічних комунікацій щодо ядерної політики.¹⁰⁰ Показово, що в комюніке Мадридського (2022) і Вільнюського (2023) самітів союзники вперше за доволі довгий період приділили значну увагу ядерній складовій: засудили безвідповідальну ядерну риторику Росії та підтвердили, що у разі застосування ядерної зброї проти України наслідки для РФ будуть «надзвичайно серйозними». В жовтні 2022 р., попри війну, НАТО провело щорічні навчання ядерних сил Steadfast Noon – надіславши сигнал єдності та готовності Альянсу підтримувати ядерне стримування навіть у кризових умовах. До навчань, до речі, вперше долучилися як спостерігачі представники Фінляндії та Швеції (ще до вступу), що вказує на їхню поступову інтеграцію до цієї сфери в тому числі. Також у 2023 р. Німеччина завершила переоснащення своїх ВПС новими винищувачами F-35, призначеними для несення ядерних бомб B6, підвищуючи ефективність і безпеку європейського сегмента ядерного стримування НАТО. Водночас зросли запити від східних союзників щодо більшої участі у ядерній місії: Польща у 2022 р. публічно висловила зацікавленість у розміщенні на своїй території американських ядерних сил або долученні до програми ядерного обміну НАТО, щоб підкріпити стримуючий ефект на східному фланзі. Хоча наразі таких рішень не ухвалено, самий факт підняття питання свідчить про перегляд підходів. Країни, які раніше покладалися на чужий «ядерний щит», тепер прагнуть стати його безпосередньою частиною задля більшої надійності.

Окрім ядерного виміру, НАТО почало працювати над якісними змінами у звичайній обороні та нових компонентах стримування. Йдеться про широке залучення новітніх технологій, розширення діяльності в кібернетичному та космічному доменах, а також про розвиток протиракетної оборони. У 2022–2023 рр. Альянс прийняв кілька стратегічних документів: Стратегію НАТО в галузі штучного інтелекту, Стратегію в галузі автономних систем тощо, які визначають,

¹⁰⁰ Politique et forces de dissuasion nucléaire de l'OTAN. *NATO*.

URL: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_50068.htm (дата звернення: 21.04.2025)

шлях інтеграції цих технологій в оборону. В рамках ініціативи NATO DIANA (Акселератор оборонних інновацій для Північної Атлантики) та новоствореного Інноваційного фонду НАТО (на €1 млрд) союзники почали інвестувати у військові R&D – від квантових технологій до біотехнологій – що покликані дати Альянсу технічну перевагу над противниками. Отже можна говорити про нові перегони технологій між «блоками» за можливість першими опанувати сучасні види озброєння та методи ведення війни.

Ще один компонент стримування – кібербезпека. Після 2022 року кібернетичний простір остаточно утвердився як повноцінний домен воєнних дій, нарівні з традиційними вимірами.¹⁰¹ НАТО ще у 2016 р. визнало кіберпростір сферою до якої варто звернути увагу, але війна в Україні продемонструвала усю серйозність кіберзагроз (хакерські атаки на супутникові мережі, енергетику, державні органи тощо). Тому Альянс активізував роботу кіберцентрів та посилив обмін інформацією про кіберінциденти між країнами. У 2023 р. було оновлено політику НАТО у відповідь на кібератаки – підтверджено, що у разі масштабної деструктивної кібератаки може бути задіяно статтю 5 (колективна оборона). Крім того, кіберзахист включено до процесу оборонного планування: кожна країна НАТО звітує про рівень кіберстійкості своїх збройних сил, а НАТО перевіряє ці аспекти на навчаннях Cyber Coalition.

НАТО також освоює космічний простір: після визнання космосу сферою можливого протистояння у 2019 р., до 2022–2023 рр. Альянс створив Космічний центр у Німеччині та погодив спільну космічну доктрину. Це стало новим компонентом стримування, адже тепер союзники координують моніторинг космосу (супутникові угруповання, попередження про запуски ракет) та можуть колективно реагувати на загрози супутникам. Наприклад, якщо супутники країни НАТО будуть атаковані (кінетично чи через глушіння сигналу), Альянс може застосувати колективні механізми реагування. В майбутньому це має стримувати

¹⁰¹ Politique et forces de dissuasion nucléaire de l'OTAN...

противників від нападів на космічні об'єкти, які критично важливі для оборони (GPS-навігація, супутниковий зв'язок, розвідка тощо).

Переосмислення стратегічних загроз знайшло відображення і в оновленій протиракетній та протиповітряній обороні НАТО. Російські ракетні удари по українських містах і енергетиці дали зрозуміти європейським членам НАТО про необхідність покращення власних систем ППО та ПРО. У 2022 р. Німеччина ініціювала так звану Європейську ініціативу «Небесний щит» (European Sky Shield) – проєкт спільної закупівлі сучасних систем ППО, до якого приєдналися 17 держав (15 членів НАТО плюс Фінляндія і Австрія).¹⁰² Розраховується, що це дозволить закрити прогалини у протиповітряній обороні Європи у випадку конфлікту за рахунок нових комплексів, зокрема ізраїльських Arrow-3 та американських Patriot. НАТО як альянс підтримує цю ініціативу, адже вона підвищує загальну обороноздатність повітряного простору союзників. Паралельно, Альянс продовжив розбудову системи протиракетної оборони проти балістичних ракет середньої дальності: у 2022 р. на бойове чергування стала база перехоплювачів SM-3 ПА в Румунії, доповнена аналогічною базою в Польщі. Ці системи надають НАТО можливість збивати ракети, запущені, скажімо, з Близького Сходу (іранські), що стало актуальним з огляду на нарощування іранського ракетного потенціалу.¹⁰³ Хоч програма не призначена проти російських МБР, її існування додає можливості стримування для сценаріїв обмежених ракетних ударів.

Рефокусування на головних противників. Якщо у 2010-х роках НАТО значну увагу приділяло «нестандартним» загрозам (тероризм, піратство, слабкі державні інституції), то після 2022 р. і з ухваленням нової Стратегічної концепції акценти змістилися на державні загрози. Росія, як уже зазначалося, офіційно визнана найсерйознішою загрозою для НАТО. Вперше у стратегічному документі НАТО згаданий і Китай – як системний виклик, що кидає потенційний

¹⁰² Wieslander A., Adamson E., Lehto J. How allied Sweden and Finland can secure Northern Europe...

¹⁰³ Egozi A. NATO and Israel strengthen intelligence cooperation...

виклик інтересам, безпеці й цінностям союзників.¹⁰⁴ Це свідчить про глобалізацію стратегічного мислення НАТО: Альянс визнає, що дії Китаю (нарощування ядерного арсеналу без прозорості, військово-морська експансія, технологічна конкуренція, дестабілізація регіону) впливатимуть на безпеку Європи. Відповідно, у комюніке 2023 р. союзники прямо назвали КНР «постійним викликом» і зазначили, що поглиблення китайсько-російського співробітництва суперечить інтересам НАТО. Попри це, НАТО залишає відкритими канали діалогу з Пекіном і запевняє, що не прагне конфронтації з Китаєм – такий баланс покликаний стримувати Китай, не провокуючи його на пряме протистояння з Альянсом.¹⁰⁵

Водночас НАТО не відмовилося і від протидії іншим загрозам: тероризм все ще залишається серйозною загрозою (терористичні угруповання визнані другою ключовою загрозою після Росії у Вільнюських документах).¹⁰⁶ Союзники продовжують місії з тренування сил у країнах, що межують з районами діяльності джихадистів (Ірак, Йорданія, Туніс), а розвідка НАТО відстежує можливі осередки ІДІЛ та Аль-Каїди, зокрема в Африці. Також НАТО розширює допомогу партнерам на східному та південному флангах для зміцнення їхньої стійкості – зокрема, Грузії, Молдові, Боснії і Герцеговині, Мавританії. Це частина концепції активного реагування на загрози: посилення стійкості сусідів НАТО має убезпечити Альянс від поширення конфліктів і криз на його територію створюючи буферну зону із локальних сил та акторів. Пандемія COVID-19 і енергетична криза 2022 р. також навчили НАТО важливості цивільних аспектів безпеки. Тому до нових викликів НАТО відносить підлив економічної стабільності, шантаж енергоресурсами, зловмисне використання технологій – усі ці питання тепер відображені в стратегічних комюніке. Наприклад, в 2022–2023 рр. Альянс створив робочі групи з аналізу економічної безпеки та контролю над

¹⁰⁴ Лідери НАТО затвердили нову Стратегічну концепцію...

¹⁰⁵ Stoltenberg seeks more NATO 'friends'...

¹⁰⁶ NATO agrees strong package for Ukraine, boosts deterrence and defence...

критичними ланцюгами постачання (щоб зменшити залежність від стратегічних конкурентів у галузі рідкісних металів, мікрочипів тощо).

На окрему згадку заслуговує включення до порядку денного НАТО наслідків зміни клімату. Вперше в історії Стратегічна концепція НАТО 2022 визнала кліматичні зміни фактором, що впливає на безпеку.¹⁰⁷ Тепер в НАТО існує концепція «зеленого оборонного планування»: союзники домовилися скорочувати викиди військових (переходити на альтернативні види пального тощо) і готуватися до дій в умовах екстремальної погоди. НАТО започаткувало центр передового досвіду з питань клімату і безпеки (в Монреалі, Канада) для вивчення, як зміни клімату (танення льодовиків, посухи, стихійні лиха) можуть провокувати конфлікти або впливати на військові операції. Хоч ці питання видаються далекими від традиційної оборони, їх включення показує всеосяжність підходу НАТО до сучасних викликів.

Отже, у 2022–2025 роках НАТО провело суттєву якісну модернізацію своєї оборонної та стримувальної політики. Замість сподівань на співпрацю з ревізіоністськими державами та їх умиротворення, Альянс повернувся до позиції тверезого стримування, однак значно осучаснив його інструменти. Сьогодні стратегія НАТО базується на «належному поєднанні ядерних, звичайних і протиракетних спроможностей, доповнених можливостями в космосі та кіберпросторі», що залишається наріжним елементом запобігання війні. При цьому надійність ядерних сил постійно перевіряється і підтримується на високому рівні, визнаючи їхню центральну роль у стримуванні. А паралельно НАТО розвиває нові сфери – від космосу до штучного інтелекту – аби жоден потенційний противник не здобув переваги у жодному вимірі. Усе це відбувається на тлі найбільшої війни в Європі з 1945 року, яка вкотре довела: сильна оборона і стримування НАТО є запорукою миру в євроатлантичному просторі, і в умовах, коли авторитарні режими кидають виклик міжнародному

¹⁰⁷ Лідери НАТО затвердили нову Стратегічну концепцію...

порядку, Альянс повинен залишатися згуртованим, технологічно розвиненим та готовим до будь-яких загроз.

Період 2022–2025 років став для НАТО часом прискореної еволюції стратегії, як реакція у відповідь на небезпечне поєднання традиційних військових загроз і нових викликів. Аналіз показує, що Альянс повернув пріоритет колективній обороні, фактично вступивши в нову фазу стримування агресивної Росії. Адаптація стратегічного курсу була всеосяжною: від ухвалення нового програмного документа (Стратегічної концепції-2022) до практичних кроків зі зміцнення сил і засобів. НАТО суттєво посилило оборону східного флангу, розгорнувши додаткові війська і техніку для гарантування безпеки союзників, які опинилися найближче до зони війни. Водночас Альянс не ізолювався на євроатлантичному просторі – навпаки, зробив крок назустріч партнерам за його межами, визнавши глобальний характер викликів. Розвиток співпраці з такими країнами, як Японія, Південна Корея, Австралія та Ізраїль, продемонстрував здатність НАТО виходити за традиційні рамки і створювати широкі коаліції перед спільними загрозами.

Вступ до НАТО Швеції та Фінляндії став водночас реакцією на нову загрозу і чинником, що підсилив сам Альянс. Ці країни принесли додаткові військові потужності і стратегічні можливості, змінивши баланс сил у Північній Європі на користь союзників. Їхня участь сприяє формуванню єдиної оборонної інтеграції від Північної Атлантики до Балтії і Арктики, що ускладнює потенційні авантюри з боку ворогів.

Одним із ключових трендів стало підвищення якісного рівня оборонної готовності НАТО. Альянс наростив не лише кількісні показники (витрати на оборону, чисельність сил швидкого реагування), а й впровадив нові технології, концепти та структури. Злагодженість дій у всіх доменах – на землі, в повітрі, на морі, в кіберпросторі і космосі – тепер є вимогою стратегічних планів НАТО. Інтеграція ядерних і звичайних компонентів стримування досягла нового рівня,

що підвищує поріг ризику для противника і зміцнює впевненість союзників у гарантіях безпеки.

Варто підкреслити, що російсько-українська війна виступила каталізатором цих трансформацій. Вона оголила вразливі місця європейської безпеки і водночас, нехай і з сумнівами, але підтвердила життєздатність НАТО: Альянс швидко консолідувався, уникнув втягування в пряму війну, але забезпечив безпрецедентну підтримку Україні засобами, не виходячи за рамки власних принципів. Це свідчить про гнучкість НАТО як організації, здатної реагувати на кризу “гібридно” – поєднанням стримування і партнерської допомоги.

НАТО також продемонструвало, що навчається на досвіді: після Афганістану Альянс переосмислив межі своїх місій і зосередився на тому, що робить найкраще – колективна оборона, відлякування агресорів, зміцнення стабільності у сусідів. Нинішня стратегія НАТО є збалансованішою: вона все ще охоплює 360-градусний підхід (прикриває і Схід, і Південь, і нові сфери), але визначає чіткі пріоритети. Головним ворогом названо державу, яка кинула прямий військовий виклик – Російську Федерацію. Головним театром оборони знову стала Європа, особливо її східна частина. Водночас Альянс не втрачає глобальної перспективи: посилення Китаю, ядерні програми Ірану та КНДР, тероризм – ці чинники враховані у стратегічному прогнозуванні НАТО на наступні роки.

На завершення, еволюція стратегії НАТО 2022–2025 рр. підтвердила стійкість та адаптивність Альянсу перед новими викликами. НАТО змогло згуртувати більше 32 країни навколо спільного бачення загроз і спільної відповіді на них. Альянс вступає у другу чверть XXI століття більш згуртованим, розширеним і модернізованим. Звичайно, перед ним залишаються серйозні випробування – затяжна війна на сході Європи, агресивна поведінка ядерної держави, складні відносини з Китаєм, ризики ескалації у різних регіонах. Проте нинішня стратегія НАТО вказує, що Альянс усвідомлює ці загрози і активно

перебудовується, щоб їм протистояти. Як зазначив Єнс Столтенберг, НАТО прагне миру, але щоб зберегти мир, мусить готуватися до війни – і саме це завдання в сучасних умовах і виконує оновлена стратегія Альянсу, забезпечуючи стримування агресії та адаптуючись до нової ери глобальної безпеки.

РОЗДІЛ 4. РЕАКЦІЯ ОКРЕМИХ КРАЇН НАТО НА ВІЙНУ В УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році стало безпрецедентним викликом на перевірку згуртованості та вміння вирішувати проблеми для НАТО. У цьому розділі проаналізовано реакцію провідних країн НАТО на війну в Україні в період 2022–2025 років, висвітлюючи як зовнішньополітичні кроки, так і внутрішньополітичні фактори, що на них впливали. Окрему увагу приділено США, Великій Британії, Німеччині, Франції, Польщі, Румунії, Угорщині та Словаччині – державам, чиї підходи мали суттєвий вплив на загальну позицію НАТО. Також розглянуто роль ключових партнерів Альянсу поза його межами – Японії, Республіки Корея та Австралії – і стратегічне значення співпраці з ними у контексті війни в Україні. Аналіз висвітлює стратегічні пріоритети і суперечності у позиціях цих країн, а також те, як їхні дії позначилися на єдності НАТО в цей критичний період.

4.1. Американська перспектива

Сполучені Штати відіграють провідну роль у відповіді НАТО на російську агресію. Вони надають найбільшу кількість військової та фінансової допомоги Україні. Лише в перші півтора року війни Вашингтон виділив понад 113 мільярдів доларів на підтримку України, включаючи зброю, боєприпаси, розвідувальні дані та економічну допомогу.¹⁰⁸ Адміністрація президента Байдена згуртувала союзників для запровадження безпрецедентних санкцій проти Росії та підкреслила відданість принципу колективної оборони НАТО. Водночас експерти у Вашингтоні усвідомлювали, що успіх України має значення не лише для Європи, але й для глобального порядку: поразка російської агресії зміцнить позиції США перед обличчям інших суперників, зокрема Китаю.¹⁰⁹ Попри величезні витрати та ризики ескалації, у Вашингтоні дійшли висновку, що Захід

¹⁰⁸ Zengerle P. US Congress debates Ukraine aid as Pentagon warns money running low. *REUTERS*. URL: <https://www.reuters.com/world/us/us-congress-debates-ukraine-aid-pentagon-warns-money-running-low-2023-10-02/> (дата звернення: 12.04.2025)

¹⁰⁹ Simón L. NATO Should Think Big About the Indo-Pacific - War on the Rocks. *War on the Rocks*. URL: <https://warontherocks.com/2024/07/nato-should-think-big-about-the-indo-pacific/> (дата звернення: 12.04.2025).

“потребує перемоги України на полі бою”, аби запобігти подальшому розширенню експансії Кремля та утвердити силу НАТО.¹¹⁰ Така позиція забезпечила на початковому етапі війни доволі одностайну підтримку допомоги Україні у Конгресі США як з боку Демократів так і Республіканців.

Одним із ключових стратегічних чинників політики США не той час було усвідомлення необхідності поєднувати підтримку України з подальшим переорієнтуванням на Індो-Тихоокеанський регіон у довгостроковій перспективі. Протягом останньої декади Сполучені Штати все більше фокусуються на стримуванні Китаю, тож повномасштабна війна в Європі стала певним подразником, що відволікав від, на думку Вашингтону, головного пріоритету. Фактично, на початку багато аналітиків у Вашингтоні вважали це відхиленням від курсу на Азію або навіть непотрібним глухим кутом, який хоча й був критичним, здавався небажаним з точки зору короткострокових інтересів. Втім, у призмі середньострокового та довгострокового планування американські стратеги змогли виділити і можливості: агресія Росії спонукала європейських союзників, насамперед Німеччину, суттєво збільшити витрати на оборону, тоді як боєздатність російської армії виявилася набагато меншою, ніж очіувалося. Нові реалії – зміцнення оборонного потенціалу Європи та послаблення російської загрози – відкрили для США шлях поступового зміщення частини своїх ресурсів та уваги з Європи до Індо-Тихоокеанського театру без значної втрати фактору стримування в Європі.¹¹¹ Таким чином, Вашингтон намагався балансувати між роллю лідера у допомозі Україні та необхідністю підготуватися до потенційних викликів у Азії, покладаючись на те, що європейські члени НАТО візьмуть більшу частку відповідальності за безпеку в своєму регіоні.

¹¹⁰ Brookes P. NATO unity holds on Ukraine during war. *GIS Reports*.

URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/nato-ukraine-war/> (дата звернення: 12.04.2025)

¹¹¹ Wong A. Balance in the Indo-Pacific: Defining the US Approach. *Hudson Institute*.

URL: <https://www.hudson.org/defense-strategy/balance-indo-pacific-defining-us-approach-alex-wong> (дата звернення: 12.04.2025)

Водночас, через внутрішньополітичні зміни в Сполучених Штатах склад підтримки України значно змінився. Хоча адміністрація Байдена послідовно заявляла про допомогу Україні “стільки, скільки буде потрібно”, частина опозиції серед Республіканської партії, орієнтована на екс-президента Дональда Трампа, скептично ставилася до масштабів цієї підтримки.¹¹² Голоси проти подальшої допомоги Україні почали звучати в Конгресі у 2023 році: під тиском крайніх правих республіканців восени 2023-го до тимчасового бюджету навіть не включили черговий пакет допомоги Києву, що спричинило затримки в постачаннях озброєнь.¹¹³ Противники допомоги — багато з яких близькі до Трампа — просували тезу того, що Вашингтон ставить проблеми України вище за власні інтереси.¹¹⁴ Це відображало зростання впливу трампістського ізоляціонізму: колишній президент Дональд Трамп відкрито заявляв, що в разі повернення до влади “завершить війну за 1 день” шляхом переговорів з Путіним, навіть якщо для цього доведеться змусити Україну до територіальних поступок.¹¹⁵ Перспектива такого «повернення Трампа» в 2024 році викликала неабиякі побоювання серед європейських союзників, адже у разі його перемоги це могло означати різке зниження підтримки України та тиск на союзників щодо збільшення їхніх витрат на оборону. За прогнозами Ради з міжнародних відносин США, у 2025 році адміністрація Трампа в разі перемоги, ймовірно, спробувала б запустити переговорний процес між Києвом і Москвою, поєднуючи його з вимогами до європейців взяти на себе більшу відповідальність за витрати на безпеку України.¹¹⁶ Європейські лідери готувалися до такого сценарію, намагаючись посилити власну обороноздатність і водночас зберегти залученість

¹¹² Zengerle P. US Congress debates Ukraine aid as Pentagon warns money running low...

¹¹³ Charlish A., Pikulicka-Wilczewska A. Poland, with election looming, says it isn't sending new arms to Ukraine. *REUTERS*. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/poland-no-longer-arming-ukraine-says-pm-2023-09-21/> (дата звернення: 12.04.2025)

¹¹⁴ Zengerle P. US Congress debates Ukraine aid as Pentagon warns money running low...

¹¹⁵ Трамп обіцяв зупинити війну в Україні за добу. Він переміг - що далі? - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c62461jm81ko> (дата звернення: 05.05.2025)

¹¹⁶ Ciaramella E., Green E. Ukraine, NATO, and War Termination. *Council on Foreign Relations*. URL: <https://www.cfr.org/report/ukraine-nato-and-war-termination> (дата звернення: 12.04.2025)

США: фактично стратегія Європи з 2022 року полягала в тому, щоб утримати Сполучені Штати залученими до безпеки континенту, паралельно нарощуючи власні оборонні спроможності.¹¹⁷ Таким чином, внутрішня американська політика – зокрема тінь трампізму – стала одним із факторів, що впливають на єдність НАТО та довгострокову стратегію підтримки України.

Станом на травень 2025 року ми можемо побачити, що прогнози збулися – Трамп спробував продати «мирну угоду» між Україною та Росією, де факто намагаючись змусити Україну капітулювати та підписати Угоду про копалини на дуже не вигідних для України умовах.

4.2. Європейська перспектива

Під час війни Сполучене Королівство було одним із найбільш рішучих у підтримці України серед союзників. У Лондоні, незалежно від урядових перестановок, склалася двопартійна згода щодо необхідності рішуче протистояти російській агресії. Уже в січні 2022 року, за місяць до вторгнення, Велика Британія першою після США почала постачати Києву сучасні протитанкові комплекси NLAW, очікуючи можливу агресію.¹¹⁸ Після початку війни Лондон систематично нарощував військову допомогу: постачав високоточні ракети Brimstone, самохідні гаубиці AS-90, системи ППО Stormer, тренував українських військових та надавав розвіддані. У період з лютого 2022 року по березень 2023 року Велика Британія виділила 4,6 мільярда фунтів стерлінгів на військову допомогу. У перерахунку на душу населення це в рази більше, ніж у будь яких інших країнах-членах ЄС.¹¹⁹ Сполучене Королівство також надало значну гуманітарну та економічну допомогу, ставши одним з провідних європейських

¹¹⁷ Gray A., Bayer L. Europe keeps trying with Trump on Ukraine and security despite Zelenskiy clash. *REUTERS*. URL: <https://www.reuters.com/world/europe-keeps-trying-with-trump-ukraine-security-despite-zelenskiy-clash-2025-03-03/> (дата звернення: 12.04.2025)

¹¹⁸ Sabbagh D. Sunak's review of aid for Ukraine suggests cracks appearing in UK policy. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/dec/19/rishi-sunak-review-of-aid-for-ukraine-suggests-cracks-appearing-in-uk-policy> (дата звернення: 12.04.2025)

¹¹⁹ Professor Whitman R., Kwapińska K. UK and EU responses to the war in Ukraine - UK in a changing Europe. *UK in a changing Europe*. URL: <https://ukandeu.ac.uk/explainers/uk-and-eu-responses-to-the-war-in-ukraine/> (дата звернення: 12.04.2025)

прихильників всеосяжного ембарго на російську нафту і заморожування всіх активів російських олігархів у Лондон-Сіті разом з іншими жорсткими санкціями проти Росії.¹²⁰ Особиста участь тодішнього прем'єр-міністра Бориса Джонсона широко висвітлювалася, оскільки в перші місяці війни він підтримував постійний контакт з президентом Володимиром Зеленським і здійснив два візити до Києва (у квітні та червні 2022 року), надаючи тим самим політичну підтримку найвищого рівня.

Важливо, що Велика Британія не лише підтримувала Україну, але й задавала тон новим формам цієї підтримки, часом випереджаючи інших союзників. у січні 2023 року Лондон першим серед західних столиць оголосив, що будуть передані сучасні основні бойові танки Україні: 14 танків Challenger 2. Цей крок зламав правило «не постачати важкі бронемашини» і спонукав союзників до формування так званої «танкової коаліції». Незабаром Німеччина дозволила передачу танків Leopard 2, а США погодилися надати Abrams. Вже в березні 2023-го британські Challenger 2 прибули в Україну, символізуючи зміну підходу Заходу до переозброєння української армії.¹²¹ У травні 2023 року Сполучене Королівство знову очолило шлях, ставши першим, хто оголосив про надання високоточних ракет далекого радіусу дії Storm Shadow Україні, які, як повідомляється, мають дальність понад 250 км. Ці крилаті ракети, розроблені спільно з Францією (де відомі як SCALP), дали Україні змогу діставати до російських складів і командних пунктів далеко за лінією фронту. Жодна інша країна до того не наважувалася передати Києву озброєння такого радіуса дії, але Лондон знову проклав шлях, а згодом до нього приєдналися Париж та інші партнери. Британський міністр оборони Бен Воллес підкреслив, що рішення надати Storm Shadow стало відповіддю на умисні удари Росії по цивільних в

¹²⁰ Boyle C. Britain's response to war in Ukraine isn't Boris Johnson's finest hour, critics say. *Los Angeles Times*. URL: <https://www.latimes.com/world-nation/story/2022-03-11/britain-johnson-response-ukraine-war-refugees-sanctions> (дата звернення: 12.04.2025)

¹²¹ Syed A. Ukraine Gets Its First Western Tanks. Here's What to Know. *TIME*. URL: <https://time.com/6266504/ukraine-challenger-leopard-tanks/> (дата звернення: 12.04.2025)

Україні, і що «Москва сама змусила нас піти на цей крок».¹²² Таким чином, у 2022–2023 роках Велика Британія зарекомендувала себе як «лідер дій» у підтримці України, неодноразово випереджаючи союзників у ухваленні сміливих рішень, які згодом набували коаліційного характеру.

Попри беззастережну підтримку України зовнішньополітичний курс Лондона мав враховувати і внутрішні політичні обставини. Протягом 2022 року Велика Британія пережила безпрецедентну урядову кризу: у відставку пішов прем'єр Борис Джонсон, за ним через кілька тижнів – його наступниця Ліз Трасс, і врешті у жовтні 2022 р. уряд очолив Ріші Сунак. Ці різкі зміни викликали побоювання в Києві щодо можливого послаблення британської підтримки, адже Джонсон став майже культовою фігурою для українців завдяки своїй відданості, тоді як Сунак відомий більш обережним, технократичним підходом. На початку свого прем'єрства Сунак зіткнувся з важкою економічною ситуацією у Британії – високою інфляцією та енергетичною кризою – і був змушений говорити про “важкі рішення” в бюджетній політиці. ЗМІ повідомляли, що Сунак провів нібито огляд ефективності програми підтримки України, що призвело до чуток про «тріщини» у політиці війни Лондона.¹²³ Однак на практиці Сунак швидко підтвердив, що наміру згортати допомогу немає. Він залишив на посадах ключових міністрів, пов'язаних із підтримкою України – міністра оборони Бена Воллеса та міністра закордонних справ Джеймса Клеверлі – як сигнал спадкоємності. Першим іноземним лідером, якому Сунак зателефонував, став Володимир Зеленський, якому він запевнив, що підтримка Британії буде “такою ж міцною, як і раніше”.¹²⁴ Лондон продовжив виконання взятих на себе зобов'язань – зокрема, у 2023 році британці розгорнули програму підготовки

¹²² Macaskill A., James W. Britain moves first to supply Ukraine with long-range cruise missiles. *REUTERS*. URL: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/britain-has-supplied-ukraine-with-long-range-cruise-missiles-cnn-2023-05-11/> (дата звернення: 12.04.2025)

¹²³ Sabbagh D. Sunak's review of aid for Ukraine suggests cracks appearing in UK policy...

¹²⁴ Gallardo C., Kuznetsov S. Rishi Sunak commits to Ukraine ... but Kyiv still dreams of Boris Johnson. *POLITICO*. URL: <https://www.politico.eu/article/rishi-sunak-commit-ukraine-kyiv-dream-boris-johnson/> (дата звернення: 12.04.2025)

українських пілотів на західних винищувачах та активізували тренування українських новобранців на полігонах Британії і Канади. Хоча Сунак дотримувався обережнішого стилю (без несподіваних візитів до Києва у розпал бойових дій, як це робив Джонсон), по суті Британія не відійшла від ролі одного з найближчих союзників України. Ба більше, під кінець 2023 року уряд Сунака оголосив новий пакет допомоги, що включав засоби ППО і далекобійні боєприпаси, підтвердивши намір довгостроково підтримувати Україну перед лицем затяжної війни.

Варто зауважити, що суспільна думка у Великій Британії здебільшого підтримувала політичний курс на допомогу Україні, хоча були й нарікання на дії уряду в окремих аспектах кризи. Так, на початку війни британський уряд зазнав критики за бюрократично повільне оформлення віз українським біженцям і недостатньо рішуче переслідування російських олігархів у Лондоні.¹²⁵ Проте ці проблеми поступово вирішувалися: запроваджена програма “Homes for Ukraine” залучила громади до прийому понад 100 тисяч українців, а закон про економічні злочини спростив конфіскацію активів підсанкційних росіян.¹²⁶ Загалом, у 2022–2025 роках Велика Британія демонструвала та демонструє послідовність і лідерство у підтримці України, використовуючи нагоду підтвердити свою глобальну роль після брексіту. Її стратегічний підхід поєднував військову допомогу, дипломатичний тиск на Москву та консолідацію НАТО, а внутрішні зміни влади не призвели до зміни курсу, що підкреслює широку політичну згоду в Британії щодо протидії російській загрозі.

Повномасштабна війна Росії проти України стала для Німеччини справжнім *Zeitenwende* – історичним поворотним моментом, як охарактеризував його федеральний канцлер Олаф Шольц у промові 27 лютого 2022 року. Багаторічна політика Берліна, що базувалася на обережності у військових

¹²⁵ Boyle C. Britain’s response to war in Ukraine isn’t Boris Johnson’s finest hour, critics say...

¹²⁶ Five ways Russia’s invasion of Ukraine has changed UK government | Institute for Government / Н. White та ін. *Institute for Government*. URL: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/comment/five-ways-russias-invasion-ukraine-has-changed-uk-government> (дата звернення: 12.04.2025)

питаннях та діалозі з Москвою (спадок Ostpolitik), зазнала різкої повороту після російського нападу. Уже через три дні після вторгнення Шольц оголосив у Бундестазі про створення спеціального фонду на €100 млрд на переозброєння Бундесверу та зобов'язання витратити не менше 2% ВВП на оборону.¹²⁷ Ці кроки сигналізували про готовність найбільшої економіки Європи взяти на себе більшу відповідальність за власну безпеку і безпеку Союзу. Німеччина також відразу приєдналася до жорстких санкцій проти РФ та вперше в історії почала постачати зброю Україні, відмовившись від давніх обмежень на експорт летального озброєння у регіони конфліктів, які діяли з часів Холодної війни.

Попри гучні заяви, німецька підтримка України у 2022 році розгорталася поступово і не без внутрішніх сумнівів. Спочатку Берлін погодився лише на поставку легкого озброєння (протитанкові гранатомети, ПЗРК), а у липні 2022 року було проведено першу поставку сучасних самохідних зенітних систем Gepard та системи протиракетної оборони IRIS-T. Водночас у критичні моменти Німеччина демонструвала нерішучість стосовно надання важчого наступального озброєння, що викликало нарікання як у Києві, так і серед східноєвропейських союзників. Наприкінці 2022 року навіть з'явився термін «шольцинг», що означав вагання, нерішучість або зволікання з прийняттям рішень. Це було особливо помітно у питанні передачі танків Україні, незважаючи на зовнішній тиск. Дебати досягли кризової точки на початку 2023 року. Під сильним тиском з боку Польщі, Балтійських держав та Великої Британії, Німеччина погодилася на реекспорт танків Leopard 2 Україні та надала 18 машин.¹²⁸ Раніше офіційний Берлін наполягав, що не робитиме цього кроку без аналогічного кроку США щодо Abrams, побоюючись загострення з боку Росії. Зрештою, у січні 2023 року, після тривалих переговорів, пакет було узгоджено: десятки Leopard 2 від кількох

¹²⁷ Dr. Tallis B. The End of the Zeitenwende | DGAP. *German Council on Foreign Relations* | DGAP. URL: <https://dgap.org/en/research/publications/end-zeitenwende> (дата звернення: 12.04.2025)

¹²⁸ Богданьок О. Німеччина доставила в Україну 18 танків Leopard 2 – Бундесвер. *Суспільне Медіа*. URL: <https://suspihne.media/427119-nimeccina-dostavila-v-ukrainu-18-tankiv-leopard-2-bundesver/> (дата звернення: 06.05.2025)

європейських країн та рота Abrams від США, що стало переломним моментом у військовій допомозі Україні. Хоча рішення далось нелегко, Німеччина тим самим підтвердила, що її декларований *Zeitenwende* в безпековій політиці починає реалізовуватися на практиці – повільно, але невідворотно.

Внутрішньополітичні фактори суттєво впливали на еволюцію німецької позиції. Правляча коаліція (соціал-демократи СДПН, “Зелені” та ліберали ВДП), що прийшла до влади незадовго до війни, не мала єдиної позиції щодо Росії. СДПН історично схилялася до діалогу з Москвою (політика Шредера–Штайнмаєра), тоді як “Зелені”, навпаки, зайняли чи не найжорсткішу лінію підтримки України (міністр закордонних справ Анналена Бербок з перших днів вимагала дати Україні важке озброєння). Канцлер Шольц, попри рішучу риторику, часто балансував між цими підходами, остерігаючись як втягування НАТО у пряму війну з Росією, так і втрати Німеччиною авторитету через надмірну обережність. Суспільна думка Німеччини теж була поділена: якщо загалом більшість підтримувала Україну, то зростання цін на енергоносії та страх перед ядерною ескалацією викликали у частини населення невдоволення щодо подальшого збільшення допомоги. Цим невдоволенням скористалася правопопулістська партія «Альтернатива для Німеччини» (AfD), яка просувала проросійські наративи і критикувала санкції. AfD зміцнила свої позиції на місцевих виборах 2022–2023 років, маніпулюючи протестними настроями населення. Хоча ця партія перебуває в опозиції на федеральному рівні, її успіхи стали тривожним дзвінком для коаліції Шольца, стимулюючи уряд шукати баланс між підтримкою України та соціальним захистом власних громадян від наслідків війни (компенсації за високі ціни на газ тощо). В результаті вжитих заходів – диверсифікації постачань газу (запуск терміналів ЗПГ у Північному морі), державних дотацій – до зими 2022/23 рр. Німеччині вдалося відносно стабілізувати ситуацію, і це зняло гостроту енергетичного питання як потенційного обмежувача підтримки України.

Ще одним виміром стала конкуренція між Німеччиною та Францією за лідерство в європейській оборонній політиці, що проявилася на тлі війни. Париж і Берлін традиційно вважалися «двигуном» європейської інтеграції, але їхні підходи до безпеки часто різняться. Німеччина, після початкових вагань, ухвалила чітке рішення щодо «інтеграції» допомоги в структуру допомоги НАТО Україні і працювала дуже тісно зі США, тоді як Франція більше наголошувала на «стратегічній автономії Європи» і необхідності Європі самій приймати рішення. Показовим став епізод у березні 2024 року, коли президент Франції Емманюель Макрон припустив у коментарі, що “не виключає” навіть відправки французьких військ в Україну у разі потреби для її захисту, – це було швидше теоретичне міркування, але викликало різку реакцію як Москви, так і союзників. Канцлер Шольц демонстративно дистанціювався від цієї ідеї, заявивши, що солдати НАТО не повинні приймати безпосередню участь у війні.¹²⁹ Ця ситуація висвітила напруженість у відносинах між Францією та Німеччиною, яка лише набула ново форми на тлі війни: жодна з двох провідних країн Європи не змогла самотужки очолити допомогу Україні в повній мірі, а їхні спільні ініціативи часто затримувалися за кулуарними суперечками.¹³⁰ Як відзначали оглядачі, у перші місяці агресії ані Макрон, ані Шольц не продемонстрували переконливого лідерства – Франція виявила надмірну обережність і довіру до діалогу з Путіним; Німеччина повільно втілювала в життя *Zeitenwende*.¹³¹ Проте з часом обидві країни змінили курс: Берлін просунувся вперед з постачанням зброї і став основним донором фінансової допомоги Україні в ЄС, тоді як Париж посилив військову допомогу і поставив довготривалі гарантії безпеки своїм національним

¹²⁹ Franco-German Tensions and the War in Ukraine / A. Kendall-Taylor та ін. CNAS.

URL: <https://www.cnas.org/publications/podcast/franco-german-tensions-and-the-war-in-ukraine> (дата звернення: 12.04.2025)

¹³⁰ Weber G. A message of (dis)unity. *IPS*. URL: <https://www.ips-journal.eu/topics/foreign-and-security-policy/a-message-of-disunity-7363/> (дата звернення: 12.04.2025)

¹³¹ Dr Major C., Arnold S. Out of rhythm: how the war in Ukraine complicates the Franco-German relationship - UK in a changing Europe. *UK in a changing Europe*. URL: <https://ukandeu.ac.uk/out-of-rhythm-how-the-war-in-ukraine-complicates-the-franco-german-relationship/> (дата звернення: 12.04.2025)

інтересам з Україною вище на порядку денному.¹³² Суперництво за лідерство нікуди не зникло – його було видно, наприклад, у конкуренції за вплив на східний фланг НАТО (Польща і Балтія більше тяжіти до активної Британії та США, інколи критикуючи нерішучість Берліна і Парижа). Однак загалом Франція і Німеччина намагалися узгоджувати позиції, розуміючи, що розкол між ними був би найбажанішим сценарієм для Москви. Німеччина у 2022–2025 роках все ж пройшла складний шлях переосмислення своєї ролі: від країни, яку критики дорікали “ілюзіями” щодо Росії, до одного з найбільших постачальників зброї і фінансової підтримки Україні в Європі. Втім, наприкінці цього періоду залишалося відкритим питання, чи повноцінно було реалізовано можливості проголошеної Шольцом «історичної епохи змін». Деякі аналітики відзначали, що за два роки Німеччина так і не напрацювала цілісної стратегії, реагуючи радше на тиск обставин – такий підхід було розцінено як недостатній для нових геополітичних реалій.¹³³ Отже, виклик України став для Німеччини тестом її здатності до стратегічного лідерства: тест пройдено не бездоганно, але крах попередніх ілюзій відкрив шлях для більш зрілої та активної німецької політики безпеки.

Франція зустріла початок війни в Україні у своєму притаманному стилі – поєднуючи жорстке засудження агресії та підтримку санкцій з дипломатичними зусиллями, спрямованими на пошук рішення. Президент Еммануель Макрон з перших днів активно включився в кризу: Париж почав постачати Україні оборонну зброю (зокрема, портативні зенітні системи Mistral та протитанкові ракети Milan), надавав фінансову допомогу, одночасно мобілізуючи додаткові війська на східному фланзі НАТО (один батальйон у Румунії під французьким командуванням).¹³⁴ Водночас Макрон намагався відігравати роль «медіатора» у

¹³² Macaskill A., James W. Britain moves first to supply Ukraine with long-range cruise missiles...

¹³³ Dr. Tallis B. The End of the Zeitenwende...

¹³⁴ Wesolowsky T. From Neighbors To Power Partners: Romania's Deepening Ties With Ukraine. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*. URL: <https://www.rferl.org/a/romania-ukraine-nato-black-sea-grain-war/33162333.html> (дата звернення: 12.04.2025)

конфлікті, зберігаючи канали зв'язку з Кремлем. Протягом перших місяців 2022 року він десятки разів телефонував Володимиру Путіну, намагаючись домогтися припинення вогню – за власними словами, витратив на розмови з Путіним понад 100 годин. Відомою стала його заява в червні 2022 року про те, що “Росію не слід принижувати, щоб після завершення боїв ми могли знайти вихід дипломатичним шляхом”. Макрон підкреслював, що вторгнення РФ – це «історична і фундаментальна помилка Путіна», та ще буде частиною європейської системи безпеки, і тому діалог має тривати.¹³⁵ Ці слова викликали гостру критику в Україні та країнах Східної Європи, які вважали будь-які заклики “зберегти обличчя Путіну” недоречними, коли російські війська чинять звірства на кшталт Бучі. Польський президент Анджей Дуда заявив тоді, що “тільки Росія принижує сама себе” своїми злочинами. Проте Макрон дотримувався своєї позиції, позиціонуючи Францію як «зрівноважуючу силу»: підтримуючи Україну, він також намагався не дати відносинам між Росією і Заходом зайти у глухий кут у майбутньому.¹³⁶ Такий підхід відповідав історичним поглядам французького геополітичного мислення: зберігати стратегічну незалежність Європи і не покладати всі надії лише на силу США. Проте у нових реаліях він наштотував на нерозуміння з боку східних союзників НАТО, які бачили в Росії екзистенційну загрозу, вимагаючи безкомпромісного розгрому агресора, а не дипломатичних «виходів».. У підсумку, перший етап війни позначився певним розходженням: якщо Вашингтон, Лондон, Варшава однозначно робили ставку на військову перемогу України, то Париж іноді виглядав надто обережним і схильним до половинчастих рішень.

Протягом 2022-2023 років дії Франції постійно змінювалися під впливом подій на фронті та тиску з боку її союзників. У вересні 2022-го, після шоку від

¹³⁵ Sabbagh D. Russia must not be humiliated in Ukraine, says Emmanuel Macron. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/jun/04/russia-must-not-be-humiliated-ukraine-emmanuel-macron> (дата звернення: 12.04.2025)

¹³⁶ Cafiero G. What's behind Macron's 'hardened stance' on the Russia-Ukraine war?. *Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2024/3/26/whats-behind-macrons-hardened-stance-on-the-russia-ukraine-war> (дата звернення: 12.04.2025)

звірств в Бучі та Ірпені, Макрон визнав, що Франція свого часу припустилася помилки, не дослухавшись до попереджень Східної Європи щодо агресивних намірів Кремля.¹³⁷ Париж значно активізував військову допомогу: Україна отримала від Франції високоточні САУ Caesar, які зарекомендували себе в боях на Донбасі, бронетранспортери VAB, зенітні комплекси Crotale. На початку 2023 року Франція першою відгукнулася на заклики України надати сучасні колісні бронемашини – були передані легкі танки AMX-10RC для підтримки маневрених дій української армії. Влітку 2023-го, наслідуючи Британію, Макрон ухвалив рішення передати Україні далекобійні крилаті ракети SCALP (аналог британських Storm Shadow), що значно посилило оперативні можливості ЗСУ наносити удари в тилу росіян.¹³⁸ Паралельно, Париж наростив дипломатичну роботу над гарантіями безпеки для України: Макрон став одним з головних промоутерів ідеї надати Києву “відчутні та надійні гарантії” на випадок, якщо швидкий вступ України до НАТО поки неможливий.¹³⁹ Напередодні Вільнюського саміту НАТО 2023 р. він закликав виробити таку систему гарантій, порівнявши її з форматом підтримки Ізраїлю (тобто довгострокові зобов’язання окремих союзників щодо військової допомоги і підготовки, без формального вступу до Альянсу).¹⁴⁰ Франція подала іншим приклад, підписавши у червні 2023-го з Україною двосторонню оборонну декларацію, яка передбачала багаторічну співпрацю в сфері оборони і постачання зброї.¹⁴¹ Ці кроки означали

¹³⁷ Macron’s Change in Tune and the War in Ukraine / A. Kendall-Taylor та ін. CNAS.

URL: <https://www.cnas.org/publications/podcast/macrons-change-in-tune-and-the-war-in-ukraine> (дата звернення: 12.04.2025)

¹³⁸ Charpentreau C. UK sends new Storm Shadow missiles to Ukraine amid policy shift. *AeroTime*.

URL: <https://www.aerotime.aero/articles/ukraine-uk-new-storm-shadow-delivery> (дата звернення: 12.04.2025); Sabbagh D., Harding L. UK sending long-range Storm Shadow missiles to Ukraine, says defence minister. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2023/may/11/uk-sending-long-range-storm-shadow-missiles-to-ukraine-says-defence-minister-ben-wallace> (дата звернення: 12.04.2025)

¹³⁹ France's Macron urges 'tangible' NATO security guarantees for Ukraine. *euronews*.

URL: <https://www.euronews.com/2023/05/31/frances-macron-urges-tangible-nato-security-guarantees-for-ukraine> (дата звернення: 12.04.2025)

¹⁴⁰ Macaskill A., James W. Britain moves first to supply Ukraine with long-range cruise missiles... Так само

¹⁴¹ Ricard P., Jacqué P. Macron proposes guaranteeing Ukraine's security, for lack of integrating it into NATO. *Le Monde.fr*. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/06/01/macron-proposes-guaranteeing-ukraine-s-security-for-lack-of-integrating-it-into-nato_6028709_4.html (дата звернення: 12.04.2025)

«зміну тону» для Парижа: від спроб вирішити конфлікт дипломатичним шляхом до усвідомлення того, що для перемоги потрібне повне військове виснаження Росії, та рішуча підтримка України для перемоги. Навіть у риторичі самого Макрона простежувалися зміни. Наприкінці березня 2023 року він здивував союзників, запропонувавши демонстрацію рішучості; а саме, відправити контингент в Україну – що як вже згадано, викликало суперечки між союзниками. Це почало трактуватися як бажання Парижа позбутися іміджу “надто обережного гравця” і продемонструвати, що Франція теж може робити несподівані кроки у підтримці Києва.¹⁴² Хай там як, але інші союзники холодно сприйняли таку “стратегічну двозначність” Макрона – зокрема, Берлін і Вашингтон чітко дали зрозуміти, що не бажають участі військ НАТО у конфлікті.¹⁴³ Отже, хоча Франція й посилює допомогу Україні, певні розбіжності в підходах зберігалися.

В обох країнах франко-німецьке суперництво за вплив на європейську політику безпеки, яке проявлялося у дискусіях щодо України, мало і внутрішньополітичне підґрунтя. Для Макрона, який був переобраний у 2022 році, війна стала як викликом, так і можливістю: викликом, тому що йому довелося переглянути свої ранні спроби зближення з Путіним (якого він приймав у 2017 році у Версалі та у 2019 в Марселі), та можливістю, бо це дозволило йому очолити європейську військову дипломатію. У Франції опозиційні сили, як праворадикальна Марін Ле Пен, так і ультралівий Жан-Люк Меланшон, критикували постачання зброї Україні та закликали до повороту до переговорів. Ле Пен, яка, попри публічне засудження агресії, зазвичай мала проросійський електорат і виступала проти санкцій, вважала їх руйнівними для французької економіки. Макрон, маючи лише відносну парламентську більшість, змушений був зважати на ці настрої, але зрештою знайшов підтримку в основній опозиційній силі – правій республіканській партії – щодо курсу на допомогу

¹⁴² Dr. Khalid I. NATO, Ukraine, And The Looming Challenges Of Trump’s Return – Analysis. *Eurasia Review*. URL: <https://www.eurasiareview.com/05012025-nato-ukraine-and-the-looming-challenges-of-trumps-return-analysis/> (дата звернення: 12.04.2025)

¹⁴³ A. Kendall-Taylor та ін., *Franco-German Tensions and the War in Ukraine...*

Україні. Французький суспільний консенсус з цього питання поступово зміцнів: якщо на початку війни 2022 р. близько половини французів побоювалися, що надмірна підтримка України може втягнути Францію у війну, то в 2023-му більшість вже погоджувалася з необхідністю допомагати Києву озброєнням, навіть якщо це пов'язано з певними економічними витратами.

Отже, Франція протягом 2022–2025 років пройшла помітну трансформацію підходу: від намагань балансувати між підтримкою України та збереженням діалогу з Росією – до де-факто визнання, що без військової перемоги або принаймні рішучої переваги України переговори не приведуть до справедливого миру. Париж істотно збільшив військову допомогу і активно долучився до формування довгострокових рамок безпеки для України. Тим часом, Франція продовжувала мислити глобально: війна переконала її в необхідності європейських оборонних можливостей, які відповідають потребам Європи «коли США зайняті в інших місцях». Це частково пояснює її особливу роль у налагодженні зв'язків НАТО з індотихоокеанськими партнерами (Японія, Корея та Австралія), що стало способом врівноважити зростання осі Москва-Пекін.¹⁴⁴ У підсумку, франко-німецький дует, попри окремі суперечності, продемонстрував здатність узгоджувати позиції щодо війни: обидві країни зробили значні внески в оборону України і на Вільнюському саміті НАТО 2023 р. одностайно підтримали рішення про довгострокову підтримку і створення Ради НАТО–Україна. Хоча іноді здавалося, що Париж і Берлін «грають не в унісон»,¹⁴⁵ їхня спільна відповідальність за єдність Альянсу залишалася фундаментальною, і обидві держави це усвідомлювали.

Для Польщі війна в Україні має не лише зовнішньополітичний, а й глибокий історичний вимір. Польща бачить у російській агресії пряму загрозу власній безпеці, пам'ятаючи довгу історію конфліктів з Московією. З огляду на це історичне тло, можна було б очікувати найтвердішої підтримки Києва з самого

¹⁴⁴ Simón L. NATO Should Think Big About the Indo-Pacific...

¹⁴⁵ Dr Major C., Arnold S. Out of rhythm: how the war in Ukraine complicates...

початку. Саме це й відбулося у варшавських штабах та в усіх інших польських урядових установах. Мільйони українських біженців постійно прибувають до Польщі й розміщуються на польській землі, чекаючи можливості перетнути кордон на Захід. Польща сприяє доставці обох категорій західної військової допомоги; вона також поставила значну кількість зброї зі своїх власних запасів.¹⁴⁶ Уже в березні–квітні 2022 року польський уряд передав Україні сотні одиниць техніки, зокрема танки Т-72 та бойові машини піхоти БМП-1 радянського виробництва, що суттєво компенсувало втрати української армії в перші тижні війни. Польща також відіграла ключову роль у переконанні союзників надати Україні сучасне важке озброєння: Варшава постійно тиснула на Берлін щодо питання танків Leopard, а навесні 2023 року стала першою країною НАТО, що офіційно передала Україні винищувачі – поставивши кілька модернізованих МіГ-29 зі своїх ВПС.¹⁴⁷ Це стало важливим прецедентом і відкривало двері до майбутніх поставок західних літаків. Польський президент Анджей Дуда і прем'єр-міністр Матеуш Моравецький часто відвідували Київ, демонструючи солідарність з українським народом. На міжнародній арені Польща разом з країнами Балтії виступала своєрідним двигуном жорсткої лінії щодо Росії: вимагала максимального посилення східного флангу НАТО, повного ембарго на російські енергоносії і юридичної відповідальності керівництва РФ за воєнні злочини. Фактично, Польща позиціонувала себе як головний союзник України в Європі, її “адвокат” у структурах ЄС і НАТО.

Проте тісне партнерство Варшави і Києва, що стрімко вибудовувалося після лютого 2022-го, також обтяжене непростим історичним минулим. Польсько-українські відносини мають давні болючі сторінки, особливо події Другої світової війни – Волинська трагедія 1943 року, коли українські повстанці

¹⁴⁶ Ukraine, Poland leaders jointly mark WWII massacres that strained ties. *REUTERS*. URL: <https://www.eurasiareview.com/05012025-nato-ukraine-and-the-looming-challenges-of-trumps-return-analysis/> (дата звернення: 12.04.2025)

¹⁴⁷ Odarchenko K. Slovak Vote Shows Need for NATO Action on Russian Disinformation. *CEPA*. URL: <https://cepa.org/article/slovak-vote-shows-need-for-nato-action-on-russian-disinformation/> (дата звернення: 12.04.2025)

вбили десятки тисяч польських цивільних на Волині, і наступні польські акції помсти. Ця історична рана десятиліттями отруювала двосторонні стосунки, і хоча після 2014 року країни значно порозумілися, до повного примирення було далеко. Кремль традиційно маніпулював цими суперечностями, запускаючи дезінформаційні кампанії про нібито “неонацистів” в Україні чи польські територіальні амбіції. Усвідомлюючи це, польське і українське керівництво зробило серйозні кроки до історичного діалогу посеред війни. В липні 2023 року президенти Дуда і Зеленський спільно вшанували пам’ять жертв Волинської трагедії на поминальній службі в Луцьку – безпрецедентний жест єднання перед обличчям важкої історії. Вони наголосили, що тепер польський і український народ “єдині перед спільним ворогом, який мріяв нас розділити”. Цей символічний крок було позитивно сприйнято обома суспільствами. Також Україна дозволила польським фахівцям провести ексгумацію польських жертв на Волині для їх гідного перепоховання, про що Варшава давно просила неодноразово.¹⁴⁸ Таким чином, на тлі російської загрози польсько-українські історичні суперечності були значною мірою відкладені вбік, і дві нації зблизилися як ніколи раніше. Польська преса називала це “диво Волині – 2023”: те, що не вдавалося десятиліттями, почало реалізовуватися за кілька місяців завдяки новій братерській солідарності, викликаній війною.¹⁴⁹

Водночас, попри стратегічну єдність цілей, у 2023 році між Варшавою і Києвом виникла напруга через питання експорту українського зерна. Польські фермери, які традиційно є важливою електоральною групою, переймалися напливом дешевого зерна з України, що призначалося на транзит до інших країн, але осідало на місцевому ринку, збиваючи ціни. На тлі наближення парламентських виборів польський уряд у вересні 2023 р. пішов на одностороннє продовження заборони імпорту українського зерна, попри несхвалення

¹⁴⁸ Rankin J. Poland hails breakthrough with Ukraine over second world war Volhynia atrocity. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/jan/16/poland-hails-breakthrough-with-ukraine-over-second-world-war-volhynia-atrocity> (дата звернення: 19.04.2025)

¹⁴⁹ Ukraine, Poland leaders jointly mark WWII massacres that strained ties...

Єврокомісії та обурення Києва. У відповідь Україна подала скаргу до СОТ, а президент Зеленський з трибуни ООН (вересень 2023) розкритикував “псевдосолідарність” деяких сусідів, що “грають на політичному театрі з зерном”. Ці слова викликали різку реакцію у Варшаві: МЗС Польщі викликала українського посла, а прем’єр Моравецький заявив, що Польща “більше не передає Україні зброю, бо сама переозброюється” – натяк на те, що основні польські поставки вже здійснені, а далі пріоритет – власна армія. Хоча на практиці Польща продовжувала підтримувати Україну (оголошені раніше контракти на постачання озброєння виконувалися), тон взаємин тимчасово охолов.¹⁵⁰ Цим одразу спробувала скористатися Росія, розганяючи дезінформацію про “розкол” між союзниками. Однак обидві сторони швидко усвідомили небезпеку загострення: після виборів у Польщі (жовтень 2023), де перемогла правляча партія “Право і справедливість” хоча й не втримала більшості, але риторика нормалізувалася. Новий уряд Польщі, сформований опозицією на чолі з Дональдом Туском, заявив про намір врегулювати торговельну суперечку і відновити довірливі відносини з Україною. Стратегічне партнерство з Києвом залишається для Варшави наріжним каменем безпеки – незалежно від партійної приналежності уряду, польська держава розглядає незалежну Україну як буферну зону проти агресивної Росії і союзника у спільному регіоні. Попри тимчасові тертя, які неминучі навіть між найближчими друзями, випадок суперечки за експорт зерна радше продемонстрував зрілість відносин: проблему було локалізовано і не дано їй зруйнувати фундамент взаємної підтримки.

Таким чином, у 2022–2025 роках Польща підтвердила статус одного з найвідданіших і найнадійніших союзників України. Вона істотно зміцнила власну обороноздатність (піднявши витрати на оборону до рекордних 4% ВВП, закуповуючи сучасне озброєння у США і Південній Кореї) і водночас ділилася озброєннями з українцями, розуміючи, що українська армія фактично стримує

¹⁵⁰ Charlish A., Pikulicka-Wilczewska A. Poland, with election looming, says... Так само

спільного ворога на східних рубежах. Польща також активно працювала в НАТО над посиленням східного флангу: розміщення додаткових батальйонних груп Альянсу в Балтії і Польщі, створення в 2023 році спільної польсько-американської бази з обслуговування техніки для України – все це результат польських ініціатив. На саміті НАТО у Вільнюсі польська делегація рішуче наполягала на тому, щоб обіцянки членства для України були максимально конкретними і щоб Альянс не примушував Україну до небажаних компромісів з агресором. Загалом роль Польщі у збереженні єдності НАТО перед лицем війни неможливо переоцінити: її голос став рупором інтересів усього східного крила Альянсу, що пережило десятиліття радянської окупації і не мало ілюзій щодо намірів Москви. Водночас, на прикладі польсько-українських відносин видно, як спільна загроза здатна долати давні розбіжності: історичне примирення, що відбувається між цими народами, стане, ймовірно, одним з небагатьох позитивних наслідків цієї жахливої війни.¹⁵¹

Румунія, як сусідня з Україною країна на Чорному морі, була втягнута в центр цих політико-військових інцидентів, викликаних бойовими діями. Хоча Бухарест не був так активно представлений у медіапросторі, як Варшава чи країни Балтії, роль Румунії у відповіді НАТО на російську агресію була і залишається надзвичайно важливою. Від самого початку війни Румунія зайняла чітку проукраїнську позицію: 24 лютого 2022 року президент Клаус Йоганніс засудив вторгнення як грубе порушення міжнародного права і підкреслив, що Румунія підтримує суверенітет і територіальну цілісність України. Румунія відкрила свої кордони для сотень тисяч українських біженців, надаючи прихисток та гуманітарну допомогу. Крім того, був організований «залізничний міст» для транспортування українського зерна до румунських портів після того, як Росія заблокувала українські порти на Чорному морі. У червні 2022 року Румунія разом із Польщею та Молдовою підписала угоду з ЄС про спрощення вивозу української сільськогосподарської продукції з їх території. У міру

¹⁵¹ Ukraine, Poland leaders jointly mark WWII massacres that strained ties...

погіршення глобальної продовольчої кризи Румунія таким чином перетворюється на основний транспортний вузол для українського експорту. Тим часом Дунай стає альтернативним маршрутом, а власний порт у Констанці надає безпечне місце для товарів з України.¹⁵² Це мало стратегічне значення не тільки для української економіки, але й для репутації НАТО: Альянс продемонстрував свою здатність пом'якшити наслідки російської блокади, не вступаючи в пряму конфронтацію з ними.¹⁵³

З часу приєднання Румунії до НАТО у 2004 році, країна активно користувалася статтею 5 гарантій безпеки: Альянс значно посилив свою присутність на її території. Франція очолила багатонаціональну бойову групу НАТО в Румунії та розгорнула кілька сотень військових та техніку в рамках зміцнення східного флангу альянсу. Сама Румунія збільшила витрати на оборону до понад 2% ВВП і у 2023 році оголосила про плани підвищити їх до 2,5%, враховуючи зростання загроз.¹⁵⁴ Значну увагу було приділено системам ППО: ще до війни у 2020 році Румунія стала першою країною в Європі, яка отримала американську систему Patriot. І зараз, із російськими ракетними ударами поблизу румунських кордонів, було також посилено радіолокаційну розвідку та винищувальну авіацію. Український безпілотною Ту-141 впав біля румунського узбережжя у березні 2022 року, і український зенітний снаряд потрапив у передмістя північного Бухареста у листопаді 2022 року — Бухарест відреагував стримано, розуміючи, що це були випадкові наслідки, пов'язані з війною, та уникнув ескалації конфлікту з Україною. Справжню загрозу становило те, що у 2023 році Росія розпочала інтенсивні атаки на українські дунайські порти Ізмаїл та Рені на відстані лише кількох сотень метрів від румунського берега. У вересні 2023 року уламки російських дронів Shahed, які впали після удару по українській

¹⁵² Ilie L. Romania bolsters defences to stop Ukraine war crossing NATO threshold. *REUTERS*. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/romania-bolsters-defences-stop-ukraine-war-crossing-nato-threshold-2023-09-29/> (дата звернення: 19.04.2025)

¹⁵³ Wesolowsky T. From Neighbors To Power Partners: Romania's...

¹⁵⁴ Ibid.

інфраструктурі, знаходили кілька разів на румунській території Ці інциденти викликали серйозне занепокоєння – вперше в історії земля країни НАТО була безпосередньо залучена у війну. Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг засудив атаки Росії біля кордонів НАТО як «безвідповідальні та дестабілізуючі», після чого було віддано наказ посилити повітряні патрулі в регіоні. Румунія, зі свого боку, перемістила більше підрозділів протиповітряної оборони ближче до Дунаю та збудувала укриття для місцевого населення у прикордонних селах. Румунія запровадила телефонні сповіщення для громадян у разі загрози авіаудару.¹⁵⁵ Фактично, румунська армія отримала досвід дій у умовах “прикордонної сірої зони”, коли країна не є стороною конфлікту, але змушена протидіяти вторинним наслідкам війни (дронові загрози, міни в Чорному морі тощо). На щастя, прямих жертв серед румун внаслідок цих подій не було, і Румунія проявила стриманість, уникаючи провокацій у відповідь і тісно координуючи свої кроки з НАТО.

Важливим аспектом політики Бухареста було підтримання сусідньої Молдови та безпеки Чорноморського регіону в цілому. Румунія традиційно вважає себе покровителем Молдови (де значна частина населення – етнічні румуни) і в умовах війни активно допомагала Кишиневу протистояти російському тиску. Зокрема, Румунія постачала електроенергію та пальне до Молдови, після зупинки транзиту російського газу та бомбардувань енергосектору України (який тісно інтегрований з молдавським). Крім того, румунські експерти брали участь у навчанні молдовської армії та зусиллях у сфері кібербезпеки, що зменшують вразливість країни до деяких гібридних загроз з боку Кремля.

Іншим пріоритетом стало посилення співпраці між країнами НАТО на Чорному морі — Румунією, Болгарією та Туреччиною — в умовах зростання російської військової присутності в Криму. Румунія неодноразово закликала до чіткої стратегії НАТО щодо Чорного моря, подібну до підходу Альянсу у

¹⁵⁵ Ilie L. Romania bolsters defences to stop Ukraine war crossing NATO threshold...

Балтійському регіоні.¹⁵⁶ Хоча через позицію Туреччини (яка намагається підтримувати баланс між НАТО і відносинами з РФ) такої стратегії поки що нема, Румунія домоглася важливих практичних результатів: на її території створено регіональний штаб багатонаціональної дивізії Південь-Схід. НАТО збільшило розвідувальну активність в Чорноморському повітряному просторі, а союзники (насамперед США) інвестують в модернізацію румунських ВМС.¹⁵⁷

Не менш значущою є й трансформація двосторонніх відносин Румунії з Україною під впливом війни. Історично між країнами існували певні гострі питання – зокрема, щодо прав румунської громади в Чернівецькій області України, питання делімітації шельфу (вирішене в Гаазі у 2009 р. на користь Румунії) чи побудови Україною каналу в дельті Дунаю. Але у 2022–2023 рр. ці проблеми відійшли на задній план, поступившись спільним інтересам. Бухарест і Київ продемонстрували, що перед лицем великої війни можуть діяти як партнери, навіть якщо раніше не були навіть близькими союзниками. У липні 2023 року Румунія та Україна підписали десятирічну угоду про безпекове співробітництво, що передбачала систематичні консультації, навчання і обмін розвідданими. Таким чином, Румунія стала однією з перших країн НАТО, яка формалізувала довгострокові безпекові зобов'язання перед Україною – ще до того, як подібні двосторонні гарантії були узгоджені на саміті НАТО. Окрім цього, відомо, що Румунія надавала Україні й прямі військові матеріально-технічні засоби (хоча офіційно такі поставки не афішуються з міркувань безпеки), а також надавала допомогу у лікуванні поранених українських військових у шпиталях країни.¹⁵⁸ Для Румунії підтримка України – це перш за все інвестиція у власну безпеку, адже поразка України створила загрозу поширення російського неоімперіалізму у бік Молдови і, зрештою, самої Румунії. Отже, домігшись внутрішнього консенсусу (в румунському парламенті

¹⁵⁶ Wesolowsky T. From Neighbors To Power Partners: Romania's...

¹⁵⁷ NATO-Ukraine Council addresses serious security situation in the Black Sea. *NATO*.

URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_217835.htm (дата звернення: 19.04.2025)

¹⁵⁸ Wesolowsky T. From Neighbors To Power Partners: Romania's...

проукраїнська позиція має підтримку основних партій), Бухарест робив свій внесок у спільну справу стримування Росії.

У підсумку, Румунія в 2022–2025 роках проявила себе як надійний, хоча й не завжди медійно активний союзник України і активний учасник НАТО. Країна взяла на себе роль “бастіону” на південному сході Європи, захищаючи суміжні з Україною кордони Альянсу. Її стратегічне розташування зробило Румунію невід’ємною частиною всіх логістичних і військово-політичних зусиль НАТО в регіоні – від постачання допомоги Україні до контролю Чорного моря. При цьому румунське керівництво діяло з обережністю та відповідальністю, не допускаючи провокацій, які могли б дати Росії привід втягнути НАТО у пряме зіткнення. Внутрішньо Румунія зміцнила єдність щодо підтримки України: попри деякі історичні суперечки, румуни співчували сусідньому народу, який страждає від війни, і пишалися допомогою, яку їхня країна надає. На саміті у Вільнюсі 2023 р. Румунія разом з Польщею і Балтією увійшла до неформального блоку держав, що найбільш наполягали на конкретних перспективах членства України в НАТО. Ця одностайна позиція “ нової Європи ” істотно вплинула на рішення Альянсу, хоча повного задоволення вимог України не відбулося. Як відзначають експерти, стратегічна вага Румунії в НАТО значно зросла через війну: якщо раніше її часто недооцінювали, зосереджуючись на північному сході Європи, то тепер Альянс визнає Чорноморський регіон одним із ключових театрів протистояння з Росією, де Румунія є важливим регіональним гравцем. Це накладає на Бухарест нові обов’язки, але і відкриває перед ним можливості впливати на загальну стратегію НАТО.¹⁵⁹

Реакція Угорщини на війну в Україні стала, мабуть, найскладнішою серед країн НАТО. На відміну від інших країн регіону, уряд Віктора Орбана зайняв двозначну та часто відверто проросійську позицію, що поставило під сумнів єдність Альянсу. З одного боку, офіційний Будапешт приєднався до більшості санкцій ЄС проти Росії (вимушено, за принципом консенсусу в ЄС), прийняв

¹⁵⁹ Wesolowsky T. From Neighbors To Power Partners: Romania's...

значну кількість українських біженців і формально підтримав суверенітет України. З іншого боку, Угорщина стала єдиною країною НАТО, що відмовляється надавати Україні військову допомогу, блокує та активно виступає проти санкцій на Росію і навіть заборонила транзит летального озброєння через свою територію. Орбан пояснював це бажанням “вберегти угорський народ від втягування у війну”, але фактично такі дії ізолювали Угорщину як “проблемного союзника”.¹⁶⁰ Будапешт демонстративно зберігав теплі стосунки з Москвою: у жовтні 2022 року, коли більшість європейських лідерів уникали контактів з Путіним, Орбан зустрівся з ним на економічному форумі в Астані, а восени 2023-го – на саміті в Пекіні, де публічно тиснув йому руку і спілкувався, попри міжнародну ізоляцію Путіна. Угорщина також довго блокувала спільні заяви НАТО щодо України: з 2017 року Орбан активно використовував своє право на вето на засідання Комісії Україна–НАТО на рівні міністрів, посиляючись на претензії до України через закон про мову і права угорської меншини на Закарпатті. Лише після початку повномасштабної війни, під тиском союзників, Угорщина дещо пом’якшила цю позицію, дозволивши відновити роботу Комісії у 2023 році, хоча й продовжувала висувати вимоги щодо меншин.

Найбільше занепокоєння викликала відверто проросійська риторика, що лунала з Будапешта на тлі війни. Орбан звинуватив Захід у «розпалюванні війни», виступав проти санкцій (називаючи їх “пострілом собі в ногу” для Європи) та відкрито ставили під сумнів чи дійсно Україна повинна перемогти. Орбан неодноразово заявляв, що “Україна економічно нежиттєздатна” і тримається лише на західних грошах, натякаючи, що рано чи пізно їй доведеться поступитися Росії. У січні 2023 року він зробив суперечливу заяву, назвавши Україну “нічийною землею”, що воює з Росією – ця фраза прозвучала майже в унісон з кремлівською пропагандою і викликала обурення в Києві. Угорські державні ЗМІ та прокремлівські ресурси поширювали московську дезінформацію, часто повторюючи московські наративи про причини війни. Це

¹⁶⁰ Odarchenko K. Slovak Vote Shows Need for NATO Action on Russian Disinformation...

врешті-решт мало свій ефект: після двох повних років війни угорське суспільство було, мабуть, найбільш скептично налаштованим щодо України серед усіх країн НАТО. За результатами опитувань більше половини всіх угорців вважають, що Україна винна у конфлікті і навіть є «загрозою Угорщині», тоді як меншість угорців вважає Росію такою загрозою. Внутрішньо результатом пропаганди Орбана стало значне число людей, яке бачить Україну як агресора: фокус-групи зафіксували «майже ворожість» до українців та думку, що «Україна отримала те, на що заслуговувала у цій війні». Це кардинально відрізнялося від настроїв у сусідніх Польщі чи Румунії. Росія, безумовно, була рада такій позиції Угорщини і прагнула використовувати її для підриву єдності Заходу.¹⁶¹ По-перше, в ЄС Угорщина затримувала прийняття нових пакетів санкцій, вимагаючи видалення певних олігархів зі списків або отримання для себе певних поступок та преференцій (Будапешт домігся виключення постачань російської нафти по трубопроводу “Дружба” з-під ембарго, а також продовжував співпрацю з “Росатомом” щодо розширення АЕС “Пакш”). По-друге, у 2022 році Угорщина погрожувала заблокувати виділення спільного фонду допомоги Україні в розмірі 18 мільярдів євро, поки ЄС не погодиться розблокувати частину угорських фондів, призупинених через порушення правил верховенства права. Така тактика шантажу ще більше ізолювала Угорщину в євроатлантичній спільноті: якщо раніше її ідеологічні демарші терпіли, то тепер колеги відверто висловлювали розчарування і підозри щодо мотивів Орбана.

Його внутрішня політика була заснована як на ідеологічних, так і на прагматичних засадах. Орбан давно демонізує ліберальний Захід і вихваляє “традиційні цінності”, де Росія йому радше союзник проти брюссельського лібералізму. Економіка Угорщини залежить від російської енергії: 85% газу імпортується з Російської Федерації, є прив’язка до нафтової труби, а також проект розширення АЕС за російські кредити. Орбан розраховував, що зайнявши

¹⁶¹ Inotai E. Orban’s Propaganda Campaign Against Ukraine Proves Surprisingly Effective.
URL: <https://balkaninsight.com/2024/09/20/orbans-propaganda-campaign-against-ukraine-proves-surprisingly-effective/> (дата звернення: 19.04.2025)

м'якшу лінію, він збереже дешеві газ і нафту, що важливо для вразливої угорської економіки. Врешті, він використав війну для внутрішньої консолідації: на виборах квітня 2022 року партія Орбана Fidesz здобула впевнену перемогу, вселяючи страх у виборця потенційною війною у разі перемоги опозиції. Гасло “Не дамо втягнути Угорщину у війну” стало центральним передвиборчою кампанії і забезпечило Орбану підтримку, особливо у провінціях. Отримавши мандат, він продовжив цю лінію, фактично сформувавши «безпечну гавань» для російської пропаганди в Центральній Європі.¹⁶² Треба відзначити, що попри все, Угорщина формально виконує свої базові зобов'язання в НАТО: вона приймала ротацію військ НАТО, брала участь у місіях Альянсу (хоч і в менших масштабах), не блокувала вступу Фінляндії до НАТО і зрештою (після довгих зволікань) ратифікувала вступ Швеції. Однак її поведінка щодо України стала найбільшим викликом єдності НАТО зсередини. Вперше в історії Альянсу відверто проросійська риторика лунала з боку уряду держави-члена під час активної фази війни, в якій решта союзників підтримувала жертву агресії. Це створювало ризик прецеденту і підривало моральний авторитет НАТО.

Попри це, НАТО зуміло ізолювати Угорщину в її позиції таким чином, щоб вона не загрожувала допомозі Україні. Будапешт, хоча і не давав зброї, не міг завадити іншим – основні логістичні шляхи йшли через Польщу, Словаччину та Румунію. Угорське вето на комунікації НАТО щодо України частково обходили через новий формат – Раду НАТО–Україна, де рішення ухвалюються не консенсусом, а більшістю (Орбан не зміг блокувати спільну заяву саміту у Вільнюсі 2023, бо вона приймалася за участю Зеленського у цьому форматі). В ЄС зрештою теж навчилися чинити тиск: Угорщині пригрозили заморозити багатомільярдні фонди ЄС за недотримання принципів правової держави, завдяки цьому Орбан трохи пом'якшив свою позицію – наприклад, він погодився на макрофінансову допомогу Україні 2023 року, яку раніше затримував. Тим не

¹⁶² Zgut-Przybylska E. The Kremlin's growing influence in Orbán's Hungary. *POLITICO*. URL: <https://www.politico.eu/article/kremlin-russia-hungary-viktor-orban-oil-gazprom-media-gabor-kubatov-fidesz-party/> (дата звернення: 19.04.2025)

менш, кейс Угорщини лишається тривожним сигналом. Якщо у Східній Європі, яка краще за всіх знає, що таке російська загроза, може при владі бути відверто проросійський режим – значить, є ризик появи і в інших країнах подібних політиків та влади (цю загрозу обговорювали щодо можливого повернення до влади проросійських сил у Словаччині, Болгарії та Румунії). Для НАТО угорська поведінка стала нелегким випробуванням терпіння та пошуком рівноваги між принципами і прагматизмом. Наприкінці 2024 року можна було помітити деякі обнадійливі ознаки: економічні труднощі та ізоляція примусили Орбана заявляти про можливість перегляду риторики. Угорщина підтримала фінальну декларацію Вашингтонського саміту НАТО 2024 року, де чітко засуджено агресію Росії, хоча й продовжувала блокувати окремі рішення (наприклад, спільну заяву ЄС–НАТО щодо України в кінці 2023-го вона підписала лише з третьої спроби, домігшись вилучення згадки про Росію як “державу-терориста”). Таким чином, сьогодні Угорщина є однією з небагатьох країн в своїй позиції, але, на щастя, її унікальність не поставила під загрозу здатність НАТО реагувати на війну. Переважна більшість союзників компенсувала свою рішучість угорську слабкість. Проте цей приклад засвідчив, наскільки важливою є стійкість демократичних інституцій всередині Альянсу: дезінформація і популізм можуть привести до влади сили, що грають на руку противнику, тому НАТО варто активніше боротися з такими “підливними” явищами.¹⁶³ У випадку Угорщини війна в Україні стала каталізатором небезпечних тенденцій, які зріли роками, і спільний виклик для союзників полягає в тому, щоб повернути Будапешт до конструктивної ролі, не поступившись базовими принципами.

Словаччина, невелика центральноєвропейська сусідня Україні держава, у 2022–2025 роках пройшла період політичної нестабільності, що позначилося на її політиці щодо війни. На початку повномасштабної агресії Словаччина була однією з найближчих союзниць України: уряд Едуарда Гегера (коаліція правоцентристських, проєвропейських сил) зайняв однозначно проукраїнською

¹⁶³ Odarchenko K. Slovak Vote Shows Need for NATO Action on Russian Disinformation...

позицію. Братислава відразу почала надавати військову допомогу Україні – стрілецьку зброю, боєприпаси, пальне. В квітні 2022 року Словаччина здійснила один з найпомітніших внесків, передавши Україні свій єдиний дивізіон зенітно-ракетного комплексу С-300ПМУ, тим самим посиливши українську ППО в критичний момент ракетних обстрілів. Цей крок був скоординований із союзниками: на заміну відправленій словацькій системі, США, Німеччина та Нідерланди розгорнули на території країни батареї Patriot, щоб захистити словацьке небо. Тодішній міністр оборони Ярослав Надь став одним з промоутерів мілітаризації України серед своїх колег по НАТО. Він стверджував, що інтереси Словаччини перебувають під загрозою через розвиток війни. У 2023 році Братислава закріпила свою позицію, першою серед союзників погодившись передати Україні бойові літаки: списані МіГ-29 (13 одиниць) зі складу своїх ВПС.¹⁶⁴ Незважаючи на те, що вони потребували ремонту, українські спеціалісти змогли відновити частину з них для служби, і використовувати для захисту від повітряних ударів РФ. Це був жест величезного символічного значення – Словаччина показала приклад, який згодом наслідувала Польща і який наблизив момент, коли Україна почне отримувати і сучасні західні літаки. Крім того, Словаччина поставила Україні значну кількість важкого озброєння радянського зразка (перебуваючи в НАТО, вона його оновлювала): танки Т-72, бойові машини піхоти та системи залпового вогню "Град". Улітку 2022 року словацька оборонна компанія ZTS здійснила капітальний ремонт та модернізацію українських танків на своїх потужностях у Словаччині. Після цього танки повернулися на передову, оновлені та модернізовані. Протягом усього цього часу словацьке суспільство, яке традиційно було більш скептичним стосовно США та НАТО, ніж поляки або країни Балтії, поступово прийняло необхідність допомоги Україні. Президентка Зузана Чапутова, надзвичайно популярна проєвропейська лідерка, постійно підтримувала Україну й застерігала своїх співвітчизників від споживання російської пропаганди.

¹⁶⁴ Odarchenko K. Slovak Vote Shows Need for NATO Action on Russian Disinformation...

Однак уже восени 2022 року в Словаччині унаслідок неузгодженої позиції серед коаліції почалася урядова криза, яка привела до відставки уряду Гегера на початку 2023-го. До дострокових виборів було призначено тимчасовий уряд. У цей час проросійська опозиція на чолі з колишнім прем'єр-міністром Робертом Фіцо посилила свою діяльність, використовуючи традиційні для неї тези: критику санкцій, нагнітання страхів, що постачання зброї “робить Словаччину мішенню”. Фіцо, лідер партії *Smer-SD*, вміло використовував складну економічну ситуацію (інфляція, енергокриза) щоб поширювати невдоволення ЄС і допомогою Україні, стверджуючи, що “словаків позбавляють ресурсів заради продовження чужої війни”. Його повідомлення підтримувала інтенсивна дезінформаційна кампанія в соціальних мережах, до якої були залучені російські джерела. Напередодні виборів у Словаччині у вересні 2023 року країну буквально затопило фейковими новинами — від конспірологічних теорій про біолабораторії до брехні про нібито обстріли українцями на словацькій території (ці наративи поширювали місцеві проросійські сайти). ЄС прямо попередив про небезпеку втручання Росії у словацькі вибори. В таких умовах партія Фіцо здобула відносну перемогу (23% голосів) і сформувала коаліційний уряд з ультранаціоналістичною партією *SNS* та більш поміркованою *Hlas* (утворилася внаслідок розколу в *Smer*). Повернення Фіцо — давнього союзника Кремля, відомого своїм антиукраїнським популізмом, викликало серйозну стурбованість у Києві та західних столицях. Новий прем'єр-міністр одразу заявив, що Словаччина більше не надаватиме військову допомогу Україні та проводитиме "мирні ініціативи". Також він заблокував 11-й пакет санкцій ЄС проти Росії, вимагаючи, щоб з нього виключили трьох російських олігархів, пов'язаних із словацьким бізнесом. У січні 2024 року Фіцо зробив гучну заяву, повторивши тезу Кремля: "Україна не є суверенною, нею керують американці, і вона має віддати територіальні простори заради миру".¹⁶⁵ Це спричинило дипломатичний скандал: Київ викликав словацького посла, а президентка Чапутова публічно засудила слова Фіцо як такі,

¹⁶⁵ Odarchenko K. Slovak Vote Shows Need for NATO Action on Russian Disinformation...

що суперечать офіційній державній лінії. У словацькому уряді з'явилася тріщина: міністр закордонних справ Юрай Бласкар подав у відставку, заявивши, що не може представляти країну, лідер якої використовує мову московської пропаганди. Таким чином, Словаччина, ще недавно твердий прихильник України, почала розвивати політичний тренд у напрямку позиції, подібної до угорської. Це був перший випадок у Європі, коли після початку війни влада повернулася до відверто проросійської сили (Фіцо вже був прем'єром у 2006–2010 та 2012–2018 роках і мав тісні зв'язки з Путіним).¹⁶⁶

Втім, навіть за цих умов, є певні стримуючі фактори. По-перше, більшість реальної військової допомоги Словаччини Україні була надана ще до приходу Фіцо – країна передала практично все озброєння радянського зразка, яке могла (танки, літаки, ППО). Новий уряд може не давати більше, але й забрати вже передане неможливо. По-друге, Словаччина економічно залежна від ЄС, і Фіцо не може ігнорувати повністю позицію своїх партнерів по коаліції, які не бажають сваритися з Брюсселем. Лідер партії Hlas (партнер по уряду) Петро Пеллегріні висловився, що він “не проти санкцій” і не хоче ізоляції Словаччини. Також президентка Чапутова залишається затятою проєвропейською фігурою і має право вето на призначення ключових посадовців. Це вже проявилось: вона відмовилась затвердити нового посла в Україні, запропонованого Фіцо, через його сумнівну репутацію. По-третє, Словаччина є членом НАТО, і її військове керівництво усвідомлює загрози. Словацька армія продовжує брати участь у навчаннях НАТО, а на її території дислоковано міжнародний батальйон Альянсу. Отже, певний інституційний “запобіжник” від повного розвороту є. Але загалом випадок Словаччини показав, як швидко результати війни на інформаційному

¹⁶⁶ Rogalewicz M. Russian disinformation vs. parliamentary elections in Slovakia. *Warsaw Institute*. URL: <https://warsawinstitute.org/russian-disinformation-vs-parliamentary-elections-in-slovakia/> (дата звернення: 19.04.2025); Pro-Russia disinformation floods Slovakia ahead of crucial election. *euronews*. URL: <https://www.euronews.com/2023/09/29/pro-russia-disinformation-floods-slovakia-ahead-of-crucial-parliamentary-elections> (дата звернення: 19.04.2025); Goujard C. Specter of Russian interference hangs over Slovak election, EU warns. *POLITICO*. URL: <https://www.politico.eu/article/european-union-slovakia-elections-russian-interference-disinformation/> (дата звернення: 19.04.2025)

фронті можуть позначитися на політиці держави. Російські впливи через дезінформацію, соціальні мережі та мережу місцевих агентів створили “п’яту колону”, яка привела до влади уряд, що фактично озвучує вигідні Москві тези.¹⁶⁷ Це – виклик не лише для України, а й для НАТО: як убезпечити демократії від такого втручання.

Поки що практичні наслідки правління Фіцо такі: Словаччина припинила передачу зброї Україні і виступає всередині ЄС як адвокат “мирних переговорів” на умовах припинення вогню (що на практиці консервує окупацію Росією частини України). Київ втратив одного з активних донорів, але критичного впливу на обороноздатність України це не мало, бо внесок Словаччини, хоч і важливий символічно, був обмежений за ресурсами. Проте політично це посилює “проросійський блок” у Європі – тепер Угорщина має союзника у Вишеградській групі, а Росія – два “троянські коні” у НАТО. Це вже ускладнило переговори: приміром, на саміті ЄС у грудні 2023 Угорщина і Словаччина разом заблокували 12-й пакет санкцій проти РФ, вимагаючи гарантій щодо своїх інтересів у сфері ядерного палива. Таким чином, зміна влади у Братиславі стала тривожним сигналом того, як внутрішньополітичні фактори можуть розбалансовувати зовнішньополітичну єдність Заходу щодо України. У відповідь інші союзники активізували дипломатичні зусилля: і Вашингтон, і Брюссель намагаються “втримати Фіцо в рамках”, апелюючи до економічних аргументів і безпекових гарантій для Словаччини. Час покаже, чи вдасться нейтралізувати цей дрейф. Не виключено, що словацький уряд вдасться до подвійної гри – критикуючи допомогу Україні публічно для свого електорату, але не перешкоджаючи їй суттєво на практиці, аби не псувати стосунки з партнерами. У будь-якому разі, кейс Словаччини висвітлив вразливість єдності НАТО перед

¹⁶⁷ Odarchenko K. Slovak Vote Shows Need for NATO Action on Russian Disinformation...

загрозами “гібридного” впливу і важливість підтримки проєвропейських сил у країнах фронтової зони інформаційної війни.¹⁶⁸

Таким чином, у період 2022–2025 років НАТО зіткнулося з наймасштабнішою війною в Європі з часів Другої світової – викликом, який випробував на міцність трансатлантичну єдність і рішучість кожного союзника. Відповідь ключових країн НАТО на російську агресію в Україні мала кілька сторін: хоча переважна більшість союзників відкрито підтримала Україну, існують ознаки того, що історичні, політичні та внутрішні фактори серед цих учасників створюють певні розбіжності між ними.

Як лідер альянсу, Сполучені Штати взяли на себе більшість навантаження щодо надання військової допомоги та стратегічної співпраці з Україною, таким чином ще раз продемонструвавши, що НАТО залишатиметься в центрі європейської безпеки. Водночас Вашингтон мусив балансувати між євроатлантичною відповідальністю та власними індо-тихоокеанськими пріоритетами, а внутрішня політична боротьба (зокрема, вплив ізоляціоністських настроїв) створювала додаткову напругу. Але США продовжують всебічну політику підтримки України, яка є вирішальною для солідарності НАТО.

Європейські члени Альянсу – від найбільших західноєвропейських економік до країн “нової Європи” – продемонстрували в цілому безпрецедентну єдність. Сполучене Королівство, Польща, країни Балтії та північні країни знаходяться на передовій серед країн, що надають найактивнішу підтримку Україні, часто виступаючи в ролі “локомотива” нових ініціатив та прагнучи до швидкого і остаточного завершення. Німеччина і Франція, пройшовши через внутрішні дискусії та подолавши частину власних сумнівів, також приєдналися до жорсткого курсу, значно збільшивши внесок у зміцнення східного флангу НАТО та допомогу Києву. Хоча між Берліном та Парижем існували певні

¹⁶⁸ Ibid; SAUVAGE G. Slovakia swamped by disinformation ahead of parliamentary elections. *France 24*. URL: <https://www.france24.com/en/europe/20230928-disinformation-swamps-slovakia-ahead-of-parliamentary-elections> (дата звернення: 19.04.2025)

відмінності, що коренилися в довоєнних часах ("стратегічна автономія" проти трансатлантизму), факти війни змусили їх знайти рішення, які б найкраще слугували обом сторонам. В результаті обидві країни взяли на себе лідерські позиції: Німеччина — у питанні надання грошей та основних систем озброєння, а Франція — у питаннях гарантій безпеки для України та довгострокового формування політики.

Деякі очевидні історичні суперечності між союзниками, які могли стати слабкими місцями, були ретельно проаналізовані відповідно до того, що сторони говорили. Яскравим прикладом було польсько-українське примирення: дві країни, колись розділені глибокими ранами історії, часто проявляли розуміння та єдність перед лицем російської загрози. Це, у свою чергу, зміцнило згуртованість східного флангу НАТО — польський голос на користь України звучав в гармонії з голосами балтійських країн, Румунії, Чехії, тим самим зміцнюючи вплив цієї групи в Альянсі.

Водночас війна оголила і слабкі ланки. Найбільш виразно деструктивну позицію зайняла Угорщина, керівництво якої фактично стало рупором кремлівської пропаганди всередині НАТО. Будапешт гальмував спільні рішення, блокував окремі формати співпраці з Україною і своїми заявами підривав єдність санкційного фронту ЄС. Іншим викликом стало те, як результати виборів у Словаччині вплинули на політику. Після виборів проросійські сили повернулися до влади у Словаччині, обіцяючи зупинити військову допомогу Україні. Хоча ці двоє в меншості в НАТО, їх поведінка є серйозним попередженням. Зовнішня агресія може здобути перемогу — завдяки використанню внутрішніх політичних тріщин, застосуванню дезінформації. Це знову нагадує НАТО про необхідність стійких демократичних інституцій, які можуть протистояти пропаганді та передбачуваному іноземному втручанню, щоб "угорсько-словацький феномен" не виникав в інших країнах.

Окремо слід відзначити глобальний вимір консолідації навколо України. Підтримка з боку Японії, Південної Кореї, Австралії та інших країн поза НАТО

зміцнила позиції Альянсу і звузила простір для маневру Росії. Фактично, широка коаліція демократій проти агресивного ревізіонізму поступово набирає форму. Це також стало певним позитивним аспектом кризи, адже в майбутньому НАТО матиме глибші стосунки в Індо-Тихоокеанському регіоні, які стратегічно вигідні.

Загалом, стосовно повномасштабної агресії Росії, діяльність НАТО можна оцінити як перше практичне випробування єдності. Це різко контрастує з різноманітністю швидкостей та методів, яких дотримується кожен учасник, але одна річ була очевидною для всіх: не було жодної країни, яка б вирішила залишити консенсус альянсу та стати на бік Росії. Навпаки, дії Росії спричинили “пробудження” НАТО – суттєве збільшення витрат на оборону в Європі, введення нових бойових груп у східному регіоні і включення нових держав-членів в Альянс (Фінляндія і Швеція). Концепція колективної оборони відродилася. Усі ці зміни відповідають довгостроковим інтересам безпеки союзників.

Разом з тим, попереду стоять нові випробування. Війна триває, і чим довше вона йде, тим складніше підтримувати максимум згуртованості: накопичується втома, економічні витрати, політичні цикли змінюють уряди. Повернення умовного “Трампа” у США чи посилення ультраправих в Європі потенційно можуть ускладнити спільну лінію. Росія, ймовірно, і надалі прагнучиме клиннити союзників через енергетичний шантаж чи інформаційні атаки. НАТО дійсно стало набагато сильнішим, ніж було у 2014 чи 2008 роках, як показав досвід 2022–2025 років. Агресія путінської Росії не спричинила жодного розколу серед союзників. Навпаки, це просто змусило країни-члени замислитися, чому їхня коаліція спочатку об'єдналася, щоб вижити у протистоянні з Росією, і підкреслило саму природу НАТО. Як образно зауважив один оглядач, результати Вільнюського саміту можна трактувати як “плями Роршаха”: хтось побачить прояви солідарності, а хтось – тіні втоми й розходжень. В реальності присутні обидва елементи. Проте аналітичний баланс свідчить: на сьогодні переважає солідарність, і Альянс сповнений рішучості довести справу до успіху України. Отже, головний виклик – зберегти і примножити цю єдність. Як показав досвід,

НАТО сильне настільки, наскільки його члени здатні діяти спільно перед лицем агресора. Випробування українською війною виявило і слабкості, і силу Альянсу; тепер завдання – набутий урок конвертувати в довгострокову стратегічну стійкість. А поки що можна констатувати: у найгіршу кризу безпеки за десятиліття НАТО ввійшло розділеним сумнівами, але виходить із неї більш єдиним та загартованим – що, безумовно, матиме вирішальний вплив на долю війни в Україні та майбутній мир у Європі.

5. МАЙБУТНІ ВИКЛИКИ ТА СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ НАТО ПІСЛЯ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

5.1. Можливі сценарії розвитку війни та їх вплив на НАТО

Війна в Україні триває вже три роки, окуповано близько 26% території України станом на лютий 2024 року.¹⁶⁹ Це ставить перед НАТО низку викликів, з яким організація намагається розібратися. Детальніше їх було розглянуто в попередніх розділах. В цьому розділі ми спробуємо розглянути можливі сценарії розвитку перебігу подій в Україні. Аналітики Чатем-хаусу виділяють чотири можливих сценаріїв розвитку подій: «продовження активної війни», «заморожений конфлікт», «перемога України» та «поразка України».¹⁷⁰ Розглянемо по порядку.

Продовження гарячої фази

За цим сценарієм, бойові дії продовжуються протягом довгого часу без жодної переваги ані для росіян, ані для українців. Цей сценарій можна вважати нейтрально-песимістичним для НАТО. Перед Альянсом постане проблема нарощування воєнного виробництва та довготривалої підтримки України. Також не варто скидати із шалюк терезів внутрішні проблеми – чим довше триває війна в Україні тим більше втома європейських суспільств від війни і тим більше простору для маніпуляцій для популістських сил, які можуть використовувати тему втоми від війни для перемоги на виборах. Отже також постає питання підтримки демократичних цінностей та єдності альянсу. Генеральний секретар Єнс Столтенберг прямо попереджає, що війна, ймовірно, триватиме довше, ніж очікувалося, і закликає готуватися до “довгої війни”.¹⁷¹ Також чим довше триватиме війна, тим нестабільніше буде у світі. Вже зараз загострився конфлікт

¹⁶⁹ Близько 26% території України поки залишаються окупованими Росією - Зеленський. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3822910-blizko-26-teritorii-ukraini-poki-zalisautsa-okupovanimi-rosie-u-zelenskij.html> (дата звернення: 11.05.2025)

¹⁷⁰ Lough J. Four scenarios for the end of the war in Ukraine. *Chatham House*. URL: <https://www.chathamhouse.org/2024/10/four-scenarios-end-war-ukraine> (дата звернення: 11.05.2025)

¹⁷¹ Потрібно готуватися до довгої війни в Україні – Столтенберг. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/09/17/7420171/> (дата звернення: 11.05.2025)

між Індією та Пакистаном.¹⁷² Авторитарні режими можуть розцінити неможливість НАТО закінчити війну в Україні швидко як слабкість та сигнал до дій: Китай може захотіти вирішити питання Тайваню силою, Північна Корея – захопити Південну тощо. Цілком можливо, що за цього сценарію збільшиться кількість провокацій в спірних регіонах, кількість диверсій буде зростати. НАТО доведеться тримати посилену присутність від Балтії до Чорноморського регіону, щоб стримувати можливе розширення бойових дій. У підсумку, “довга війна” вимагатиме від НАТО стратегічної витривалості та гнучкості: підтримувати Україну “стільки, скільки треба”, паралельно зміцнювати власну оборону, щоб не допустити розростання конфлікту і до того ж реагувати на кризові ситуації у світі – особливо в Індо-Тихоокеанському регіоні.

Заморожений конфлікт або угода про перемир’я

Даний сценарій передбачає замороження конфлікту по лінії розмежування бойових дій станом на момент заключення перемир’я. Враховуючи останні новини – даний сценарій виглядає як найближчий до реальності. Після приходу адміністрації Трампа до влади в США, адміністрація Білого дому почала тиснути на Україну до прийняття миру за будь яких умов. Завдяки умілій дипломатії українських посадовців, підтримці західних лідерів та відкритій зневазі з боку Москви, Україні удалось уникнути нищівного результату. Проте зараз йде мова про заключення 30 денного перемир’я з подальшим початком перемовин.

Для НАТО така угода – палка з двома кінцями. З одного боку – це зніме питання про необхідність величезних витрат на модернізацію оборонної промисловості, з іншого створить цілу низку проблем, які будуть знаходитися у стані гібернації.

По-перше, перемир’я може створити оманливе відчуття безпеки для країн альянсу. Стане дуже складно пояснити суспільству навіщо підтримувати високі військові розходи, якщо «війна припинилася». В свою чергу Росія використає це

¹⁷² Jeyaretnam M., Lee C. India-Pakistan Conflict Escalates: Latest Updates. *TIME*. URL: <https://time.com/7283325/india-pakistan-attacks-kashmir/> (дата звернення: 11.05.2025)

перемир'я для перегрупування та поповнення військ, стабілізації економіки та відновленню резервів.¹⁷³

По-друге, залишаючи війну у підвішеному стані, НАТО ризикує стикнутися з численними провокаціями по всьому світу від загострень на Близькому Сході та збільшені потоку мігрантів до кризи навколо Тайваню та островів у Китайському морі.

По-третє, будь які подальші спроби військової підтримки України з боку Альянсу Росія та її союзники будуть розглядати як накачування зброєю, та звинувачуватимуть Україну у підготовці до війни, просуваючи цей меседж на міжнародних майданчиках.

У рамках цього сценарію, НАТО ймовірно доведеться надати Україні міцні гарантії безпеки поза межами формального членства, аби унеможливити повторення агресії. Це можуть бути двосторонні чи багатосторонні оборонні угоди, тренувальні місії, розширені постачання озброєнь та спільні навчання. Фактично, НАТО продовжуватиме інтегрувати українські сили у західні стандарти. Одночасно Альянс посилить оборону своїх членів у Східній Європі, розуміючи, що Росія лишається загрозою. Важливим питанням стане перспектива вступу України в НАТО: поки частина її територій окупована чи спірна, союзники навряд чи погодяться застосувати ст.5 до України. З одного боку, це може розцінюватися як ескалація, з іншого – Україна не піде на заморозку без гарантій безпеки та інтеграції її до загальної європейської архітектури безпеки.

У підсумку можливим здається компромісний шлях – відтерміноване запрошення до НАТО, яке реалізується, коли обставини дозволять (як було задекларовано на саміті у Вільнюсі 2023 р.). Для НАТО “замороження” конфлікту означатиме тривалу нестабільність на своїх рубежах. Альянс муситиме знайти баланс між підтримкою України та уникненням прямого зіткнення з РФ,

¹⁷³ Потрібно готуватися до довгої війни в Україні...

утримуючи санкційний та військовий тиск на Москву, щоб утримати її від нової агресії.

Перемога України

Найоптимістичніший сценарій, за якого Україна відновить суверенний контроль над усією міжнародно визнаною територією, включно з Кримом. Такий результат можна було б розглядати як стратегічну перемогу і для НАТО.¹⁷⁴

По-перше, за такого розвитку подій це б підтвердило успішність політик та стратегії Альянсу. Це б посилило імідж організації на міжнародній арені та зміцнило б дух єдності всередині Альянсу.

По-друге, суттєво стабілізувала східний фланг НАТО, зменшивши рівень загроз для регіональних країн блоку. До того ж, по суті, після перемоги над Росією на полі бою, організація зможе ще більше закріпити свій авторитет за рахунок підірваного авторитету Росії як воєнної потуги.

Незважаючи на усі переваги даного сценарію, НАТО все ж стикнеться з низкою викликів. Постає питання вступу України до Альянсу. Лідери Альянсу вже визнали, що Україна “зрештою буде в НАТО”, тож у разі перемоги Київ майже напевно отримає офіційне запрошення.¹⁷⁵ Це вимагатиме трансформації НАТО, зокрема перегляду регіональних планів оборони з урахуванням України як союзника, інтеграції її великої бойової армії та розповсюдження гарантій безпеки ст.5 на нову довгу лінію кордону з Росією.

Також поразка Росії у війні з великою ймовірністю викличе тектонічні за своїм масштабом та значенням зміни. Зміна режиму в цьому плані – найменше, що може статися з країною. Вже зараз в лавах інтернаціонального легіону діють підрозділи, сформовані із нацменшин Росії, які борються за незалежність своїх національних країн. На території РФ поступово формуються партизанські рухи. В разі поразки Росії – цілком можливо, що в країні почнеться громадянська війна

¹⁷⁴ Ending the Russo-Ukrainian war: scenarios and consequences. *Chatham House*. URL: <https://www.chathamhouse.org/events/all/open-event/ending-russo-ukrainian-war-scenarios-and-consequences> (дата звернення: 14.05.2025)

¹⁷⁵ Потрібно готуватися до довгої війни в Україні...

та розвал країни на менші національні країни. Подібний розвиток подій поставить блок у незручне становище – з одного боку, Росія імперіалістична країна, що придушує малі народи, з іншого у випадку її розвалу утвориться багато малих країн з ядерною зброєю, що створить безпрецедентні ризики для регіону, на які союзу доведеться реагувати.

НАТО доведеться готуватися до сценарію турбулентної Росії – наприклад, до можливого неконтрольованого поширення зброї чи регіональних конфліктів на постросійському просторі. Так чи інакше, повна перемога України закріпить роль НАТО як гаранта євроатлантичної безпеки та може відкрити шлях до нової архітектури безпеки в Європі, де РФ більше не зможе диктувати умов.

Перемога Росії

Станом на 2025 рік, найменш малоймовірний сценарій, проте важливий для всебічного аналізу. Сценарій, за якого Росія досягає своїх воєнних цілей: зламати український опір, повалити уряд у Києві чи окупувати значну частину України. Можливість такого сценарію виникає лише в тому разі, якщо США та союзники разом зупиняють підтримку України та вирішують перенести увагу на інші проблеми.

Наслідки такого розвитку подій для НАТО були б катастрофічними: підірваний авторитет блоку як серед союзників так і міжнародних партнерів, *de facto* російська маріонеткова держава, або навіть безпосередньо Росія на кордонах з Польщею та Румунією, загострення регіональних конфліктів в Молдові, на Кавказі та в Індо-Тихоокеанському регіоні. З приходом Президента Трампа до влади така загроза лише збільшилась, бо більше знову лунали навіть гасла про вихід з НАТО США.¹⁷⁶

Такий сценарій сильно вплинув би на єдність альянсу. Країни східного флангу – Польща, країни Балтії, Фінляндія, Румунія, вимагали б драматичного збільшення воєнних видатків, ще більшої присутності військ НАТО на їх

¹⁷⁶ Pifer S. Could NATO survive a second Trump administration?. *Brookings*.

URL: <https://www.brookings.edu/articles/could-nato-survive-a-second-trump-administration/> (дата звернення: 14.05.2025)

території та можливо навіть розміщення на їх території ядерної зброї. Інші країни ймовірно виступали б проти збільшення оборонних бюджетів та просували б шлях «дипломатії» з Москвою, навіть ціною компромісів.

Воєнна поразка України стала б найбільшим провалом НАТО з часів холодної війни, адже довела б неготовність або небажання союзників захистити партнерську демократію від агресора. Це могло б підштовхнути Кремль до подальших авантур – наприклад, перевірки статті 5 шляхом провокацій проти країн Балтії або Польщі. Тому з точки зору НАТО цей сценарій абсолютно неприпустимий.

Таким чином НАТО має розробити план дій на випадок будь якого з розглянутих сценаріїв. Незалежно від того чи це буде продовження гарячої фази, перемир'я чи перемога однієї зі сторін – Альянс вже зараз має розробити план дій на будь який випадок. Водночас у випадку сприятливого розвитку подій – насамперед успіху України – блок отримає шанс відстояти та поширити ідеї демократії і стабільності в Європі, включивши Україну до свого складу. У будь-якому разі війна вже стала переломним моментом для НАТО, і перебіг її дій визначить архітектуру європейської безпеки на десятиліття вперед.

5.2. Довгострокові виклики для НАТО

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну неабияк згуртувало Альянс перед спільною загрозою, але разом з тим оголило довгострокові виклики з якими йому доведеться впоратися.

По-перше, якою б нам не здавалася політика Трампа безглуздою, вона показала, що Європа бездумно покладалася за свою безпеку на США. Війна в Україні показала, що це був хибний підхід, і що зараз Європа має швидкими темпами відновлювати свою автономію від Америки. Це неможливо зробити для НАТО виключно самостійно як воєнному альянсу, тому доведеться інтегрувати в ці процеси і ЄС.¹⁷⁷

¹⁷⁷ One step forward for Europe's defence. *Centre for European Reform*.

URL: <https://www.cer.eu/insights/one-step-forward-europes-defence> (дата звернення: 14.05.2025)

США давно декларують зміну фокусу уваги на Тихоокеанський регіон та не вперше говорять про зменшення американської присутності на європейському континенті. Такі кроки самі по собі не означають відмови Америки від НАТО, але сигналізують про очікування більшої самостійності Європи.¹⁷⁸

Хоча більшість у США і надалі підтримує НАТО, у Європі вже серйозно розмірковують над планом Б на випадок різкого зниження ролі Америки. Зокрема, звучать заклики до суттєвого посилення європейської оборонної співпраці, аби компенсувати потенційний брак американської підтримки.¹⁷⁹ ЄС ухвалює нові оборонні ініціативи (як-от фонд Re-Arm Europe на спільне виробництво озброєнь), а європейські члени НАТО рекордно збільшують витрати на оборону. Вперше більш ніж дві третини союзників досягнуть рівня 2% ВВП на оборону до 2024 р., причому низка країн (Польща, Балтія, тощо) перевищують ці показники.

Тому для НАТО життєво важливо зберегти США залученими, водночас розвиваючи “європейську автономію” Альянсу. Оптимальний шлях – коли зміцнення оборони Європи (через НАТО чи ЄС) доповнює, а не замінює трансатлантичний зв’язок. Європа повинна продемонструвати спроможність взяти більше відповідальності, аби Америка могла зосередитись і на інших загрозах, не сумніваючись у надійності союзників.¹⁸⁰

По-друге, посилення Китаю є також довгостроковим викликом світовій безпеці та НАТО як головному гаранту демократичних режимів у світі. Ще зовсім недавно, якихось 10 років тому, Китай був незначною регіональною силою – без технологій, з відсталими методами виробництва тощо. Проте вже зараз ця країна

¹⁷⁸ Kayali L., Mackenzie L. Europe shows withdrawal symptoms after 75 years of addiction to US troops. *POLITICO*. URL: <https://www.politico.eu/article/nato-united-states-troops-germany-security-maps-europe-military-peter-hegseth/> (дата звернення: 14.05.2025)

¹⁷⁹ Europe in danger: Navigating a future without Trump’s America. *European Union Institute for Security Studies*. URL: <https://www.iss.europa.eu/publications/commentary/europe-danger-navigating-future-without-trumps-america> (дата звернення: 14.05.2025)

¹⁸⁰ HELWIG N. EU Strategic Autonomy after the Russian Invasion of Ukraine: Europe's Capacity to Act in Times of War Crossref. *JCMS*. 2023. Т. 61. Р. 57–67. URL: https://cris.tuni.fi/ws/portalfiles/portal/109564737/EU_Strategic_Autonomy.pdf (дата звернення: 14.05.2025)

становить стратегічну загрозу для Європи та є чи не головним суперником для США.

Роки промислового шпіонажу, монополізація за рахунок дешевої робочої сили та державного втручання важливих ринків, як от ринок рідкоземельних металів, електромобілів чи зеленої енергетики створили із Китаю серйозного актора на світовій економічній та політичній арені. В новій Стратегічній концепції НАТО (2022) вперше прямо зазначено, що «заявлені амбіції та примусові політики КНР кидають виклик нашим інтересам, безпеці та цінностям».¹⁸¹ Тобто Альянс офіційно визнав: піднесення Китаю є системним чинником, що може підірвати довгострокову безпеку євроатлантичного простору. Китай не є військовим противником НАТО в прямому сенсі, адже сфера відповідальності Альянсу – Північна Атлантика. Проте дії Пекіна мають глобальні наслідки, які відчуються і в Європі.

У першу чергу, Китай активно хоча і обережно підтримує військову машину Росії. Вони проголосили “безмежне” партнерство, координують позиції в ООН, проводять спільні навчання. Пекін не приєднався до санкцій проти РФ, а натомість наростив торгівлю – у 2022 р. товарообіг між РФ і КНР зріс на 30%, продаж нафти – на 45%.¹⁸²

Також Китай активно втручається в стратегічно важливі сектори для цивільного та військового секторів Європи: інвестує в інфраструктуру (порт Пірей у Греції, проекти в Балканських країнах), намагається впливати на телекомунікації (просування 5G від Huawei), скуповує технологічні компанії. Це створює загрозу монополізації цих секторів Китаєм, що підірве обороноздатність Європи та дозволить Китаю впливати на внутрішню політику слабших країн,

¹⁸¹ NATO Strategic Concept 2022. *NATO*.

URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/220629-factsheet-strategic-concept-en.pdf (дата звернення: 15.05.2025)

¹⁸² A security strategy for the Black Sea. *Atlantic Council*. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/a-security-strategy-for-the-black-sea/> (дата звернення: 15.05.2025)

підриваючи єдність Альянсу зсередини, а у випадку конфлікту використовувати здобуті можливості для шпигунства та диверсій.

По-третє, зростає військова моць Китаю. Хоча театр потенційного конфлікту – Тихий океан (Тайвань, Південно-Китайське море), непрямі наслідки торкнуться і НАТО. Якщо США будуть змушені залучити основні сили проти Китаю в Індо-Тихоокеанському регіоні, ресурсів на оборону Європи стане менше. Зараз НАТО це проєкція потуги США – якщо її основні сили будуть задіяні деінде, можливості для оборони Європи різко зменшаться, навіть звичайні логістичні операції практично неможливі без участі США.

Стратегічний виклик, який становить Китай, носить довгостроковий і комплексний характер. На відміну від явної воєнної загрози з боку Росії, “китайський фактор” проявляється у сфері економіки, технологій та геополітики. Але й ігнорувати його НАТО не може: від того, як Альянс зараз вибудує відносини зі сходом, залежить його роль у новому світовому порядку. Війна в Україні лише підкреслила цю взаємопов’язаність Європи та Азії: російську агресію засудили далеко не всі країни, і Китай в тому числі балансує, виграючи від ситуації (отримує дешеві ресурси, послаблює Захід). Тож надалі НАТО доведеться однаково зважати на дві стратегічні арени – євроатлантичну і індо-тихоокеанську, шукаючи спосіб гарантувати безпеку на обох без розриву своїх сил і єдності.

Іншим довгостроковим викликом для блоку є внутрішня єдність. Станом на 2025 рік Альянс налічує 32 країни від Іберійського побережжя до Скандинавії та від Східного флангу до США. Кожна країна має свої внутрішні політичні процеси та національні інтереси. Дивлячись з боку може здатися, що в цілому країни єдині перед лицем спільної загрози, але насправді під поверхнею єдності існують помітні розбіжності.

По-перше, союзники мають різні пріоритети безпеки. Східний фланг зосереджений на стримуванні Росії, південні країни (Італія, Іспанія, Греція,

Туреччина) часто більше переймаються питаннями Близького Сходу, міграції, тероризму в Африці. Це може породжувати напругу щодо розподілу ресурсів.

По-друге, різняться політичні цінності та режими союзників. НАТО декларує себе союзом демократичних націй, але серед його членів є “проблемні демократії”. Зокрема, Угорщина та Туреччина називаються експертами фрагментарними або гібридними режимами.¹⁸³

Це ускладнює вироблення спільних рішень. Приміром, Будапешт неодноразово блокував спільні заяви НАТО на підтримку України та ввів мораторій на участь Києва в Комісії НАТО через двосторонні суперечки. Туреччина тривалий час стримувала вступ Швеції через питання курдських емігрантів. Такі дії демонструють вразливість принципу консенсусу: будь-яка країна може загальмувати ініціативу всього Альянсу.

По-третє, є ідеологічні та стратегічні розбіжності щодо того, яким має бути НАТО в майбутньому. Деякі країни, особливо Франція, періодично закликають до “європейської стратегічної автономії” – більшої самостійності ЄС в обороні, щоб менше залежати від США. Тоді як інші країни, особливо Польща, країни Балтії бачать цю ідею як потенційно підривну для єдності НАТО.¹⁸⁴ Ще один пласт внутрішніх проблем – розподіл тягаря оборони. Попри прогрес, як вже згадувалося, досі близько третини союзників не досягли цільового орієнтиру витрат 2% ВВП на оборону.¹⁸⁵ Напруга між США та європейськими членами щодо “справедливого внеску” нікуди не зникла. Вашингтон постійно нагадує Європі про необхідність більше інвестувати в власні сили, погрожуючи зменшити контингент військ в Європі та послабити захист Європи, переклавши цю відповідальність на плечі місцевих країн та лідерів.

¹⁸³ Midttun H. P. The NATO horse is dead. Europe must ride with Ukraine now. - Euromaidan Press. *Euromaidan Press*. URL: <https://euromaidanpress.com/2025/05/04/the-nato-horse-is-dead-europe-must-ride-with-ukraine-now/> (дата звернення: 17.05.2025)

¹⁸⁴ HELWIG N. EU Strategic Autonomy after the Russian Invasion... p. 60

¹⁸⁵ Pifer S. Could NATO survive a second Trump administration?...

Отже, довгострокові виклики для НАТО охоплюють і глобальні зрушення, і внутрішні проблеми. Альянс повинен одночасно утримувати трансатлантичну єдність, реагувати на піднесення Китаю, та вирішувати розбіжності між своїми членами. Війна в Україні лише підсвітила ці питання, поставивши ребром проблему залежності Європи від США та необхідності стратегічної автономії. Якщо Альянс залишатиметься єдиним перед лицем загроз, він зможе ефективно протидіяти і російській агресії, і будь-яким іншим викликам. Навпаки, внутрішні чвари чи відхід США можуть підірвати його зсередини. Саме тому нині, на тлі історичного випробування війною, НАТО паралельно закладає основи для своєї майбутньої трансформації.

5.3. Перспективи подальшої трансформації НАТО як глобального безпекового актора

Унаслідок війни в Україні НАТО вже здійснило найбільшу за останні десятиліття перебудову оборонної політики: повернення до принципів колективної оборони, зміцнення східного флангу, прийняття нових членів (Фінляндія, на підході Швеція) та затвердження нової Стратегічної концепції. Ці зміни заклали підґрунтя для подальшої еволюції Альянсу. Дивлячись уперед, можна очікувати, що НАТО трансформуватиметься з урахуванням згаданих викликів, щоб стати ефективним глобальним безпековим актором ХХІ століття. Йдеться не про відхід від базової місії – захисту території союзників, а про розширення інструментів і напрямів діяльності, аби гарантувати безпеку своїх членів в умовах глобальної взаємопов'язаності загроз. Перспективи такої трансформації включають кілька вимірів:

По-перше, посилення глобального виміру діяльності НАТО. Хоча Альянс залишається регіональним союзом (Північна Америка і Європа), більше не можна розглядати євроатлантичну безпеку ізольовано. В світі всеосяжної глобалізації, більше не існує регіональних проблем – будь-яка регіональна

проблема буде впливати на світ в глобальному плані.¹⁸⁶ Це означає, що НАТО братиме активнішу участь у вирішенні глобальних безпекових питань. Одним зі шляхів є розвиток партнерської мережі по всьому світу. Метою створення таких мереж партнерства створити можливість координувати дії демократичних урядів у протидії спільним загрозам. У перспективі можна уявити собі, скажімо, участь союзників з Азії в європейських операціях НАТО і навпаки.¹⁸⁷

Таким чином, Альянс буде присутній (передусім політично) на всіх стратегічних напрямках – сході (Азія), півдні (Африка, Близький Схід) і, звісно, продовжить розширення на північ (Арктика, де через танення льодовиків відкриваються нові маршрути і зростає інтерес Росії та Китаю).

По-друге, поглиблення співпраці НАТО з Європейським Союзом і посилення європейського компонента. Як уже згадувалося, війна актуалізувала ідею стратегічної автономії Європи. Проте експерти сходяться на думці, що стратегічна автономія ЄС неможлива окремо від НАТО – вона реалізовуватиметься шляхом зміцнення європейського крила самого Альянсу.¹⁸⁸ На практиці, це означатиме, інтеграцію економічної потуги ЄС для забезпечення воєнних потреб НАТО.

Вже сьогодні обидві організації – НАТО і Євросоюз – координують дії більш тісно, ніж будь-коли. Вони проводять регулярні спільні засідання, обмінюються даними про кіберзагрози, узгоджують підходи в протидії гібридним атакам. У січні 2023 р. підписано Третю спільну декларацію НАТО та ЄС, що окреслює новий рівень партнерства, в тому числі у відповідь на виклики з боку Росії та Китаю. Очікується, що роль ЄС як доповнення НАТО зростатиме: Союз має економічні, регуляторні та частково військові інструменти, які можуть

¹⁸⁶ Address by NATO Secretary General Stoltenberg at the NATO Parliamentary Assembly in Sofia, Bulgaria. *NATO*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_225645.htm (дата звернення: 17.05.2025)

¹⁸⁷ McCurry J. France opposed to opening of Nato liaison office in Japan, official says. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/jun/07/france-opposed-to-opening-of-nato-liaison-office-in-japan-official-says> (дата звернення: 17.05.2025)

¹⁸⁸ HELWIG N. EU Strategic Autonomy after the Russian Invasion... p. 60.

посилити стійкість союзників. В ідеалі, ЄС братиме на себе аспекти “м’якої” безпеки – захист внутрішнього ринку, енергетичну безпеку, санкційну політику, а НАТО зосереджуватиметься на “жорсткій” обороні. Такий поділ праці вже певною мірою є, але стане більш явним. Щодо європейського керівництва в НАТО, то можна прогнозувати, що за умов зменшення американської ролі європейські союзники активніше претендуватимуть на ключові позиції.

Таким чином, трансформація НАТО включає поступове зближення з ЄС та “європеїзацію” керівництва, що дозволить зберегти трансатлантичний зв’язок, але водночас забезпечити лідерство Європи у питаннях, які її стосуються безпосередньо. Це відповідає і інтересам США – розвантажити себе, залишаючись провідною, але не єдиною опорою Альянсу.

По-третє, посилення політичної ролі НАТО. У нових умовах Альянс виступає не лише як воєнний блок, а як політичний форум Заходу з питань безпеки. Вже зараз у Брюсселі регулярно збираються не лише посли, а й міністри та лідери держав для узгодження підходів.

Ця тенденція посилиться: НАТО може стати платформою для обговорення і вироблення спільної стратегії щодо викликів, що лежать на стику безпеки й політики – таких, як контроль над озброєннями, зміни клімату та їхній вплив на безпеку, пандемії, міграційні кризи. Стратегічна концепція 2022 р. підкреслює, що кліматичні зміни, нові технології та ерозія режимів контролю над озброєннями є частиною безпекового середовища. Політична єдність стане такою ж важливою, як і військова міць.

ВИСНОВКИ

Визначено, що повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році стало безпрецедентним викликом для НАТО, перевіркою міцності Альянсу та всієї системи європейської безпеки. Війна висвітила низку ключових загроз і проблем для Організації. Серед основних викликів – нагальні військові проблеми (необхідність терміново посилити колективну оборону на східному фланзі, стримувати ядерного противника та поповнювати арсенали озброєнь), серйозні економічні труднощі (енергетична безпека, різке збільшення оборонних витрат, фінансове навантаження на союзників) та політичні питання єдності й оперативності ухвалення рішень у кризовій ситуації. Крім того, з'ясовано, що Росія активно застосовує проти НАТО невійськові засоби – кібератаки, дезінформаційні кампанії, енергетичний шантаж – створюючи окремий вимір загроз у рамках гібридної війни. Отже, війна породила комплексні, багатовимірні виклики, які вимагали від НАТО невідкладної та всебічної відповіді.

Проаналізовано внутрішні розбіжності серед країн-членів НАТО та національні підходи до реагування на кризу. Встановлено, що хоча всі союзники одностайно засудили агресію РФ і заявили про підтримку України, їхні дії відрізнялися за масштабом і темпами. Сполучені Штати та Велика Британія взяли на себе провідну роль у реагуванні, надавши найбільший обсяг військової допомоги Києву та згуртувавши союзників навколо безпрецедентних санкцій проти Росії. Німеччина пережила історичний поворот (*Zeitenwende*), відмовившись від багаторічної стриманості та різко збільшивши оборонний бюджет і обсяги постачання зброї Україні. Водночас окремі уряди (зокрема, Угорщина, а пізніше і Словаччина) демонстрували опір і гальмували колективні рішення, користуючись правилом консенсусу для відстоювання власних інтересів – наприклад, блокуючи вступ Швеції до НАТО чи затягуючи погодження нових санкцій ЄС. Попри такі суперечності, Альянсу вдалося зберегти загальну єдність: дипломатичними зусиллями було подолано вето щодо розширення НАТО, а всі члени підтримали посилення східного флангу та

масштабну допомогу Україні. Таким чином, внутрішньополітичні відмінності та різне сприйняття загроз впливали на реакцію окремих союзників, проте не зруйнували солідарності НАТО у критичний момент кризи.

Оцінено стратегічну трансформацію НАТО під впливом війни. З'ясовано, що російська агресія стала каталізатором глибоких змін у політиці та стратегії Альянсу. НАТО оперативно посилило оборону на східному фланзі, розгорнувши нові багатонаціональні бойові групи і суттєво збільшивши військову присутність у країнах східного флангу НАТО. Союзники переглянули пріоритети безпеки та наростили оборонні бюджети, подолавши роки військового недофінансування. У 2022 році було ухвалено нову Стратегічну концепцію НАТО, в якій Росію прямо названо «найзначнішою і прямою загрозою» безпеці Союзу, а принцип колективної оборони підтверджено з новою силою. Альянс також прискорив процес розширення: вступ Фінляндії (квітень 2023 р.) та Швеції (березень 2024 р.) став історичним кроком, що змінив стратегічну ситуацію в Європі. Встановлено, що НАТО і його держави-члени реалізували безпрецедентну стратегію підтримки України – від масованого постачання сучасних озброєнь і військової техніки та підготовки українських військових до надання розвідданих і прямої фінансової допомоги на десятки мільярдів доларів. Такий комплексний підхід продемонстрував здатність Альянсу швидко адаптуватися до кризи та рішучість захищати фундаментальні принципи безпеки, зміцнивши його авторитет стримування агресора без прямого військового втручання.

Дослідження встановило, що війна в Україні суттєво вплинула на глобальні ролі та довгострокові пріоритети НАТО. Альянс вимушено переорієнтував увагу на стримування Росії, водночас усвідомивши необхідність реагувати і на ширші виклики безпеки у світі. Вперше у Стратегічній концепції 2022 року було прямо відзначено зростаючий виклик з боку Китаю, що сигналізує про зміну підходу НАТО: після десятиліть зосередженості переважно на євроатлантичному регіоні Союз визнав стратегічну загрозу від другої світової супердержави. Війна підкреслила глобальне значення НАТО: Росія значно послабила свій військовий

потенціал унаслідок бойових дій, але її тісніше стратегічне зближення з Китаєм сформувало новий виклик, коли дві великі держави-опоненти фактично діють узгоджено. У відповідь НАТО поглибило співпрацю з ключовими партнерами в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (Японією, Республікою Корея, Австралією) та підтвердило свою роль гаранта міжнародного порядку, заснованого на правилах. Отже, роль НАТО на світовій арені в результаті війни зміцнилася, але перед Альянсом постали й якісно нові завдання, пов'язані з більш складним та конкурентним глобальним середовищем безпеки.

Окреслено можливі сценарії подальшого перебігу війни та майбутні виклики для Альянсу. Розглянуто декілька варіантів розвитку подій – від затяжної війни на виснаження до ескалації конфлікту із прямим втягненням НАТО, а також сценарії потенційної перемоги України чи «замороження» бойових дій. Встановлено, що кожен із цих сценаріїв несе для НАТО різні загрози й завдання. Так, тривалий конфлікт випробовуватиме здатність союзників підтримувати Україну в довгостроковій перспективі та зберігати суспільну підтримку цієї політики; натомість можливе пряме зіткнення Росії з країнами НАТО (наприклад, у разі ядерної ескалації чи інциденту на території члена Альянсу) означало б безпосередню загрозу колективній безпеці та вимагало б негайної військової відповіді з боку НАТО. Дослідження акцентує увагу і на політичних факторах: зокрема, потенційна зміна влади у США після виборів 2024 року та ймовірне послаблення американської підтримки стали б безпрецедентним викликом для європейських членів НАТО, яким довелося б шукати шляхи гарантування безпеки за умов зниженої залученості США. У будь-якому разі Альянсу доведеться готуватися до тривалої нестабільності на своїх східних рубежах і продовжувати адаптацію. Це передбачає післявоєнне врегулювання безпеки в Європі (включно з перспективами інтеграції України), стримування можливого реваншизму Росії та нарощування власних оборонних спроможностей у довгостроковому вимірі. Сценарний аналіз, проведений у роботі, визначив, до

яких саме викликів має бути готовий НАТО та які стратегічні рішення слід планувати вже сьогодні для успішного реагування на них.

Таким чином, виконання всіх поставлених завдань забезпечило досягнення головної мети дослідження – комплексно проаналізувати основні виклики для НАТО у зв'язку з війною в Україні та оцінити реакцію Альянсу на них. Отримані результати поглиблюють наукове розуміння процесів адаптації НАТО до безпрецедентної безпекової кризи і мають важливе практичне значення. Зокрема, висновки й узагальнення роботи можуть бути використані фахівцями з міжнародної безпеки та оборонної політики при виробленні рішень, спрямованих на зміцнення обороноздатності й єдності НАТО перед сучасними загрозами. Таким чином, проведене дослідження не лише робить внесок у академічну дискусію щодо еволюції Альянсу, але й пропонує прикладні орієнтири для підвищення ефективності НАТО в новітніх умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Близько 26% території України поки залишаються окупованими Росією - Зеленський. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3822910-blizko-26-teritorii-ukraini-poki-zalisautsa-okupovanimi-rosie-u-zelenskij.html> (дата звернення: 11.05.2025)
2. Богданьок О. Німеччина доставила в Україну 18 танків Leopard 2 – Бундесвер. *Суспільне Медіа*. URL: <https://suspilne.media/427119-nimeccina-dostavila-v-ukrainu-18-tankiv-leopard-2-bundesver/> (дата звернення: 06.05.2025)
3. Лідери НАТО затвердили нову Стратегічну концепцію. *NATO*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_197281.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 21.04.2025)
4. Оновлене НАТО та військова підтримка України. *Центр Разумкова*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/videokomentari/onovlene-nato-ta-viiskova-pidtrymka-ukrainy> (дата звернення: 17.05.2025)
5. Портников В. «Патруль Балтійського моря». Гібридна війна Росії вже розпочалася. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/baltiyskyy-dozor-hibrydna-viyna-rosiyi/33280342.html> (дата звернення: 15.02.2025)
6. Потрібно готуватися до довгої війни в Україні – Столтенберг. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/09/17/7420171/> (дата звернення: 11.05.2025)
7. Трамп обіцяв зупинити війну в Україні за добу. Він переміг - що далі? - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c6246ljm81ko> (дата звернення: 05.05.2025)
8. A New Vision for the Transatlantic Alliance: The Future of European Security, the United States, and the World Order after Russia's War in Ukraine / А. Polyakova та ін. CEPA. URL: <https://cepa.org/comprehensive-reports/a-new-vision-for-the-transatlantic-alliance-the-future-of-european-security-the-united-states-and-the-world-order-after-russias-war-in-ukraine/> (дата звернення: 17.05.2025)
9. A security strategy for the Black Sea. *Atlantic Council*. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/a-security-strategy-for-the-black-sea/> (дата звернення: 15.05.2025)
10. Accession to NATO, war in Ukraine: what are the new security challenges for Sweden and Finland?. *Ifri*. URL: <https://www.ifri.org/en/accession-nato-war-ukraine-what-are-new-security-challenges-sweden-and-finland> (дата звернення: 15.03.2025).
11. Address by NATO Secretary General Stoltenberg at the NATO Parliamentary Assembly in Sofia, Bulgaria. *NATO*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_225645.htm (дата звернення: 17.05.2025)

12. Baer D., Besch S. The Logistical Challenge of Integrating Sweden and Finland Into NATO. *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/emissary/2024/05/jfc-nato-sweden-finland-norfolk-brunssum?lang=en> (дата звернення: 15.03.2025)
13. Baltic Sea as a "NATO lake": NATO's Madrid Summit delivers blows to Russia. Euromaidan Press. URL: <https://euromaidanpress.com/2022/07/01/baltic-sea-as-a-nato-lake-and-limits-to-erdogan-romance-nato-summit-delivers-blows-to-russia/> (дата звернення: 17.05.2025)
14. Berzina K. NATO: Strength in Unity. *GMFUS*. URL: <https://www.gmfus.org/news/nato-strength-unity> (дата звернення: 15.03.2025)
15. Borsani D. Why the Sino-Russian Partnership is a Nightmare for NATO. *The Diplomat – Asia-Pacific Current Affairs Magazine*. URL: <https://thediplomat.com/2024/07/why-the-sino-russian-partnership-is-a-nightmare-for-nato> (дата звернення: 15.03.2025)
16. Boyle C. Britain's response to war in Ukraine isn't Boris Johnson's finest hour, critics say. *Los Angeles Times*. URL: <https://www.latimes.com/world-nation/story/2022-03-11/britain-johnson-response-ukraine-war-refugees-sanctions> (дата звернення: 12.04.2025)
17. Brooke-Holland L. NATO enlargement: Sweden and Finland. *House of Commons Library*. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9574/> (дата звернення: 21.04.2025)
18. Brookes P. NATO unity holds on Ukraine during war. *GIS Reports*. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/nato-ukraine-war/> (дата звернення: 12.04.2025)
19. Burilkov A., Wolff G. B. Defending Europe without the US: first estimates of what is needed. *Bruegel*. URL: <https://www.bruegel.org/analysis/defending-europe-without-us-first-estimates-what-needed> (дата звернення: 15.03.2025)
20. Cafiero G. What's behind Macron's 'hardened stance' on the Russia-Ukraine war?. *Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2024/3/26/whats-behind-macrons-hardened-stance-on-the-russia-ukraine-war> (дата звернення: 12.04.2025)
21. Charlish A., Pikulicka-Wilczewska A. Poland, with election looming, says it isn't sending new arms to Ukraine. *REUTERS*. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/poland-no-longer-arming-ukraine-says-pm-2023-09-21/> (дата звернення: 12.04.2025)
22. Charpentreau C. UK sends new Storm Shadow missiles to Ukraine amid policy shift. *AeroTime*. URL: <https://www.aerotime.aero/articles/ukraine-uk-new-storm-shadow-delivery> (дата звернення: 12.04.2025)
23. Ciaramella E., Green E. Ukraine, NATO, and War Termination. *Council on Foreign Relations*. URL: <https://www.cfr.org/report/ukraine-nato-and-war-termination> (дата звернення: 12.04.2025)

24. Denisova K. Orban: Russia couldn't 'swallow' NATO as it struggles to defeat Ukraine. *The Kyiv Independent*. URL: <https://kyivindependent.com/orban-hungary-nato/> (дата звернення: 15.03.2025)
25. Dolan C. NATO, the Russian Invasion of Ukraine, and the 2022 Strategic Concept. *Georgetown Journal of International Affairs*. URL: <https://gja.georgetown.edu/2022/11/09/nato-the-russian-invasion-of-ukraine-and-the-2022-strategic-concept/> (дата звернення: 15.03.2025)
26. Dr Major C., Arnold S. Out of rhythm: how the war in Ukraine complicates the Franco-German relationship - UK in a changing Europe. *UK in a changing Europe*. URL: <https://ukandeu.ac.uk/out-of-rhythm-how-the-war-in-ukraine-complicates-the-franco-german-relationship/> (дата звернення: 12.04.2025)
27. Dr. Khalid I. NATO, Ukraine, And The Looming Challenges Of Trump's Return – Analysis. *Eurasia Review*. URL: <https://www.eurasiareview.com/05012025-nato-ukraine-and-the-looming-challenges-of-trumps-return-analysis/> (дата звернення: 12.04.2025)
28. Dr. Tallis B. The End of the Zeitenwende | DGAP. *German Council on Foreign Relations | DGAP*. URL: <https://dgap.org/en/research/publications/end-zeitenwende> (дата звернення: 12.04.2025)
29. Egozi A. NATO and Israel strengthen intelligence cooperation. *Defence Industry Europe*. URL: <https://defence-industry.eu/nato-and-israel-strengthen-intelligence-cooperation/> (дата звернення: 21.04.2025)
30. Ending the Russo-Ukrainian war: scenarios and consequences. *Chatham House*. URL: <https://www.chathamhouse.org/events/all/open-event/ending-russo-ukrainian-war-scenarios-and-consequences> (дата звернення: 14.05.2025)
31. Europe in danger: Navigating a future without Trump's America. *European Union Institute for Security Studies*. URL: <https://www.iss.europa.eu/publications/commentary/europe-danger-navigating-future-without-trumps-america> (дата звернення: 14.05.2025)
32. Falkenek C. Who's at 2 percent? Look how NATO allies have increased their defense spending since Russia's invasion of Ukraine. *Atlantic Council*. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/econographics/whos-at-2-percent-look-how-nato-allies-have-increased-their-defense-spending-since-russias-invasion-of-ukraine> (дата звернення: 15.03.2025)
33. Final Communiqué. *NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24753.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 10.12.2024)
34. Five ways Russia's invasion of Ukraine has changed UK government | Institute for Government / H. White та ін. *Institute for Government*. URL: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/comment/five-ways-russias-invasion-ukraine-has-changed-uk-government> (дата звернення: 12.04.2025)
35. Fornusek M. Hungary, Slovakia threaten EU unity on Russia, Ukraine ahead of key summit. *The Kyiv Independent*.

- URL: <https://kyivindependent.com/hungary-slovakia-threaten-eu-unity-on-russia-ukraine-ahead-of-key-summit> (дата звернення: 15.03.2025)
36. France 24. Emboldened by Trump, Hungary ups anti-Kyiv disinfo: researcher. *France 24*. URL: <https://www.france24.com/en/live-news/20250307-emboldened-by-trump-hungary-ups-anti-kyiv-disinfo-researcher> (дата звернення: 15.03.2025)
 37. France's Macron urges 'tangible' NATO security guarantees for Ukraine. *euronews*. URL: <https://www.euronews.com/2023/05/31/frances-macron-urges-tangible-nato-security-guarantees-for-ukraine> (дата звернення: 12.04.2025)
 38. Franco-German Tensions and the War in Ukraine / A. Kendall-Taylor та ін. *CNAS*. URL: <https://www.cnas.org/publications/podcast/franco-german-tensions-and-the-war-in-ukraine> (дата звернення: 12.04.2025)
 39. Gallardo C., Kuznetsov S. Rishi Sunak commits to Ukraine ... but Kyiv still dreams of Boris Johnson. *POLITICO*. URL: <https://www.politico.eu/article/rishi-sunak-commit-ukraine-kyiv-dream-boris-johnson/> (дата звернення: 12.04.2025)
 40. Gera V. Poland to end arms support for Ukraine as trade dispute escalates. *PBS News*. URL: <https://www.pbs.org/newshour/world/poland-to-end-arms-support-for-ukraine-as-trade-dispute-escalates> (дата звернення: 15.03.2025)
 41. Goujard C. Specter of Russian interference hangs over Slovak election, EU warns. *POLITICO*. URL: <https://www.politico.eu/article/european-union-slovakia-elections-russian-interference-disinformation/> (дата звернення: 19.04.2025)
 42. Gray A., Bayer L. Europe keeps trying with Trump on Ukraine and security despite Zelenskiy clash. *REUTERS*. URL: <https://www.reuters.com/world/europe-keeps-trying-with-trump-ukraine-security-despite-zelenskiy-clash-2025-03-03/> (дата звернення: 12.04.2025)
 43. GREY S., SHIFFMAN J., MARTELL A. Years of miscalculations by U.S., NATO led to dire shell shortage in Ukraine. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/investigates/special-report/ukraine-crisis-artillery/> (дата звернення: 15.03.2025)
 44. Hansen H. German lawmakers approve 100 billion euro military revamp. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/german-lawmakers-approve-100-bln-euro-military-revamp-2022-06-03> (дата звернення: 15.03.2025)
 45. HELWIG N. EU Strategic Autonomy after the Russian Invasion of Ukraine: Europe's Capacity to Act in Times of War Crossref. *JCMS*. 2023. Т. 61. Р. 57–67. URL: https://cris.tuni.fi/ws/portalfiles/portal/109564737/EU_Strategic_Autonomy.pdf (дата звернення: 14.05.2025)
 46. Hunnicutt T., Brunnstrom D. Trump: If NATO members don't pay, US won't defend them. *REUTERS*. URL: <https://www.reuters.com/world/trump-if-nato->

- [members-dont-pay-us-wont-defend-them-2025-03-07/](#) (дата звернення: 15.03.2025)
47. Ilie L. Romania bolsters defences to stop Ukraine war crossing NATO threshold. *REUTERS*. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/romania-bolsters-defences-stop-ukraine-war-crossing-nato-threshold-2023-09-29/> (дата звернення: 19.04.2025)
 48. Inotai E. Orban's Propaganda Campaign Against Ukraine Proves Surprisingly Effective. URL: <https://balkaninsight.com/2024/09/20/orbans-propaganda-campaign-against-ukraine-proves-surprisingly-effective/> (дата звернення: 19.04.2025)
 49. Jeyaretnam M., Lee C. India-Pakistan Conflict Escalates: Latest Updates. *TIME*. URL: <https://time.com/7283325/india-pakistan-attacks-kashmir/> (дата звернення: 11.05.2025)
 50. Joint Statement Issued on the occasion of the meeting between H.E. Mr Jens Stoltenberg, NATO Secretary General and H.E. Mr Kishida Fumio, Prime Minister of Japan. *NATO*. URL: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/opinions_211294.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 21.04.2025)
 51. Kalashnikova L. V. Співвідношення понять «невизначеність», «ризик», «виклик», «загроза», «небезпека» у контексті соціології безпеки життєдіяльності. Науково-теоретичний альманах "Грані". 2017. Т. 20, № 5(145). С. 16. URL: <https://doi.org/10.15421/171769> (дата звернення: 17.05.2025).
 52. Karach O. Nuclear weapons in Belarus: What we Know. *The International Campaign to Abolish Nuclear Weapons*. URL: https://www.icanw.org/nuclear_weapons_in_belarus_what_we_know (дата звернення: 15.03.2025)
 53. Kayali L., Mackenzie L. Europe shows withdrawal symptoms after 75 years of addiction to US troops. *POLITICO*. URL: <https://www.politico.eu/article/nato-united-states-troops-germany-security-maps-europe-military-peter-hegseth/> (дата звернення: 14.05.2025)
 54. Khorrami N. Sweden's Strategic Shift: Navigating NATO Membership and the Path Forward. *The Arctic Institute - Center for Circumpolar Security Studies*. URL: <https://www.thearcticinstitute.org/swedens-strategic-shift-navigating-nato-membership-path-forward/> (дата звернення: 15.03.2025)
 55. Kuusela J. No. 25 | As a New Arctic Ally, Finland Contributes to Arctic Security and Defence. *Wilson Center*. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/no-25-new-arctic-ally-finland-contributes-arctic-security-and-defence> (дата звернення: 24.04.2025)
 56. Liboreiro J., Dom E. A.-M. 'Hungary is isolated,' António Costa says after Orbán blocks joint EU text on Ukraine. *Euronews*. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2025/03/07/hungary-is-isolated->

- [antonio-costa-says-after-orban-blocks-joint-eu-text-on-ukraine](#) (дата звернення: 15.03.2025)
57. Lough J. Four scenarios for the end of the war in Ukraine. *Chatham House*. URL: <https://www.chathamhouse.org/2024/10/four-scenarios-end-war-ukraine> (дата звернення: 11.05.2025)
 58. Macaskill A., James W. Britain moves first to supply Ukraine with long-range cruise missiles. *REUTERS*. URL: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/britain-has-supplied-ukraine-with-long-range-cruise-missiles-cnn-2023-05-11/> (дата звернення: 12.04.2025)
 59. Macron's Change in Tune and the War in Ukraine / A. Kendall-Taylor та ін. *CNAS*. URL: <https://www.cnas.org/publications/podcast/macrons-change-in-tune-and-the-war-in-ukraine> (дата звернення: 12.04.2025)
 60. McCluskey M., Knight M., Yeung J. Poland will stop providing weapons to Ukraine as dispute over grain imports deepens | CNN. *CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/2023/09/20/europe/poland-ukraine-weapons-grain-intl-hnk/> (дата звернення: 15.03.2025)
 61. McCurry J. France opposed to opening of Nato liaison office in Japan, official says. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/jun/07/france-opposed-to-opening-of-nato-liaison-office-in-japan-official-says> (дата звернення: 17.05.2025)
 62. Midttun H. P. The dark truth behind NATO's "fear of Russian escalation". *Euromaidan Press*. URL: <https://euromaidanpress.com/2024/09/10/the-dark-truth-behind-natos-fear-of-russian-escalation/> (дата звернення: 15.03.2025)
 63. Midttun H. P. The NATO horse is dead. Europe must ride with Ukraine now. - *Euromaidan Press*. *Euromaidan Press*. URL: <https://euromaidanpress.com/2025/05/04/the-nato-horse-is-dead-europe-must-ride-with-ukraine-now/> (дата звернення: 17.05.2025)
 64. Moller S. B. Why NATOizing Military Assistance To Ukraine Won't Solve The Alliance's Ukraine Dilemma – Analysis. *Eurasia Review*. URL: <https://www.eurasiareview.com/03072024-why-natoizing-military-assistance-to-ukraine-wont-solve-the-alliances-ukraine-dilemma-analysis/> (дата звернення: 17.05.2025)
 65. NATO agrees strong package for Ukraine, boosts deterrence and defence. *NATO*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_217059.htm (дата звернення: 21.04.2025)
 66. NATO leaders approve new Strategic Concept. NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_197281.htm (дата звернення: 15.03.2025)

67. NATO Military Committee receives brief on Israeli approach to military innovation. *NATO*.
URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_214458.htm (дата звернення: 21.04.2025)
68. NATO reinforces KFOR in Kosovo | NATO Watch. *NATO Watch*.
URL: <https://natowatch.org/newsbriefs/2023/nato-reinforces-kfor-kosovo> (дата звернення: 21.04.2025)
69. NATO stands up undersea infrastructure coordination cell. *NATO*.
URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_211919.htm (дата звернення: 21.04.2025)
70. NATO Strategic Concept 2022. *North Atlantic Treaty Organization*.
URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/220629-factsheet-strategic-concept-en.pdf (дата звернення: 15.05.2025)
71. NATO to boost troops on high alert to over 300,000 -Stoltenberg. *REUTERS*.
URL: <https://www.reuters.com/world/europe/nato-massively-increase-high-readiness-forces-300000-stoltenberg-2022-06-27/> (дата звернення: 21.04.2025)
72. NATO's response to Russia's invasion of Ukraine. *NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION*.
URL: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_192648.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 15.03.2025)
73. NATO-Ukraine Council addresses serious security situation in the Black Sea. *NATO*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_217835.htm (дата звернення: 19.04.2025)
74. NATO-Ukraine Council. *NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION*.
URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_217652.htm (дата звернення: 15.03.2025)
75. Odarchenko K. Slovak Vote Shows Need for NATO Action on Russian Disinformation. *CEPA*. URL: <https://cepa.org/article/slovak-vote-shows-need-for-nato-action-on-russian-disinformation/> (дата звернення: 12.04.2025)
76. One step forward for Europe's defence. *Centre for European Reform*.
URL: <https://www.cer.eu/insights/one-step-forward-europes-defence> (дата звернення: 14.05.2025)
77. Pawlak J. Charting the Challenges in the Baltic Sea. *WAR ON THE ROCKS*.
URL: <https://warontherocks.com/2024/05/charting-the-challenges-in-the-baltic-sea/> (дата звернення: 21.04.2025)
78. Pifer S. Could NATO survive a second Trump administration?. *Brookings*.
URL: <https://www.brookings.edu/articles/could-nato-survive-a-second-trump-administration/> (дата звернення: 14.05.2025)
79. Politique et forces de dissuasion nucléaire de l'OTAN. *NATO*.
URL: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_50068.htm (дата звернення: 21.04.2025)

80. Professor Whitman R., Kwapińska K. UK and EU responses to the war in Ukraine - UK in a changing Europe. *UK in a changing Europe*. URL: <https://ukandeu.ac.uk/explainers/uk-and-eu-responses-to-the-war-in-ukraine/> (дата звернення: 12.04.2025)
81. Pro-Russia disinformation floods Slovakia ahead of crucial election. *euronews*. URL: <https://www.euronews.com/2023/09/29/pro-russia-disinformation-floods-slovakia-ahead-of-crucial-parliamentary-elections> (дата звернення: 19.04.2025)
82. Psaropoulos J. T. War, fear of war spur global military spending to new record: SIPRI report. *Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2024/4/22/war-fear-of-war-spur-global-military-spending-to-new-record-sipri-report> (дата звернення: 15.03.2025)
83. Query A. Hungary Has Alternatives to Russian Energy, Yet It Clings to the Kremlin. *UNITED24 Media*. URL: <https://united24media.com/world/hungary-has-alternatives-to-russian-energy-yet-it-clings-to-the-kremlin-6038> (дата звернення: 15.03.2025)
84. Rankin J. Orbán problem pushes EU towards ‘coalitions of the willing’ on Ukraine. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/mar/02/orban-problem-pushes-eu-towards-coalitions-of-the-willing-on-ukraine-russia> (дата звернення: 15.03.2025)
85. Rankin J. Poland hails breakthrough with Ukraine over second world war Volhynia atrocity. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/jan/16/poland-hails-breakthrough-with-ukraine-over-second-world-war-volhynia-atrocity> (дата звернення: 19.04.2025)
86. Remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the 2023 NATO Youth Summit. *NATO*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_215363.htm (дата звернення: 21.04.2025)
87. Ricard P., Jacqué P. Macron proposes guaranteeing Ukraine's security, for lack of integrating it into NATO. *Le Monde.fr*. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/06/01/macron-proposes-guaranteeing-ukraine-s-security-for-lack-of-integrating-it-into-nato_6028709_4.html (дата звернення: 12.04.2025)
88. Rogalewicz M. Russian disinformation vs. parliamentary elections in Slovakia. *Warsaw Institute*. URL: <https://warsawinstitute.org/russian-disinformation-vs-parliamentary-elections-in-slovakia/> (дата звернення: 19.04.2025)
89. Russia Sanctions Dashboard. *Castellum.AI*. URL: <https://www.castellum.ai/russia-sanctions-dashboard> (дата звернення: 10.12.2024)

90. Russia's high-flying gas exporter crippled as Europe stays away. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/gazproms-grandeur-fades-europe-abandons-russian-gas-2025-03-13> (date of access: 15.03.2025)
91. Russia's War in Ukraine Emerging Insights for UK and NATO Joint Doctrine / J. Black та ін. RAND. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA3400-1.html (дата звернення: 17.05.2025)
92. Sabbagh D. Russia must not be humiliated in Ukraine, says Emmanuel Macron. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/jun/04/russia-must-not-be-humiliated-ukraine-emmanuel-macron> (дата звернення: 12.04.2025)
93. Sabbagh D. Sunak's review of aid for Ukraine suggests cracks appearing in UK policy. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/dec/19/rishi-sunak-review-of-aid-for-ukraine-suggests-cracks-appearing-in-uk-policy> (дата звернення: 12.04.2025)
94. Sabbagh D., Harding L. UK sending long-range Storm Shadow missiles to Ukraine, says defence minister. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2023/may/11/uk-sending-long-range-storm-shadow-missiles-to-ukraine-says-defence-minister-ben-wallace> (дата звернення: 12.04.2025)
95. SAUVAGE G. Slovakia swamped by disinformation ahead of parliamentary elections. *France 24*. URL: <https://www.france24.com/en/europe/20230928-disinformation-swamps-slovakia-ahead-of-parliamentary-elections> (дата звернення: 19.04.2025)
96. Secretary General statement on the so-called referendum in Ukraine's Autonomous Republic of Crimea. NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_108021.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 10.12.2024).
97. Simón L. NATO Should Think Big About the Indo-Pacific - War on the Rocks. *War on the Rocks*. URL: <https://warontherocks.com/2024/07/nato-should-think-big-about-the-indo-pacific/> (дата звернення: 12.04.2025).
98. Simón L. NATO's China and Indo-Pacific conundrum. *NATO*. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2023/11/22/natos-china-and-indo-pacific-conundrum/> (дата звернення: 15.03.2025)
99. Spatafora G. The Trump card: What could US abandonment of Europe look like?. *European Union Institute for Security Studies*. URL: <https://www.iss.europa.eu/publications/briefs/trump-card-what-could-us-abandonment-europe-look> (дата звернення: 30.03.2025)
100. Statement by the NATO Secretary General on events in South Ossetia. *NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION*.

- URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_37136.htm?selectedLocale=en
(дата звернення: 10.12.2024)
101. Statement issued at the Meeting of the North Atlantic Cooperation Council. *NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION*.
URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23973.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 10.12.2024)
 102. Stoltenberg seeks more NATO 'friends' - Taipei Times. *Taipei Times*.
URL: <https://www.taipeitimes.com/News/front/archives/2023/02/02/2003793550> (дата звернення: 21.04.2025)
 103. Straus M., Strupczewski J. EU signs deal with Azerbaijan to double gas imports by 2027. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/eu-signs-deal-with-azerbaijan-double-gas-imports-by-2027-2022-07-18/> (дата звернення: 15.03.2025)
 104. Syed A. Ukraine Gets Its First Western Tanks. Here's What to Know. *TIME*. URL: <https://time.com/6266504/ukraine-challenger-leopard-tanks/> (дата звернення: 12.04.2025)
 105. Than K., Pollard N. Sweden clears final hurdle to join NATO as Hungary approves accession. *Reuters*.
URL: <https://www.reuters.com/world/europe/hungary-set-ratify-swedens-nato-accession-clearing-last-hurdle-2024-02-26/> (дата звернення: 21.04.2025)
 106. The China-Russia relationship and threats to vital US interests / P. M. Kim та ін. *Brookings*. URL: <https://www.brookings.edu/articles/the-china-russia-relationship-and-threats-to-vital-us-interests/> (дата звернення: 15.03.2025)
 107. Trends in World Military Expenditure, 2022. *SIPRI*.
URL: <https://www.sipri.org/publications/2023/sipri-fact-sheets/trends-world-military-expenditure-2022> (дата звернення: 15.03.2025)
 108. U.S. Security Cooperation with Ukraine. *U.S. State Department*.
URL: <https://www.state.gov/bureau-of-political-military-affairs/releases/2025/01/u-s-security-cooperation-with-ukraine>, (дата звернення: 15.03.2025)
 109. Ukraine, Poland leaders jointly mark WWII massacres that strained ties. *REUTERS*. URL: <https://www.eurasiareview.com/05012025-nato-ukraine-and-the-looming-challenges-of-trumps-return-analysis/> (дата звернення: 12.04.2025)
 110. Weber G. A message of (dis)unity. *IPS*. URL: <https://www.ips-journal.eu/topics/foreign-and-security-policy/a-message-of-disunity-7363/> (дата звернення: 12.04.2025)
 111. Wesolowsky T. From Neighbors To Power Partners: Romania's Deepening Ties With Ukraine. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*.
URL: <https://www.rferl.org/a/romania-ukraine-nato-black-sea-grain-war/33162333.html> (дата звернення: 12.04.2025)

112. Wieslander A., Adamson E., Lehto J. How allied Sweden and Finland can secure Northern Europe. *Atlantic Council*. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/how-allied-sweden-finland-can-secure-northern-europe/> (дата звернення: 15.03.2025)
113. Wong A. Balance in the Indo-Pacific: Defining the US Approach. *Hudson Institute*. URL: <https://www.hudson.org/defense-strategy/balance-indo-pacific-defining-us-approach-alex-wong> (дата звернення: 12.04.2025)
114. Zengerle P. US Congress debates Ukraine aid as Pentagon warns money running low. *REUTERS*. URL: <https://www.reuters.com/world/us/us-congress-debates-ukraine-aid-pentagon-warns-money-running-low-2023-10-02/> (дата звернення: 12.04.2025)
115. Zgut-Przybylska E. The Kremlin's growing influence in Orbán's Hungary. *POLITICO*. URL: <https://www.politico.eu/article/kremlin-russia-hungary-viktor-orban-oil-gazprom-media-gabor-kubator-fidesz-party/> (дата звернення: 19.04.2025)